

LIMBA ROMÂNĂ

Nr.10 1999 • ANUL IX • CHIȘINĂU

Teodor MELEŞCANU: Nu încetați să credeți
în steaua noastră, a românilor!

LIMBA ROMÂNA

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 10 (52) 1999
octombrie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCTI
Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Cătălin BORDEIANU (Iași), Leo BUTNARU, Valentina BUTNARU, Augustin BUZURA (București), Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian Dumistrăcel (Iași), Andrei EŞANU, Cornelius FLOREA (Canada), Ion HADĂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Ion MELNICIU, Valeriu RUSU (Franța), Petru TARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACȚIA

Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău.
Pentru corespondență: Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 76 63, 23 44 12, 23 25 83.
e-mail: limba-romana@mail.md.
e-mail: clr@mail.md.

---

*Civilizația adevărată a unui popor
consistă nu în adoptarea
cu deridicata
de legi, forme, instituții,
etichete, haine străine.
Ea constă în dezvoltarea
naturală, organică
a propriilor puteri,
a propriilor facultăți ale sale.*

Mihai EMINESCU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI
CULTURĂ

FONDATOR
colectivul redacției
ISSN 0235—9111

PROCESARE COMPUTER
Maria FRUNZĂ, Galina ZAVTUR

CORECTOR
Ilinca ROȘCA

Coperta I. Teodor MELEȘCANU,
Președintele Alianței pentru România.
Fotografie de Karina KNAPEK (Ziarul
"Ziua", București).

Coperta IV și interior (pag. 6, 7, 9, 10).
Imagini de la Forumul
Presei Române de Pretutindeni
de Alexandru BANTOȘ,
Karina KNAPEK și ROMPRES.

Com. nr. 9881
Concernul PRESA

Articolele publicate în revistă
reflectă punctul de vedere al
semnatarului, care nu coincide
neapărat cu cel al redacției

SUMAR**ARGUMENT**

Alexandru BANTOŞ. Nevoia de dialog
5

**FORUMUL PRESEI ROMÂNE DE
PRETUTINDENI**

Emil CONSTANTINESCU. Adevărata
frontieră a României este frontieră
iubirii de neam
6

România în pragul mileniului III.
Declarații ale participanților la Forum
7

Libertate grupului Ilașcu. *Apelul parti-
cipanților la Forumul Presei Române
de Pretutindeni*

Nu încetați să credeți în steaua
noastră, a românilor! Dialog: Alexandru
BANTOŞ – Teodor MELEŞCANU,
Președintele Alianței pentru România
9

LIMBA ROMÂNĂ – AZI

Ilinca ROŞCA. Destinul nostru – limba
română
12

Maria COSNICEANU. Antroponimia
la zece ani de la adoptarea legislației
lingvistice

16

OBÎRŞII

Ion DRON. Rusca
19

George RUSNAC. Element latin sau
autohton?
22

GRAMATICĂ ŞI ORTOGRAFIE

Ion BĂRBUȚĂ. Analiza morfologică a
adjectivului
25

Lilia ȚÂMBALĂ. Observații cu privire
la substituirea perfectului simplu cu
perfectul compus

30

ARTA TRADUCERII

Irina CONDREA. Aleksandr Puşkin:
traduceri în limba română
32

ÎMPĂRĀTEASĂ ŞI CERŞETOARE

Ion CIOCANU. Odă laconismului
38

ANTOLOGIA "L.R."

Alexandru HUSAR. Canțona; Ceas
elevat; Duminica Mare; Vama

40

Dumitru CRUDU. poem după ce m-am
sinucis; "cînd ne-am cunoscut..."

43

Veronica GAVRILĂ. Dovezi
existențiale; Tăcută; Egipt; Claustro-
fobie precoce; Roman în două
capitole; Tinta de Est; În ritm de
samba; Îmbătrînire subită; Urmare;
Pudic-ludic; Simfonie albastră;
Virtuozul; Paradox; Candidă; Eliberat
de suspans; Privighetoarea; Necro-
mantie

47

Alina CONSTANTINESCU. La
marginea loviturii; Ceas de duminică;
Portret; Peste maluri
51

Anca SIMITOPOL. Gelozia zeilor;
Imanentism
53

EMINESCU AL NOSTRU

Dumitru TIUTIUCA. Dimensiunea
religioasă a operei eminesciene
55

**ANIVERSĂRI. DUMITRU MATCOV-
SCHI – 60**

Ion Melniciu. Lucrare în cuvînt
64

RESPIRO

Vasile MARTIN. Cumpănă de ape
66

PROFILURI

Aurelia RUSU. Ospitalitatea domnului
Nicolae Iorga sau ospitalitatea ca dar,
har și rod

69

Alexandru BURLACU. Un antiutopist
modern: Leon Donici

72

CONCURS DE CREAȚIE

TRAIANUS. "Sînt de neconceput fără de voi, mereu-mereu..."; Poem cu tu; "Iluzia mării pieptănătă de vînt..."; "Istoria este şomer de rînd..."; "Visele mele vă dau bineţe iar voi nu le observaţi..."

77

Radu BURDUJAN. Cuvinte de dor; Dragostea

80

Tamara PAHOMI. "Rătăcesc cîteodată..."; "Plouă noiembrie..."; "Mă întorc la tine..."

81

Marcela RADU. Diadema iubirii

82

Irina CRĂCIUN. Sînt; "Rătăcesc prin pustiu..."; Transfigurare; Doi poli

84

PRO DIDACTICA

Ioan ȘERDEAN. Caracterul științific al metodei folosite în familiarizarea

elevilor cu cititul și scrisul

86

LECTIILE ISTORIEI

Andrei EŞANU, Valentina EŞANU. Manoil Grecul (?-1467) – un mare demnitar la curtea muşatinilor

92

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Ion CIOCANU. Îl cunoașteți bine pe Klaus Heitmann?

100

Petru BUTUC. Studiu important despre tezaurul frazeologic românesc

103

Nicolae CORLĂTEANU. Cu perspicacitate, înainte!

106

Alina BOJOGA. Aeterna latinitas

108

Vitalie RĂILEANU. Jubilația din *Total despre mine* de Constantin Cheianu

111

DRAGI CITITORI,

revista "Limba Română", care din anul 1999 apare lunar;

revista "Limba Română", care abordează un spectru larg de probleme de limbă, literatură, cultură etc.;

revista "Limba Română" în al cărei obiectiv intră realizările intelectualilor de pe ambele maluri ale Prutului și din diasporă vă invită la lectură și colaborare. Abonamentele pot fi contractate, începînd cu orice număr al ei.

Prețul unui abonament lunar este de 4 lei (pentru pensionari, studenți și invalizi – 3,5 lei).

**ABONATI-VĂ
LA REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"!**

NEVOIA DE DIALOG

În perioada 19-24 octombrie, la Bucureşti şi Sinaia, sub înaltul patronaj al Președintelui României, Domnul Emil CONSTANTINESCU, a avut loc primul Forum al Presei Române de Pretutindeni. Această reuniune a fost organizată de către Fundația pentru Asistență Activă în Comunicare împreună cu un sir de instituții implicate în relația cu românii de peste hotare. La Forum au participat 130 de jurnaliști din 20 de țări ale lumii și au fost dezbatute chestiuni de mare interes pentru românitate, printre care amintim: "Problema proprietății – nodul gordian al dezvoltării", "România în mileniul III", "Lobby Românesc", "Dosare în suspensie – Decembrie 1989, Securitatea, Minerialele" și.a. A avut loc, de asemenea, un seminar despre prezentul și viitorul comunicării între românii de pretutindeni. Forumul a fost inaugurat la Palatul Cotroceni. Președintele României, Domnul Emil CONSTANTINESCU, a rostit o alocuțiune și a răspuns la întrebările jurnaliștilor. Participantii la Forum au avut o întrevedere și cu Domnul Radu Vasile, Prim-ministrul României. La acțiunile din cadrul Forumului au participat conducători de ministere și departamente, șefi de partide politice din coaliția de guvernare și din opoziție, reprezentanți ai societății civile, oameni de cultură și de afaceri.

E revelator că inițiativa de a aduna la București reprezentanții presei române de pretutindeni aparține unui grup de tineri ziariști, care au considerat că "la zece ani de la dărâmarea cortinei de fier în variantă românească persistă, în continuare, o suspiciune bivalentă: atât a românilor de acasă față de cei care locuiesc doar cu sufletul în România, cât și a românilor care au ales exilul față de cei din țară". Așadar, jurnaliști de prestigiu au venit în capitala României pentru a analiza în ce mod pot fi înlăturate obstacolele ce stau în calea comunicării mai eficiente, ce trebuie să se întreprindă pentru ca românii de pe mapamond să fie mai uniți și mai "aproape" de țara lor de origine. Programul de acțiuni, amplu și divers, a oferit posibilitatea de a obține informații exhaustive în cele mai stringente probleme ale societății românești. Paradoxal, dar chiar și reprezentanții presei, cu acces la sursele cele mai moderne de documentare, sănă străini de realitățile țării, au o imagine ambiguă despre condiția românilor din afara frontierelor. Necunoscută mai este încă situația românilor din nordul Bucovinei, sudul Basarabiei și Republica Moldova, din fosta Iugoslavie. Dificultățile de ordin material, incertitudinea politică, dezbinarea în rândurile comunităților, – s-a accentuat la Forum, – diminuează forța de rezistență în fața acțiunilor de erodare a conștiinței naționale. În acest sens, nevoia de comunicare a românilor din zonele supuse violentului proces de deznaționalizare este echivalentă cu necesitatea lor vitală de a supraviețui ca entitate, fapt realizabil doar prin contact permanent cu ȚARA. Or, presa e tocmai cea care urmează să multiplice și să consolideze virtualele puncte de legătură dintre români. Timpul vorbelor frumoase, al promisiunilor generoase a trecut. E necesară o conlucrare concretă și eficientă dintre instituțiile de cultură din țară și cele din afara ei. Se impune elaborarea unei strategii naționale de ocrotire și de salvare a neamului, aşa cum au de multă vreme alte state. Un prim pas în context ar fi patronarea instituțiilor culturale de peste hotare, inclusiv a publicațiilor de cultură. Supraviețuirea lor creează premise reale pentru menținerea echilibrului spiritual și național al românilor. Forumul a pus începutul unui dialog care, continuat, va stimula spiritul de colaborare și comunicare al românilor din lume.

Alexandru BANTOS

**Emil CONSTANTINESCU,
Președintele României**

ADEVĂRATA FRONTIERĂ A ROMÂNIEI ESTE FRONTIERA IUBIRII DE NEAM

Cu toate că există o metaforă seducătoare și destul de des folosită, eu nu cred în existența a două Români: cea de aici și cea din afara granițelor. Formăm cu toții, în ciuda evenimentelor, restriștilor, aceeași națiune și, de fapt, suntem uniti în jurul apartenenței la o limbă și la o cultură comună. Și singurul lucru care, poate, este evident, este că aici, în România, sau la mii de kilometri distanță, apărăm și cultivăm aceleași valori culturale.

Presă română de pretutindeni este, pur și simplu, o parte a presei române. Fără dumneavoastră am fi cu toții mai săraci, mai puțin informați, mai singuri.

În anii din urmă, am constatat cu satisfacție că multe instituții de presă din țară au înființat ediții și redacții pentru comunitățile românești de peste hotare și mi s-a părut o atitudine simptomatică pentru noua concepție pe care am promovat-o, aceea a unei mari comunități românești răspândite în lume. La rîndul lor, publicațiile acestor comunități au tot mai mulți corespondenți din România. În aceste condiții, cred că nu mai vorbim de complementaritate, ci putem vorbi de interfență. Și acesta este un exemplu de cum poate fi benefic pentru ideea națională procesul de globalizare, inherent evoluției societății mondale la cumpăna dintre mileniul II și mileniul III.

Fiecare jurnalist – scriind aici sau oriunde în lume – are o viziune proprie asupra modalităților de a participa la ideea națională. Cade în sarcina democrației să aplică una sau alta dintre aceste modalități, în funcție de conjunctura internă și externă a fiecărui moment istoric.

Adevărata frontieră a României este frontieră iubirii de neam. Vă mulțumesc pentru că mențineți în acele locuri în care trăiti și lucrati un interes viu și constant față de problemele, dificultățile și speranțele noastre. Pentru că întreaga dumneavoastră activitate de informare și evaluare întregește tabloul unei prese vii și combative, într-o permanentă stare de veghe, garanție a unui dialog democratic și fertil între societate și autoritățile publice.

Vă doresc succes și sper ca acest Forum să se transforme într-o tradiție benefică tuturor și, mai ales, acelei Români eterne pe care o slujim cu mintea și cu sufletele noastre!

*Din alocuțiunea rostită la Forumul
Presei Române de Pretutindeni*

ROMÂNIA ÎN PRAGUL MILENIULUI III

DECLARAȚII ALE PARTICIPANȚILOR LA FORUM

Cornel DUMITRESCU, coeditor la "Lumea liberă", USA: "Din punct de vedere democratic România a avansat enorm față de 1989. S-a mișcat în bine și din punct de vedere economic, dar este prematur să vedem schimbare și în creșterea nivelului de trai. Sînt multe institute bune și inițiative guvernamentale bune. În mod clar, chiar dacă viața este încă grea, s-au deschis multe porți de comunicare prin care România poate păși cu încredere în noul mileniu".

Roman MINEA, Televiziunea Novi Sad, Iugoslavia: "Nu mi-a plăcut să vin în România comunistă, dar în cea democratică am venit des. Noi întotdeauna am făcut lobby românesc pentru că niciodată n-am știut să vorbim de rău despre români. Cred că România va trebui să facă mai mult pentru ridicarea embargoului, acest lucru putînd ajuta considerabil economia celor două țări, acum, la sfîrșit de mileniu. Plec de la Forum cu informații din cele mai diverse domenii, care îmi vor folosi foarte mult".

Eugen IONESCU, Radio ZZZ, Australia: "Sînt plecat de 35 de ani dar am revenit anual și am observat că evoluția României este foarte curioasă. După 1989 am sesizat o evoluție a gîndirii și aceea doar la o parte restrînsă a populației. România la începutul mileniu III este dominată de nemulțumirea populației care are un nivel de așteptări foarte scăzut, mulțumindu-se cu satisfacerea necesităților legate de ziua de mîine".

Ștefan BROASCĂ, "Plai românesc", Cernăuți: "Ne întoarcem acasă cu aceleași probleme. Deși jumătate dintre jurnaliștii participanți la Forum sînt din țările de lîngă România, s-a dat mai multă importanță problemelor ridicate de cei din Occident. La noi este foarte greu de făcut lobby românesc din moment ce sînt încălcate cele mai elementare drepturi ale omului".

Jan Willem BOS, "Romania bulletin", Olanda: "România sfîrșitului de mileniu mai este dominată la nivelul mentalității de *omul nou* ieșit din malaxorul comunist. România are de trecut multe etape și șansa ei ar putea fi exploatarea potențialului turistic și o mai mare preocupare a instituțiilor statului pentru schimbarea imaginii".

Președintele Emil CONSTANTINESCU împreună cu ziaristi basarabeni.

LIBERTATE GRUPULUI ILAȘCU!

APELUL PARTICIPANȚILOR LA FORUMUL PRESEI ROMÂNE DE PRETUTINDENI

De peste şapte ani, în văzul lumii întregi, se produce un abuz strigător la cer împotriva drepturilor omului, al cărui victimă este un grup de români, cetăteni ai actualei Republici Moldova: Ilie Ilașcu, Andrei Ivanțoc, Alexandru Leșco și Tudor Petrov Popa.

Grupul Ilașcu este prizonier al regimului de la Tiraspol, un regim criminal, implantat pe teritoriul unui stat suveran membru al ONU, Republica Moldova, prin înființarea unei "republici" secesioniste, de către cele mai reacționare forțe ale fostului imperiu sovietic. Acest regim ilegal, nerecunoscut de nici o țară din lume, de nici un organism internațional, este sprijinit politic și militar de Rusia, prin armata a 14-a, care continuă să staționeze pe teritoriul Republicii Moldova, încălcând în mod flagrant toate normele de drept internațional și toate acordurile expuse vizînd retragerea sa.

Rusia are nevoie de această pretinsă republică, pentru a-și perpetua politica imperialistă de imixtiune în treburile altor țări, pentru a amenința statele suverane Ucraina, România și Republica Moldova și pentru a controla sub aspect militar, zona Balcanilor și a Mării Negre. Ca o dovedă în plus, în sprijinul acestei afirmații vine hotărîrea recentă a Dumei de Stat a Rusiei prin care Transnistria (parte integrantă a statului suveran Republica Moldova) în care este implantată autoproclamata "republică nistreană" este declarată "zonă de interes strategic geopolitic pentru Rusia".

Apelăm și cu această ocazie, la oamenii politici din lumea întreagă, la toate forurile internaționale, la toate organizațiile care milităază pentru democrație și drepturile omului, la toți slujitorii cultelor religioase, la toți oamenii de bună credință, să ia apărarea "grupului Ilașcu" și să acționeze pentru eliberarea lui din temnițele regimului de reminiscență bolșevică de la Tiraspol.

Cazul grupului Ilașcu se impune să fie mediatizat de lumea civilizată, de opinia publică mondială – aşa cum s-a procedat la timpul lor și în cazurile disidenților sovietici și a lui Nelson Mandela, erou al Africii – pînă la restabilirea justiției și în acest uitat colț al lumii, care tinde să devină un focar de instabilitate.

Salutăm demersul Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg care, la intervenția Președintelui Franței, Jacques Chirac, la începutul lunii iulie a.c., a acceptat examinarea cazului Ilie Ilașcu, deputat în parlamentul de la Chișinău, înțemnițat în propria țară din iunie 1992 și condamnat la moarte un an mai tîrziu.

Domnilor parlamentari din lumea întreagă, vă reamintim că Ilie Ilașcu, colegul vostru, deputat în a doua legislatură consecutivă al Parlamentului Republicii Moldova este în imposibilitate de a-și exercita mandatul care i-a fost încredințat de electorat în baza unui scrutin liber și democratic, din cauză că este prizonierul unui regim terorist. Aveți obligația morală să obțineți eliberarea lui imediată și necondiționată.

Ne adresăm președinților, parlamentelor și guvernelor României și Republicii Moldova, să acționeze hotărît pentru eliberarea grupului Ilașcu.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

NU ÎNCETATI SĂ CREDEȚI ÎN STEAUA NOASTRĂ, A ROMÂNIILOR!

DIALOG: ALEXANDRU BANTOȘ –
TEODOR MELEȘCANU,
PREȘEDINTELE ALIANȚEI
PENTRU ROMÂNIA

– Stimate Domnule Președinți, la *Forumul Presei Române de Pretutindeni* ați prezentat una dintre cele mai realiste și mai sugestive imagini ale României din mileniul III. Vă rog să faceți o succintă prezentare a acestei imagini pentru cititorii revistei "Limba Română" de la Chișinău.

– Eu sunt destul de optimist în legătură cu viitorul României și al românilor, în general. Mă refer deci la toti românii, indiferent dacă ei trăiesc acum înăuntru sau în afara granițelor actuale. Viitorul nostru, însă, este determinat în mod fundamental de tinte pe care noi dorim să le atingem. Prin urmare, ce fel de economie, ce fel de societate, în fine, ce statut geopolitic va avea România în mileniul următor? Pentru fiecare dintre aceste trei domenii principale noi avem de făcut – și repede – opțiuni esențiale. În primul rînd, din punct de vedere economic, România poate fi o interfață între lumea dezvoltată și ceea ce ge-

FIŞIER

Născut: 10 martie 1941, Brad, Județul Hunedoara, România. Studii: Liceul "Moise Nicoară" din Arad (1955-1959); Facultatea de Drept din București (1959-1964); Cursurile post-universitare de relații internaționale ale Universității din București (1964-1966); Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale Geneva (1967-1970); Doctor drept internațional (1973) al Universității din Geneva. Limbi străine: engleză, franceză, rusă, spaniolă. Căsătorit, un copil. Activitate profesională: în 1966 a intrat în Ministerul Afacerilor Externe în cadrul Direcției Juridice și a Tratatelor; promovări succesive, pe bază de examene și concursuri, pînă la gradul de ambasador acordat în 1992, Subsecretar de Stat, Ministerul Afacerilor Externe (august 1990 – mai 1991); Secretar de Stat, Șeful Departamentului Euro-Atlantic, Ministerul Afacerilor Externe (mai 1991); Ministrul de Stat, Ministrul Afacerilor Externe (noiembrie 1992 – noiembrie 1996); Cercetător principal la Institutul Român de Studii Internaționale și membru în Consiliul Științific al acestui institut; Profesor, șeful catedrei de drept internațional public la Școala Națională de Înalte Studii Politice. Predă cursul de drept internațional și instituții europene; Profesor asociat la Facultatea de drept a Universității din București. Predă cursul de drept instituțional european; Profesor la Facultatea de Științe a Universității din București, secția de predare în limba franceză (filiera francofonă). Președintele "Fundației europene Titulescu" și Președintele juriului pentru acordarea premiului internațional Nicolae Titulescu; Membru al Asociației de Drept Internațional și relații Internaționale A.D.I.R.L. și al Asociației de Drept Internațional (S.U.A.). Senator de Prahova (1996). Autor de manuale de drept internațional public și de drept comunitar. Autor de lucrări de speciațitate.

neric numim lumea a treia, între performanța agricolă, industrială și terțiară – și subdezvoltare și sărăcie cronice. În al doilea rînd, avem de ales între o societate polarizată, de tipul celor din secolul al XIX-lea, în care majoritatea populației să trăiască la limita sărăciei sau chiar sub aceasta – și o Românie echilibrată social, în care diferențele sociale firești să se manifeste într-un cadru general prosper. În sfîrșit, România poate avea un statut geopolitic cu totul periferic ori, dimpotrivă, poate juca un rol de putere mijlocie în cadrul relațiilor internaționale. Avînd în vedere aceste alternative, dacă vom face alegerile cele bune, iar nu pe cele rele, și viitorul României va fi unul bun.

– Reformele în România nu au deocamdată efectul scontat. Cum credeți, care sunt acțiunile (de ordin politic, economic, cultural) ce urmează a fi întreprinse în mod urgent pentru ca schimbarea în bine a țării să fie sigură și ireversibilă?

– În România este necesar ca viitoarele alegeri să aducă o majoritate parlamentară, și deci un guvern puternic, în stare să determine relansarea economică a țării. Aceasta este cerința fundamentală. Acest lucru va face posibil să finanțăm în mod corespunzător învățămîntul, cultura, dar și armata, administrația de stat etc. România trebuie să arate lumii în cel mai scurt timp un nou chip, cu totul diferit de cel actual.

– În acest context, Domnule Președinte, care ar trebui să fie cele mai importante direcții ale politicii externe a statului român?

– Politica externă a unei țări trebuie să servească la împlinirea intereselor sale fundamentale. În acest sens, relațiile bune cu toți vecinii, integrarea noastră în NATO și aderarea la Uniunea Europeană – ca obiective esențiale ale politicii noastre externe – constituie, fără îndoială, între majore care, odată atinse, vor asigura României statutul pe care îl merită în această zonă.

Teodor Meleşcanu răspunde la întrebările jurnaliștilor.

– O problemă aparte a politicii externe românești o constituie relațiile cu Republica Moldova. Ce aspecte ale legăturilor dintre cele două state românești sunt în prezent insuficient «explorate»? Cum pot fi extinse și diversificate contactele dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului?

– Relațiile dintre România și Republica Moldova cresc, se dezvoltă în mod firesc, deși nu sunt încă la un nivel mulțumitor. Chiar dacă și România traversează o perioadă dificilă, trebuie să identificăm modalități de a oferi un sprijin concret Republicii Moldova. De exemplu, știm că aveți probleme cu importurile de energie electrică, gaze și petrol. Dar aceste produse pot fi importate, măcar parțial, din România, chiar dacă Chișinăul nu va putea plăti imediat. Noi nu trebuie să uităm nici o clipă că avem un interes special în Republica Moldova. Lipsa de lichidități poate fi suplinită prin vînzarea de acțiuni aparținând unor întreprinderi moldovenești către companiile românești. Aceasta este o soluție care ar fi în avantajul ambelor părți. În general, cred că este necesar ca autoritățile moldovenești să încurajeze accesul oamenilor de afaceri români la dumneavoastră și chiar cooperarea pe terțe piete, cum ar fi Rusia și Ucraina. Nu în ultimul rînd, un semnal deosebit de pozitiv al bunelor relații dintre cele două state îl va reprezenta încheierea într-un timp cât mai scurt a Tratatului politic de bază, document care să reflecte relațiile speciale dintre România și Republica Moldova.

– Indiferent de caracterul relațiilor dintre România și Republica Moldova, evenimentele, regimurile (unele nu tocmai favorabile nouă) nu au afectat identitatea și unitatea noastră, nu au umbrat semnificația unor date de interes fundamental pentru neam. Mă refer la ziua de 1 decembrie 1918, în general la acest an de referință în istoria noastră modernă cînd toate provinciile s-au unit sub același drapel. Cum credeți ce forțe (de ordin intern, extern) au determinat

schimbarea configurației hărții de la 1918?

– În opinia mea, 1 decembrie este una dintre cele mai importante zile din întreaga istorie a românilor. Desigur, cînd este vorba de evenimente istorice de asemenea însemnatate, forțele interne singure, deși au un rol hotărîtor, izbîndesc cu greu. De aceea, este nevoie de folosirea înțeleaptă a unor împrejurări externe prielnice, și chiar de sprijinul unor forțe externe care sunt în favoarea atingerii obiectivului propus. La 1 decembrie 1918 a existat o asemenea conjuncție – fericită – între dorința irepresibilă și întru totul legitimă a tuturor românilor de a se uni într-un singur stat, și sprijinul pe care l-am primit din partea unor mari puteri. Din păcate, astfel de împrejurări fericite sunt rare în istoria unui popor.

– **Tocmai de aceea este incomensurabil de mare responsabilitatea oamenilor politici în fața istoriei. Din acest punct de vedere ce calități trebuie să aibă un om de stat în România de astăzi? Care este idealul, crezul liderului unei formațiuni ce își asumă răspunderea pentru viitorul țării?**

– Trebuie să fie cînstit, energetic și deosebit de capabil. Crezul oricărui om politic român responsabil nu poate fi altul decît acela de a contribui cu întreaga sa capacitate umană, profesională și politică la concentrarea tuturor energiilor naționale, care există din belșug la români, pentru a scoate România din starea în care se găsește acum, aşezînd-o pe drumul normal al modernizării și al integrării sale în rîndul celor mai evolute națiuni ale lumii.

– **Ce mesaj doriți să adresati cititorilor revistei "Limba Română" de la Chișinău?**

– Mă adresez cititorilor revistei cu cele mai bune gînduri, aşa cum mă adresez tuturor românilor, oriunde s-ar afla ei. Vă doresc Dvs și copiilor Dvs multă sănătate, belșug și pace. Nu încetați să credeți în steaua noastră, a românilor!

**Ilinca ROŞCA
Chişinău**

DESTINUL NOSTRU – LIMBA ROMÂNĂ

Sărbătoarea "Limba noastră cea română" din 31 august 1999 a constituit și un moment de retrospecție, de analiză a victoriilor și a înfrângerilor din ultimii zece ani.

În acest sens, Casa Limbii Române de la Chișinău a organizat un program special.

Manifestările au început la 23 august, cu Conferința științifică internațională "Memorie culturală și continuitate în mileniul trei" (activitate de culegere și depozitare a folclorului), organizată de Ministerul Culturii din Republica Moldova, Centrul Național de Creăție Populară, Academia de Științe a Republicii Moldova, Comitetul Național al Republicii Moldova pentru UNESCO, Primăria municipiului Chișinău. Au participat dñii Tudor Colac, Grigore Botezatu, Gheorghe Cincilei, Iulian Filip, Andrei Hâncu, Ileana Postolachi (Republica Moldova), Ion Taloș (Germania) și alții.

Conferința a fost însotită de o expoziție de carte și lucrări de artizanat ale meșterilor populari din republică.

La 27 august a avut loc un vernisaj de artă fotografică al lui Tudor Iovu (reporter la ziarul "Moldova Suverană") cu genericul 1989. Cei prezenti au retrăit cu emoție amintirile acelui an de grăție. Autorul a știut să surprindă unele dintre cele mai expresive și mai tulburătoare clipe care au devenit ulterior veritabile documente istorice.

Zia de 28 august a prilejuit istoricilor de pe ambele maluri ale Prutului satisfacția întâlnirii la o masă rotundă cu tema: "Moldova între descălecăt și întemeiere". Au participat: Demir Dragnev, Andrei Eșanu, Pavel Parasca, Ion Negrei, Anatol

Petrencu (Chișinău), precum și oaspeți din Cluj: Valer Hossu, Mihai Gherman, Teodor Tanco, Ilie Radu și alții.

Întrunirea s-a remarcat prin expunerile ample ale dlor Pavel Parasca și Valer Hossu, care au abordat tema în profunzime în bază de multiple argumente științifice. Discuțiile s-au axat pe aceste două puncte de vedere, participanții la ele precizând, completând sau elucidând noi aspecte ale problemei.

Simpozionul științific "Un dece-niu al speranțelor...", 30 august – 31 august, a fost o continuare a chestionarului "Zece ani de la adoptarea legislației lingvistice", inițiat de revista "Limba Română" nr. 6-8, 1999, în care lingviști, istorici, scriitori, profesori, oameni de cultură, politicieni și-au expus opiniiile în ce privește soarta limbii române de la 1989 încoaace.

La simpozion au participat: președintele de onoare al Casei Limbii Române, dl Valeriu Rusu (Franța), scriitorii Vladimir Beșleagă, Grigore Vieru, Iulian Filip, Ion Ciocanu, acad. Ion Borșevici, Anatol Ciobanu și Silviu Berejan, profesorii Vasile Melnic, Ion Buga, dna dr. Maria Cosniciuc și alte personalități care la 1989 au fost implicate nemijlocit în elaborarea unor legi menite să readucă limba română din Basarabia în drepturile ei firești.

Specialiștii au indicat asupra lipsei de randament a acestor legi, departe de a fi perfecte la 1989 și cu atât mai mult în contextul politic și socio-lingvistic actual.

În cuvîntul de deschidere a simpozionului dl Alexandru Banton, redactor-șef al revistei "Limba Română", directorul Casei Limbii Române, a citat un fragment relevant dintr-un articol semnat de regretatul Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș și apărut în "Învățămîntul public" imediat după adoptarea legislației lingvistice: "Sînt ideale legile despre care vorbim? Fără doar și poate că nu. Ele sînt rezultatul compromisului ce s-a făcut între "părțile beligerante". După cum se știe, legile nu se discută, ele se execută. Vom reveni la corectarea unor articole după ce vom verifica în ce măsură se traduc ele în fapte".

Din păcate, asupra legislației

lingvistice nu s-a mai revenit, deși specialiștii, filologii, Institutul de Lingvistică al Academiei, fostul Departament de Stat al Limbilor au semnalat nu o dată necesitatea schimbării ei.

În consecință, după zece ani de la adoptarea acestor legi, situația lingvistică din republică nu este cea pe care ne-am dorit-o și care ar fi trebuit să fie.

Dl acad. Ion Borșevici, *diplomatul limbii române* de la 1989, a evocat anumite momente semnificative din bătălia căre s-a dat în parlamentul de atunci "mai mult decât bolșevizat" pentru fiecare articol favorabil limbii române ca limbă de stat.

Din cei 380 de deputați, a afirmat dumnealui, cel puțin 180 se împotriveau reînscăunării limbii române. Cu toate acestea, am obținut o victorie pentru acele timpuri.

Domnia sa a privit problema și dintr-un alt unghi argumentând că nu s-au folosit la maximum posibilităile oferite de această legislație. și una din pricinaile nerealizării ei este implicarea inopportună a politicii în domeniul științei. Perioada agrariană care a urmat după 1989 a fost dezastroasă, ea a fost nu numai antiromânească, ci și antimoldovenească. Agrarienii, unindu-se cu interfrontiștii și socialiștii, au avut drept scop lichidarea micilor noastre victorii.

Dl acad. Ion Borșevici a lansat ideea de a publica din nou legislația lingvistică (fiindcă mulți n-o cunosc), pentru a fi studiată și analizată de populație, iar pe baza opinioilor și punctelor de vedere pe care le va suscita, să se propună reînnoirea ei.

Limbă română există de sute și sute de ani, limba română a evoluat în epoca modernă, a devenit atât de frumoasă, atât de bogată, atât de variată, cu atîtea posibilități de expresie, încât nu trebuie să ne facem nici o grija că este în pericol – a afirmat Vladimir Beșleagă. Altceva ar trebui să ne doară, că noi suntem lași față în față cu limba română, noi, cei care ne aflăm la margine de romanism, "în bătaia valurilor slavismului", cum spuneau predecesorii

nostri. Ceea ce trebuie să ne preocupe este anume destinul nostru în cadrul acestei limbi.

Este sugestivă remarcă dumnealui că în marea mișcare națională care începuse pe la 1987 limba română a constituit un "vîrf de lance". Poporul nostru a avut nevoie de ceva care să-i unească forțele și acest ceva s-a dovedit a fi limba națională. Dintre toate republicile vastului imperiu sovietic Moldova a fost singura care a pus limba și alfabetul pe primul plan – lucru ce vorbește despre firea, caracterul și esența noastră.

Dl acad. Anatol Ciobanu și dl Ion Ciocanu, doctor în filologie, au pus accentul pe mentalitatea oamenilor simpli, rămasă neschimbată, mai mult, ea continuă să fie infectată de minciunile românofobilor, care prin diferite mijloace seamănă ură și discordie între români și reprezentanții altor etnii.

Ceea ce ne-a scăpat la 1989 și în perioada care a urmat, a menționat dl acad. Anatol Ciobanu, a fost omul din stradă, care timp de patruzeci de ani a făcut școală sovietică. Am avut mereu în obiectiv școala, tînără generație și am uitat de o altă generație, nu mai puțin importantă, de sute de mii de oameni, care, la ora actuală, au puterea de decizie și care sună manevrați.

În calitatea de șef Direcție Promovare a Legislației Lingvistice din cadrul Departamentului Relații Internaționale și Funcționarea Limbilor, dl I. Ciocanu a atenționat că Departamentul în noua sa formulă, în frunte cu dna Tatiana Stoianov, a înaintat la Guvern un proiect de înnoire a legislației lingvistice (tentativă făcută și la 1993 de către fostul Departament al Limbilor, dar fără succes).

Nu există deocamdată un răspuns clar din partea Guvernului, a afirmat Domnia sa, dar faptul că acest proiect a fost înaintat, că a fost pregătită o variantă nouă a legii cu privire la limba de Stat, la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova, că activează Comisia interguvernamentală pentru supravegherea respectării legislației lingvistice ne dă dreptul să credem că actualul Depar-

tament are sorti de izbîndă, bineînteleș, dacă forurile superioare vor aproba inițiativele sale.

Dna dr. Maria Cosnceanu s-a referit la unele aspecte ale antroponimiei noastre pe parcursul celor zece ani de la adoptarea legislației lingvistice.

Art. 26 din legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova prevede reglementarea scrierii corecte a numelor de persoane. Constatarea reală și argumentată a dnei M. Cosnceanu este că avem puține progrese la acest capitol, iar cauzele sunt nedorința organelor diriguitoare de a trece la sistemul de denuminație românesc și nepăsarea oamenilor noștri, cărora le este indiferent cum îi numești.

Art. 26 a adus unele îmbunătățiri la scrierea prenumelor (s-a revenit la formele tradiționale).

Situatia însă a rămas dificilă în ce privește scrierea numelor de familie. Majoritatea acestora s-au format de la nume comune naționale și nu au echivalente în limba rusă. În felul acesta, începând cu 1812, ele au fost supuse rusificării, ucrainizării, traducerii și altor alterări. Iar astăzi organele de resort nu acceptă corectările de rigoare, sub pretextul că aceasta este o problemă juridică. Cauza principală însă este imperfecțiunea legii care ar fi trebuit să prevadă nu mai transliterarea prenumelor și numelor după normele ortografice ale limbii române, ci și corectarea lor (curățirea de sufixele rusești și ucrainene).

Un mare prejudiciu a adus antroponimiei noastre și formula rusească de denuminație cu trei nume (rus. *otcestvo*). Art. 26 a legiferat scrierea numelui după tată fără sufix. Acest enunț vine în contradicție cu un alt punct din același articol care prevede că numele moldoveanului constă din prenume și nume de familie.

Toate adresările și recomandările Comisiei republicane pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii naționale, semnate de dl acad. Silviu Berejan și trimise la diferite minister și departamente, cu

rugăminte de a nu include în formulare numele după tată, n-au dat rezultate.

Dl prof. Valeriu Rusu a chemat asistenta și întreaga populație a Basarabiei la dialog, la o rezolvare pașnică a tuturor problemelor, fără ură, fără mînie.

Trebuie să avem inima deschisă, a menționat Domnia sa, pentru că suntem atât de bogăți sufletește, încât e loc pentru toată lumea în casa noastră, cu o condiție – să fim respectați. Sentimentul de toleranță să nu se transforme în unul de umilință, ci de demnitate, pentru că bogăția noastră spirituală ne dă dreptul să zicem: "Noi suntem acasă, noi creăm destinul nostru. Porțile casei noastre sunt deschise tuturor oamenilor de orice nație, de orice limbă, de orice religie, tuturor celor care vin cu inima deschisă să se împărtășească la luminile acestei culturi, ale acestei civilizații."

Participanții la simpozion au adoptat o declarație (se publică mai jos).

Programul zilei din 31 august a inclus lansarea cărților: "Zborul frînt al limbii române" de Ion Ciocanu, "Cultura comunicării" de Alexei Palii, "O cronică a Basarabiei 1995-1999" de Mircea Radu Iacoban, la care au luat cuvîntul autorii, scriitorii Grigore Vieru, Serafim Saca, Vladimir Beșleagă și.a.

Apoi a urmat o întîlnire cu dnii Ion Caramitru, Ministrul Culturii din România și Ghenadie Ciobanu, Ministrul Culturii din Republica Moldova care i-au felicitat pe cei prezenti cu ocazia sărbătorii Limbii Române. Dl ministrul I. Caramitru a evocat anul 1989, cînd, fiind în Basarabia, a trăit împreună cu românii de aici primele victorii ale mișcării naționale care au constituit pentru România un imbold de eliberare sufletească. Domnia sa a remarcat rolul culturii ca factor ce va contribui întotdeauna la apropierea spirituală a românilor de pe cele două maluri ale Prutului.

Programul zilei și al sărbătorii a fost finalizat de către Glebus Sainciuc, cu o impresionantă Paradă a Măștilor.

Către
Președintia Republicii Moldova,
Parlamentul Republicii Moldova,
Guvernul Republicii Moldova

DECLARAȚIE

a participantilor la simpozionul științific "Un deceniu al speranțelor..." desfășurat la Casa Limbii Române din Chișinău pe 30 și 31 august 1999

Legislația lingvistică adoptată acum zece ani a impulsionat inițial procesul de revigorare a limbii oficiale a statului nostru, asigurînd funcționarea ei într-un șir de domenii vitale și a creat premise reale pentru protejarea limbilor minorităților etnice din Republica Moldova. Apreciind ameliorarea parțială a situației limbii de stat, participantii la simpozionul științific "Un deceniu al speranțelor..." își exprimă, totodată, îngrijorarea cauzată de lipsa de eficiență a legilor despre limbi și consideră că este necesar să fie întreprinse grabnic acțiuni menite să creeze un cadru juridic adecvat pentru funcționarea de facto a limbii de stat. În acest scop se impune:

1. Abordarea în regim de urgență a legilor despre limbi adoptate în 1989, legi, care în condițiile declarării independenței și suveranității Republicii Moldova au încetat să mai corespundă noilor realități politice, sociale și economice, transformîndu-se, de fapt, într-o piedică în calea funcționării normale a limbii de stat.

2. Adoptarea unei Legi a Limbii oficiale (de stat) a Republicii Moldova care să confere limbii noastre calitatea de atribut al statalității Republicii Moldova.

3. Redactarea, în consens cu adevărul științific și istoric, a articolelor 13, 118 a Parlamentului, a altor articole ale Constituției Republicii Moldova, în care să fie fixat numele corect al limbii de stat – limba română –, nume recunoscut între timp nu numai de către Academia de Științe a Republicii Moldova, de către oameni de știință și de cultură din țară și de peste hotare, dar și de către majo-

ritatea populației Republicii Moldova.

4. Reînființarea unui Departament special, abilitat cu obligațiunile și drepturile de a ocroti limba oficială și de a asigura funcționarea ei reală în toate sferele vieții statului, precum și protejarea celorlalte limbi vorbite pe teritoriul Republicii Moldova.

Semnatari: **Acad. Silviu BEREJAN**, director al Institutului de Lingvistică al A.Ş.M., **acad. Nicolae CORLĂTEANU**, **acad. Anatol CIOBANU**, șef al Catedrei de Lingvistică Română Generală și Romanică de la U.S.M., **prof. Valeriu RUSU**, director al Departamentului Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română, **Universitatea Provence (Franța)**, **acad. Ion BORȘEVICI**, **Vladimir BEŞLEAGĂ**, scriitor, **Serafim SACA**, scriitor, **prof. Ion BUGA**, doctor în istorie, **acad. Grigore VIERU**, poet, **Ion CIOCANU**, șeful Direcției Promovare a Limbii Oficiale și Control asupra Respectării Legislației Lingvistice din cadrul Departamentului Relații Interetnice și Funcționarea Limbilor, **Iulian FILIP**, șef al Departamentului Cultură al Primăriei Municipiului Chișinău, **Valeriu CULEV**, vicedirector al Departamentului Relații Interetnice și Funcționarea Limbilor, **prof. Anatol PETRENCU**, doctor în științe istorice, **prof. Vasile MELNIC**, șef al Catedrei de Limba Latină a Universității de Medicină și Farmacie "N. Testemițeanu", **prof. Ion MELNICIUC**, doctor în filologie, **Tamara GOLENCO**, doctor în economie, **prof. Vasile PAVEL**, doctor în filologie, **Anatol EREMIA**, doctor în filologie, **Maria COSNICEANU**, doctor în filologie, **Teodor COTELNIC**, doctor în filologie, **Sava MELEGA**, doctor în istorie, **Ana BANTOȘ**, doctor în filologie, cercetător științific la Institutul de Literatură și Folclor al A.Ş.M., **Alexei PALII**, doctor în filologie, **Alexandru BANTOȘ**, director al Casei Limbi Române, redactor-șef al revistei "Limbă Română".

Maria COSNICEANU*
Chișinău

ANTROPONIMIA LA ZECE ANI DE LA ADOPTAREA LEGISLATIEI LINGVISTICE

Legea din 1989 "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova", cu anumite concesii impuse de situația social-politică de atunci, în speranța unei perfecționări ulterioare, a rămas în vigoare pînă azi în varianta ei inițială. Aspectele-i pozitive au generat succese vădite în procesul de instruire și de culturalizare a populației băstinașe. Aspectele vulnerabile însă, care urmău a fi revăzute, au cauzat confuzii și aberații. Firește că și unele, și altele și-au găsit reflectare în domeniul antroponimiei naționale. Articolul 26 al Legii avea menirea de a reglementa scrierea corectă a numelor de persoană. Conform acestui articol, "Numele cetățeanului R.S.S. Moldovenești de naționalitate moldovenească constă din prenume (sau din cîteva prenume) și numele de familie (simplu sau dublu). Numele de familie nu se schimbă după gen (...)." În concordanță cu legile "Cu privire la

statutul limbii de stat", "Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină", prevederile sus-numite ale articolului 26 au contribuit la apariția unor progrese în folosirea corectă, în scris și oral, a numelor de persoană.

În baza legislației privind funcționarea limbilor, Guvernul Republicii Moldova, prin dispoziția nr. I-d din 05.01.1993, a constituit Comisia republicană pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale, ale cărei decizii "sînt definitive și executorii pentru toate ministerele, departamentele, alte organe ale administrației publice". Prin hotărîrea Comisiei s-a aprobat "Instrucțiunea privind ortografierea numelor de persoane românești și transliterarea din rusește a numelor neromânești ale reprezentanților altor etnii" care la 12. 05. 1993 a fost expediată Guvernului Republicii Moldova spre a fi difuzată, oficial și operativ organelor administrației publice centrale și autoadministrării locale, în vederea utilizării ei în procesul de scriere corectă a tuturor actelor de identificare a persoanelor. Instrucțiunea a fost elaborată pe baza **Dicționarului de prenume și nume de familie**, ed. a II-a, Chișinău, 1993, publicat la comanda Ministerului Afacerilor Interne și recomandat de Comisia republicană pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale de Ministerul Justiției și de Ministerul Științei și Învățămîntului din Republica Moldova în cîlitate de îndrumar pentru activitatea practică a secțiilor de pașapoarte, a oficiilor stării civile și a unităților de învățămînt din republică.

Datorită legislației privind funcționarea limbilor, deciziilor, prevederilor și recomandărilor sus-numite, astăzi majoritatea consângenilor noștri, cu excepția celor încăpățnați și rătăciți, au revenit la prenumele românești tradiționale (Alexandru, Claudia, Dumitru, Eudochia, Eugenia, Ilie, Ion, Silviu, Ștefan, Teodor și Tudor, Teodora, Toma, Zaharia etc.) nu numai în vorbirea orală, ci, conform legii, și în actele de identitate. La ortografierea prenumelor dificultățile au putut fi depășite ușor, fiindcă prenu-

*Maria Cosnceanu, doctor în filologie, secretar al Comisiei republicane pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale.

mele românești și cele rusești au provenit din aceleași surse – greco-slavă și latino-romanică –, căpățind forme specifice în fiecare limbă (de ex.: Arcadie (*rom.*) – Arcadii (*rus.*), Valeriu (*rom.*) – Valerii (*rus.*), dar echivalente. Unele prenume au forme identice în română și rusă (Andrei, Arhip, Constantin etc.). Cu părere de rău, însă, procesul de rectificare și scriere corectă a antroponomivelor naționale s-a stopat aici.

La ortografierea numelor de familie situația este mult mai complicată, fiindcă acestea, în marea lor majoritate, s-au format de la cuvintele comune ale limbii române și pe parcursul multor generații, începînd cu anul 1812, au fost supuse rusificării, ucrainizării și denaturărilor arbitrale. Astăzi însă organele de resort nu acceptă corectarea numelor de familie conform legilor limbii române propagate de știința academică din republică, sub pretextul că aceasta este o problemă juridică, procedeul putînd fi folosit de infractori pentru a evita răspunderea în fața legii. Mai persistă și teama de a nu româniza cumva și vreun nume de origine slavă. N-a avut mare efect în privința aceasta nici hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 523 din 24 septembrie 1996 “Cu privire la reglementarea scrierii numelor de persoană în actele de identitate”, care prevede ca “la eliberarea actelor de identitate să se rectifice numele și prenumele ortografiate greșit, înscriind, cu litere latine sau chirilice, în fișă de însoțire a buletinului de identitate numele și prenumele purtate anterior, în conformitate cu originalul”. Cauza constă în faptul că rectificările se fac foarte rar și cu mare greu. Numai restabilirea lui – u final, indicu specific al numelor de familie românești (Arnăutu, Bîrlădeanu, Rotaru etc.), sau a unei litere în cazurile de schimonosire vădită a numelui (Hîncu, Holban, Harbuz din formele aberante Gîncu, Golban, Garbuz) provoacă persoanelor în cauză multe necazuri, nervozitate, alergături, pierdere de timp și de mijloace financiare. Dar motivul principal este totuși imperfecțiunea Legii. Articolul 26 nu prevede corectarea

numelor. Or, pentru numele de familie ortografiere nu înseamnă numai transliterare din rusește conform normelor ortografice în vigoare, ci, în primul rînd, corectare, reîncadrare în sistemul de denuminație al limbii române. Corectare înseamnă curățirea numelor românești de sufixele și terminațiile rusești și ucrainene (Bradu, Lupu, Scaiu, și nu Bradulov, Lupulov, Scaev; Lupan, Muchie, Roșca, și nu Lupanciuc, Muchienco, Roșciuc; Condurache, Lozie, Vrabie, și nu Condurachii, Lozii, Vrabi; Falcă, Rață, Suveică, și nu Falco, Rațo, Suveico etc.), restabilirea literelor înlocuite cu cele specifice pronuntării și scrierii rusești și ucrainene (Căldare, Găină, Blîndu, Pîrău, Vîrlan, și nu Coldari, Gheine, Blendu, Pereu, Verlan; Obadă, Ocară, Ouș, și nu Abada, Acar, Auș; Haiducu, Hămararu, Hînsaru, și nu Gaiduc, Gamurari, Ghinsari etc.), înlăturarea tuturor denaturărilor și intervențiilor arbitrale, făcute cu scopul bine determinat de a îndepărta numele de la etimonul său, de la limba în care a apărut și de a-l include în sistemul de denuminație al altiei limbi. Numai în felul acesta vom putea face ordine în antroponimia noastră națională și vom putea vorbi de ortografierea numelor. Dar pentru aceasta e necesară o lege perfectă.

Un mare prejudiciu a adus antroponimiei noastre formula rusă de denuminație cu trei nume (prenumele, numele după tată, numele de familie), care pe parcursul ultimilor 50 de ani a pătruns în toate păturile populației și azi procesul de dezrădăcinare a ei decurge foarte greu și anevoios. La momentul adoptării Legii una dintre concesiile impuse de situația social-politică a fost și fixarea în articolul 26 a patronimicului (*rus. отчество*) “Numele după tată se folosește fără sufix”, aceasta venind în contradicție directă și imediată cu prima frază din articol, care prevede că numele cetățeanului moldovean constă din prenume și nume de familie. În consecință, s-a ajuns la o situație derutantă, cînd toți moldovenii au început să se numească, în scris și în adresările orale, cu două prenume, acestea confundîndu-se cu numele

dublu: Ion Gheorghe, Petru Vasile și, mai ales, cu o formulă aberantă de tipul Maria Andrei, Elena Dumitru etc. Conform tradiției naționale, prenumele tatălui, dacă n-a devenit nume de familie, nu se scrie alături de prenumele fiului sau ficei. Numai în vorbirea orală se mai folosește formula străveche de tipul Ion a(l) lui Toma, Silvia lui Grigore. În epoca apariției numelor de familie din această formulă populară a rezultat formula oficială de denuminație Ion Toma, Silvia Grigore, în care Toma și Grigore sunt nume de familie. În documentele oficiale, care necesită o identificare mai riguroasă a persoanei (pașaportul, buletinul de identitate, certificatul de naștere), numele părintilor se scriu mai jos, într-o rubrică aparte (Părintii: tata – Ion, mama – Maria).

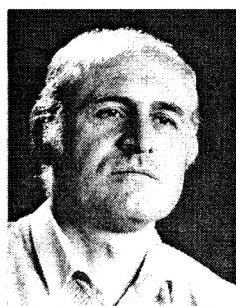
Deciziile, recomandările, propunerile Comisiei republicane pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale, puse la dispoziția ministerelor și departamentelor din republică, în vederea omiterii din acte, din tot felul de formulare și liste a numelui după tată (înlăcuit în ultimul timp cu prenumele tatălui, ceea ce în esență nu schimbă nimic), n-au dat nici un rezultat. Situația aceasta se menține și va persista, pentru că Parlamentul republicii, ignorând avizul Comisiei republicane pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale din 7 august 1996, a legiferat circulația într-un singur stat a două formule oficiale de identificare a persoanelor – formula românească din două elemente, înscrisă pe fața buletinului de identitate și formula rusească din trei elemente, înscrisă pe verso, la rubrica în limba rusă, și care pentru moldoveni apare în aberanta variantă moldovenească (Лупан Георге Василе, Бужор Анна Петру).

Republica are limbă de stat și actele de identitate n-ar trebui completeate și în limba rusă, limba unei minorități naționale, care, conform dreptului internațional, nu trebuie să aibă privilegii față de alte minorități, impunându-le și azi formula rusească cu trei elemente (cu patronimicul în -ovici, -evici). Și dacă au fost satis-

făcute interesele reprezentanților etniei ruse, cum se face la noi, de obicei, pentru moldoveni rubrica aceasta n-ar trebui completată. Transliterarea numelor românești în grafie rusească, chiar și fără intenția de a le denatura, duce, în multe cazuri, la apariția și menținerea în uz a unor forme alterate. Lipsa sunetului africat *g* și respectiv a literei *g* în limba rusă face ca numele noastre (Angela, George, Sergiu, Geamănă, Geambăsu) să fie scrise cu *дж* (Андрела, Джордже, Серджиу, Джамана, Джямбашу și toate numele cu sufikul -giu: Калладжиу, Суруджиу, Одаджину etc.). Faptul acesta le face pe multe persoane să renunțe la forma corectă și în partea română a buletinului de identitate, păstrând forma cu *дј* (Djamana și Djamanova) sau insistând să fie scrise numai cu *ј* (Anjela, Seriu, Jeambașu, Suruiu) reducând astfel numele cu *g* la forma populară vorbită.

De vreme ce limba de stat funcționează pe baza grafiei latine, valabilă pentru toate limbile care folosesc acest alfabet, și rubrica în limba engleză este de prisos, fiindcă numele își păstrează scrierea din limba de origine.

Așadar, actele de identitate ale cetățeanului Republicii Moldova, indiferent de apartenența lui etnică, trebuie completeate numai în limba de stat și în formula de denuminație cu două elemente – prenumele și numele de familie. În afară de transliterarea din rusește, prenumele și numele de familie ale moldovenilor trebuie corectate, readuse la forma lor din limba română. Prenumele tatălui, pentru a nu duce la un echivoc, trebuie plasat la locul cuvenit, la rubrica "Părintii". Dar, pentru a face ordine în antroponimia națională, pentru a reveni la numele tradiționale corecte, avem nevoie de legi bine întocmite și de un mecanism adecvat care le-ar face să funcționeze. În caz contrar, încă zece ani sau și mai mult ne vom pierde timpul discutând în comisii, constituite numai de ochii lumii, adoptând decizii și făcând recomandări, pe care nimeni nu le ia în considerație.

**Ion DRON
Chișinău**

RUSCA*

Acest sat mic din componența comunei Lăpușna pentru prima dată capătă statut juridic de localitate aparte în 1995, atunci cînd în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 14 ianuarie (nr. 3-4) este publicată "Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova".

Pînă în 1940, conform spuselor bătrînilor comunei Lăpușna, pămînturile de pe locul Ruscăi și din împrejurimi, constituau posesiunile boierului Cazaciu. Pe locul așezării satului Rusca de astăzi, prin 1945 este construit un lagăr pentru prizonierii nemți. În 1949 lagărul este transformat într-o închisoare de bărbați, pentru ca în 1961 aceasta să se constituie în prima instituție penitenciară din republică pentru femei.

Cu timpul, pe lîngă penitenciar s-au construit mai multe case individuale de locuit, încît în prezent aici se numără 56 de gospodării cu 175 de oameni, între care moldovenii constituie 50%, rușii – cca 20%, ucrainenii – cca 10%, tot aici locuiesc și două familii de bulgari.

Întorcîndu-ne în trecut, ținem să menționăm că moșia tîrgului Lăpușna,

*Cercetările au fost efectuate cu sprijinul finanțier acordat de Primăria comunei Lăpușna (primar Vasile Bubuioc) și SA "Vitis-Lăpușnița" (președinte Vasile Munteanu).

în al cărei perimetru intra și locul viitorului sat Rusca, a fost și reședinta ținutului cu același nume și pînă în 1694 a fost posesiune domnească. Doar în august 1694 domnitorul Constantin Duca dăruiește mănăstirii "Ioan Zlatoust" din Iași "moșia domnească numită Lăpușna, cu tot pămîntul, cît va țineea de acel loc, cu conacul și cu tot locul, cu tot venitul, cu iazuri și cu tot aceea ce vor avea în acea ocină (...) în hotarele demult stabilite"¹.

Stareții mănăstirii dădeau uneori moșia Lăpușna în arendă². Pe la 1772-1774 Lăpușna se găsește în stăpînirea lui Lupul Hîncu, un descendant din marea și puternica spîță a Hînculeștilor. Pe la 1814 în satul Lăpușna se găsea și un mitoc ce apartinea mănăstirii Neamț³. Mai tîrziu moșia Lăpușna trece în stăpînirea boierilor din neamul Tomuleț, încît în 1870, după moartea lui Egor Tomuleț, moșia este împărtită în patru părți numite *Făurești, Rusca, Mădina, Todei*, cunoscute și astăzi localnicilor, unele în calitate de nume topice minore.

Partea de moșie numită Rusca (care n-are nimic în comun cu cuvîntul ruscă "rusoaică" și unde n-au trăit în trecut nici un fel de ruși) în anul 1870 i-a revenit fiului lui Egor Tomuleț – Egor (lordachi). În 1869-1870 aici, în Rusca, locuiau 68 de familii de țărani moldoveni, dintre care doar 48 de familii ar fi avut gospodării proprii⁴.

Sub aspect cronologic, într-un timp mai îndelungat, soarta localității Rusca nu ne este amănuntit cunoscută, deoarece nu poate fi urmărită în acte istorice și de arhivă în permanentă. Acest fenomen este explicabil și prin faptul că istoria Ruscăi este indisolubil legată de istoria tîrgului Lăpușna, Rusca fiind considerată în trecut un cătun al Lăpușnei.

Vestigiile de ordin arheologic demonstrează că Rusca, ca și Lăpușna, a fost locuită în permanentă de băstinași, cu excepția doar a unor perioade de bejenie pe timp de război și năvăliri străine. Cea mai veche perioadă locuibilă este cunoscută aici din timpul culturii *Nouă* – epoca bronzului – sec. XIV-XII î. Hr. Pentru secolele IV-III î. Hr., în Valea Rusca, pe versantul drept (nordic) este

cunoscută o aşezare a autohtonilor geti. În perioada secolelor I-IV d. Hr. aici își continuă viața autohtonii culturii Sântana de Mureș (numită în istoriografia sovietică *Cerneahov*). Mai tîrziu tot aici sînt depistate urme de viețuire ale băstinașilor românofoni în secolele XIV-XVII⁵, care luate în totalitatea lor cronologică demonstrează o popularare permanentă a aşezării Rusca (cu perioade de înfloriri și întreruperi, de "bejenii") din cele mai vechi timpuri pînă în prezent.

Într-un articol anterior am expus opinia conform căreia localitatea Rusca și-a "căpătat" numele prin procesul metonimiei de la numele văii Rusca⁶.

În una dintre lucrările sale istoricul L.L. Polevoi a considerat greșit, după noi, că una din părțile Lăpușnei s-ar fi numit pe timpuri "Partea rusească"⁷. Acest nume topic "negativ", în felul acesta, ar fi demonstrat că în trecut în "partea rusească" ar fi viețuit ruși. În realitate băstinașii moldoveni n-au numit niciodată nici un "petec" de moie "Parte rusească". De asemenea aici, adică pe locul Rusca pînă prin 1945-1949 n-au locuit nici un fel de ruși de la care ar putea rezulta numele localității.

În realitate denumirea aşezării provine de la numele văii, iar acesta, la rîndul său, coboară la un termen geografic indigen *ruscă* cunoscut în trecut populației de limba română cu înțelesul de "crăpătură" (în relief); curmătură, strîmtură; loc îngust și adînc în coasta unui munte cu marginile abrupte, pe unde poți urca la culme; scobitură adîncă și îngustă în coasta unui munte"⁸. Pe fundul văii Rusca și în prezent încă mai curge un pîrîu care este un affluent pe stînga al rîului Lăpușna. De altfel, etimologia populară (cunoscută localnicilor din Lăpușna, Rusca și Anini) leagă originea toponimicului Rusca de termenul de împrumut *rusla* (din rusescul *ruslo*) "pîrîu; albie de pîrîu", ceea ce nu corespunde realității fonosemantice, însă se găsește într-o concordanță relativă cu etimonul primar al termenului *ruscă*.

În spațiul etnic românesc întîlnim un număr destul de mare de localități și nume de alte locuri

denumite *Rusca*⁹. Pe teritoriul Republicii Moldova, de exemplu, este cunoscut un pîrîu Rusca (s. Cîrpești, județul Cahul); un lac *Rusca* a fost cunoscut locuitorilor satelor Purcari și Răscăieti¹⁰. Tot Rusca se mai numea și un pîrîu în hotarul mănăstirilor Putna și Sucevița în sec. XV-XVI¹¹. Cîteva pîraie numite *Rusca* sînt cunoscute și pe teritoriul regiunii Cernăuți¹² unde în trecut populația românească era majoritară (azi în mare parte fiind asimilată de ucrainieni). Cercetătorul ucrainean Iu. O. Karpenko a văzut în numele de pîraie / rîulete și de localități *Rusca* din Bucovina, ocupată de ruși sovietici în 1940, termenul etnic *rus*¹³. Aici nu vom uita să amintim că pe teritoriile locuite de slavi nu există practic nici un rîu (pîrîu) numit *Rusca*. Savantul român Al. Graur atunci cînd vorbea despre proveniența toponimicilor *Dumbrava* și *Dealu* atrăgea atenția cercetătorilor că acestea "nu dovedesc numai de către prezența unor populații slave: ce e drept, cuvintele sunt de origine slavă, dar ele au fost împrumutate și generalizate în limba română, deci este foarte posibil ca cei care le-au folosit pentru denumirea locurilor să fi fost români". Si în continuare: "Mai trebuie avut în vedere și faptul că se pot produce confuzii cu privire la înțelesul numelor: C. M. Ștefănescu, LR, XVI, 1967, p. 521-523, arată că numele *Rusca*, în formații ca *Poiana Ruscăi*, a fost greșit interpretat ca *rusoaică*, deoarece adevăratul lui înțeles este despicătura"¹⁴.

Unii cercetători, care au dedus toponimicele de tipul *Rusca* din numele etnic *rus*, n-au sesizat că în limbile slave nici nu există un termen *rusca*, fie și cu înțeles etnic. Dictionarele limbii române, pe lîngă sensurile mai sus amintite, mai înregistrează pentru *ruscă* înțelesul de "deal, rîpă (cu pămînt roșu); drum peste deal sau prin rîpă" ("ia-o pe *ruscă* în sus")¹⁵. Si dacă pentru *ruscă* "rîpă (cu pămînt roșu)" am găsi o egalitate (o coincidență) etimologică cu *ruscă* "nume dat anumalelor domestice cu părul roșu sau cu pete roșii în jurul ochilor sau pe bot" (aici *ruscă* ar proveni dintr-un etimon vechi slav *ros-* / *rus-* "roșcat" care vine, în

cele din urmă, tot dintr-un etimon comun indo-european ca și termenii latini *roseus* "roz" și *rusus / russus* "roș"; în limba latină *rus* mai însemnă atât "cîmp", cît și "ărătură", atunci ruscă cu înțelesul de "vîlcea îngustă; despicătură; pîrâu, gîrlă" provine din alt etimon și anume dintr-o temă veche (indo-europeană) *rus-* cu înțelesul de "curge". Comp. pe lîngă rusescul *ruslo* "albie (a unui rîu, pîrâu)" lituanismele *ruseti* "a curge", *rusnoti* "a curge încet"; *Rausve / Rusnis* – numele unui affluent pe dreapta al Nemanului (teritoriul Lituaniei); *rust* "scurgere rapidă, scurgere cu putere (a apei)" (în graiurile rusești din regiunile Iaroslav, Vladimir și Volga)¹⁶.

Cu toate acestea în limba română termenul *ruscă* își are propria formă fonetică, deosebită de orice alte forme și variante din alte limbi, ceea ce ne face să gîndim că *ruscă* în română nu-i un împrumut direct din vreo limbă slavă de contact, dar este un termen evoluat dintr-un etimon mai vechi, ieșit de mult din uz, neretușat în scrierile și cronicile neamului nostru. Sufixul (desinența, terminația) -că (-ca) în componența termenului în discuție ar putea avea o altă proveniență, diferită de cea slavă, credem indigenă, și ar putea fi un sufix doar în aparență, simplificat dintr-o temă azi necunoscută nouă. Pentru aceasta comp. cuvintele *dădacă, mînzeacă / mînzacă, mînecă, oleacă, măciucă, joacă, floacă, moacă, mîfoacă, vacă, vâlicică, fiindcă, adică, foarfecă, duminică, biserică, cinematecă, bibliotecă, frescă, brînzică, foicică, măricică, cărticică, muscă* etc. unde -că nici pe departe nu amintește de o proveniență slavă.

Din cele expuse rezultă că toponimul *Rusca* (în cazul nostru concret primar fiind numele văii (înguste); *ruscă* mai însemnând și "baltă așezată în văi și depresiuni înguste ori cu forme geografice strîmtorate în spatiu; în s. Dărcăuți – Soroca *ruscă* înseamnă "rîpă îngustă") a fost format de băstinașii acestui pămînt de la termenul indigen *ruscă* cu înțelesurile arătate mai sus, care nu-și găsește etimon ori bază de împrumut în limbile slave de contact și n-are nimic în comun cu termenul popular *ruscă* "rusoaică".

NOTE BIBLIOGRAFICE

¹ Moldova în epoca feudalismului, v. VI, Chișinău, 1992, p. 166.

² C. N. Tomescu, *Tablou de 40 mănăstiri și schituri din Moldova și cu arătarea moșilor ce aveau ele în 1812* // "Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău", v. XXIII, 1933, p. 314.

³ "Arhivele Basarabiei", 1935, nr. 2, p. 141.

⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 8, inv. 2, Dosarele 39, 43.

⁵ Arheologicheskai Karta Moldavskoi SSR, v. 3, 4, 5, 7, Chișinău, 1973, 1974.

⁶ I. Dron, *Toponime provenite din apelative și termeni geografici (Chersaca, Crihana, Curtoaia, Heciul, Herdeuca, Rusca)* // "Limba Română", 1995, nr. 6, p. 74-75.

⁷ L. Polevoi, *Ocerki istoriceskoi gheografii Moldavii XIII-XV vv.*, Chișinău, 1979, p. 65.

⁸ Chestionar toponomic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic, Iași, 1978, p. 89.

⁹ Iorgu Iordan, *Toponomia românească*, București, 1963, p. 281-283.

¹⁰ Dictionarul statistic al Basarabiei întocmit pe baza recensămîntului din anul 1902, corectat prin datele actuale, statistice ale primăriilor și prin tabelele birourilor de populație centralizate în 1922 / 1923, Chișinău, 1923, p. 124, 198.

¹¹ A. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1990.

¹² Slovnik ghidronimiv Ucrainî, Kiev, 1979, p. 480.

¹³ Iu. O. Karpenko, *Konspekt lekției. Toponimika ghirskikh raionov Cernivețkoi oblasti*, Cernăuți, 1964, p. 62; De același autor: *Toponomia Bukovîni*, Kiev, 1973, p. 178.

¹⁴ Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 13.

¹⁵ Dictionarul limbii române (DLR). Serie nouă. Tomul IX. Litera R, București, 1975.

¹⁶ Max Fasmer, *Etimologicheskii slovar' russkogo iazïka*, v. III, Moscova, 1984.

¹⁷ De altfel, dacă *Rusca* ar fi avut un înțeles primar etnic, atunci și numele unei localități *Ruschița* (Iorgu Iordan, op. cit., p. 458) ar fi trebuit să "sune" *Rusculița* ori *Ruscuța* (!).

**George RUSNAC
Chișinău**

ELEMENT LATIN SAU AUTOHTON?

Părerea general admisă că *dalb* e o variantă a lui *alb* (lat. *albus*), cu *d*-protetic (din prepoziția *de*), nu poate fi luată în serios, din mai multe motive:

1) complexul semantic al adjecțivului *dalb alb; alburiu; strălucitor; luminos; limpădă; plăcut; curat; nevinovat; străşnic; în toi* [1] diferă, parțial, de cel al adjecțivului *alb de culoarea laptelui; strălucitor; luminos, limpede; plăcut* [1];

2) afinitățile fonice și semantice cu dr. *dălbă basma albă* [1], ar. *dulben bariş alb; doliu în alb* [2], *dulber foarte frumos* [2], *alber blond* [2], dr. *dălior auriu* [1], *alior* (alion) *diferite specii de plante din familia Euphorbiaceelor, cu flori galbene* [1], *alion presură sură cu vergi mărunte albe pe corp; nume de cîine* [1], *dălbina* (dălboană, dîlboană, dulbină, dulghină, dîlbină, delbină, dalbină) *bulboană* [1], *duldină id.* [3] exclud originea latină a lui *dalb* (refractară acestei necontenite mlădieri a formei);

3) convergențele fonosemantice cu dr. *băl bălan; frumos; drăguță; lele; dragă* [1], ar., megl. *bel bălan* [2], ar. *baliu; breaz* [2], alb. *balé cal stelat* [2] etc. denotă și ele carac-

terul nonlatin și "blazonul" cromatic străvechi al adjecțivului *dalb*.

Dicționarul Academiei Române [1] îl lasă neetimologizat pe *dălbă*, trimițându-ne la var. *tulpan*. Aici însă uită de *dălbă* și se concentrează exclusiv asupra formelor cu *t*-inițial (*tulpan, tulipan, trupan, trupăi*), pentru a face mai convingătoare apropierea de ngr. *tulpani* țesătură fină de bumbac, pe care T. Papahagi [2] îl invocă fără a fi sigur că a găsit soluția cea mai bună. Totuși ipoteza neogreacă se bucură de trecere mai mare, chiar și la lexicografi și etimologi ca L. Șăineanu [4] sau A. Seriban [5], care încearcă să restabilească tot drumul parcurs de *tulpan* înainte de a fi intrat în română (persană, cu semnificația ce încîntă *înima* → turcă → neogreacă → română). Doar Al. Cioreanu [6] pornește de la limba turcă (< persană) ocolind filiera neogreacă.

Desigur, influența străină nu poate fi negată, dar ea s-a suprapus unor formațiuni similare românești, ale căror origine indigenă și motivare cromatică sunt probate de prezența în dacoromână și aromână a seriei *dălbă* (*tulpan*)¹, *dulben* (*turpane*) [2: *dulben* < tc. *dul-bend* "muselină"; *turpane*: cf. gr. *tulpani* "stofă fină de bumbac"], *dulber* [2: < tc. *dil-ber* "fermecător"], *alber* [2: < *albu*. < lat. *albus*², în realitate, confundat cu adjecțivul similar de origine latină³]. Efectul legii oscilațiilor fonematice nelimitate în cadrul aceluiași tip — vocoid — nonvocoid — de variație se resimte nu numai în metamorfozarea radicalului (*dăl-*, *dul-*, *tul-*, *tur-*, *øal-*), ci și în modificarea tranșelor sufixale (-*b*-, -*p*-, -*a*-, -*e*-, -*er*).

DLR [1] descoperă și în *dălior* (pe care îl extrage din lat. *aureolus*, diminutiv al lui *aureus* "auriu") un *d*-protetic, ca în *dalb*, precizînd: "substantiv, adj. *alior* s-a păstrat ca nume de plante". Remarca e justă, dar cuvîntul *alior* (*alion*) din același dicționar e trecut la elementele cu

etimologia necunoscută. Incertitudinea e firească vis-a-vis de piedicile fonetice pe care le ridică transformarea lui *aureolus* în *alior* sau *dălior*.

Optica structurală clarifică și această situație dubioasă. Conform legilor fonosemantice structurale (oscilaarea nelimitată a segmentelor de expresie și schimbarea sinestezică a sensurilor), aloetele radicale *băl-*, *dăl-*, *al-* integrează în sistemul lexical românesc subansamblul genetic *bălăior* - *dălăior* - *alior* - *alion* (ultimul cuvînt nu numai ca nume de plantă, ci și cu sensurile: "presură sură cu vergi mărunte albe pe corp"; "nume de cîine", pe care B.P. Hasdeu [12] le leagă de num. pr. Leon).

Aceleași legi exclud derivarea lui *dălbînă*⁴ "bulboană" și a variantelor sale din bg. *dălbina* "adîncime" [13, 1, 14] sau din scr. *dubina* "id." [15, p. 85].

E curios cum vede Al. Graur, prin prisma etimologiei tradiționale, oscilația segmentelor de expresie din variantele expresive. "Dar cum se explică variațiile vocalice?" se întreabă cercetătorul și primul său gînd se îndreaptă spre cauze externe, deși teoretic e dispus să le acorde un rol secundar în evoluția limbii: "Am putea vedea aici o încrucișare între forma bulgară și cea sîrbească? Mai curînd cred că e vorba de împrumuturi din ambele limbi, forma cu *ă* sau cu *î* datorîndu-se bulgarei, iar cealaltă – sîrbocroatei, vezi dubletul *mucenic*/*măcenic*. Se pune însă problema prezenței lui *I* în forma cu *u*. În sîrbocroată *I* a dispărut, mai bine zis s-a vocalizat; de ce apare el în românește? Trebuie să credem că împrumutul s-a făcut într-o vreme mai veche, cînd laterală, într-o formă oarecare, se mai pronunță în sîrbă (vezi cazul cuvintelor cu *n*, de tipul *luncă*, bg. *lăka*, scr. *luca*). Dacă admitem această explicație, ea poate fi aplicată la dubletul *Vilcan/Vulcan*, la tripla *mîlcom/mulcom/molcom* (bg. *mălkom*, scr. *mukom*, rus. *mol-*

kom) și eventual la dubletul *hilpav/hulpav*" [15, p. 85].

Dar cum să admiti o explicație fondată pe date incomplete și concluzii false? De ce variația vocalică incomodă (*delbină*, *dălboană*, *dîlboană*) și cea consonantică (*tulbină*) sunt trecute sub tăcere? Evident, din cauza incongruenței lor cu ipoteza împrumutului. Dacă adăugăm la aceste variante "rebele" regionalisme: *duldină* "loc mai adînc în albia unei ape curgătoare" [3] și *dîlboancă* "id." [3] din regiunea Maramureș, a (se) *tîlbîciî* (despre lichide) "a produce un zgromot caracteristic cînd este mișcat sau scuturat"; "a plescăi" [1], din nordul Munteniei, *tălbăriță* "mlăștină", "mocirlă" [1] din Moldova, *dîlvăreală* "corvoadă"; "activitate intensă, vie"; "iudeală, tol"; "vîlvoreală"; "ceartă"; "bătaie" [7] din regiunea Argeș, a se *dălnăi* "a se legăna" [16], *dîlnîtoare* "leagăn" [16] din regiunea Pitești etc., ne convingem de inconsistența argumentelor menite să justifice înstrăinarea lui *dălbînă*.

Sînt excluse, desigur, și analogiile preconizate de Al. Graur: dubletele menționate și triplata *mîlcom/mulcom/molcom* (de fapt, octupleta *molcum, mălcom, mălcum, mulcom, mulcum, mălcuma, mărcum, mîlcom* [1]) confirmă legea oscilațiilor fonematice nelimitate, și nicidecum divergențele fonematice bulgaro-sîrbești.

Concluzie: Angrenat într-un sistem de relații genetice primare interne, *dalb* poartă marca distinctivă a unei creații indigene românești.

NOTE

¹ Examineate prin prisma relațiilor etemice cu aloetele radicale din subansamblul numelor de *broboadă*, în *dăl-* și *tul-* mai distingem un etem: <*umflătură, ținfolire, legătură*>.

² Pe *al-* cu ipotetică variantă **hal-* îl depistăm și în lat. *albus* (*halbus) (motivem: <*licăritor, strălucitor*>). Pentru

a înțelege ideea primară a radicalului din acest adjecțiv, e suficient să ne referim la un cuvânt înrudit din punct de vedere motivemic: lucăr (< lic "interjecție care redă o scînteiere, o sclipire, un licăr; exprimă o mișcare sau o senzație scurtă" [7] (formație internă evidentă, pe care S. Pușcariu [8, p. 737] o atribuie unei creații ipotetice – înrudite – latinești: "liquorare "a se scurge ca o fluiditate" < liquor "fluiditate").

³ Nu e exclus ca dr. și ar. *alb(u)* să derive dintr-un etimon dac similar lat. *albus*. Drept confirmare a acestei supozitii ar putea servi prezența în română a vocabulelor cu același radical și cu aceeași factură etemică indigenă: *alior (alion)*, vezi mai sus, *a alici* "a atinge"; "a amesteca" [1: alică) "bucătică de tiglă sau cocoloș de plumb" < ngr. *haliki* "pietricică"]; "a observa, a pîndi, a urmări" [7], *a se alici* "a se zări" [1, 4: cf. a *licări* < lic, onomatopee], Th. Capidan [9, p. 753], [6]: < v. sl. *li /iti* "a căpăta o formă, a se arăta", [10]: < bg. *li* (a "a se vedea", [11: < *alică*] etc. În eventualitatea aceasta, rad. *al-* din *alb* ar trebui raportat la seria aloetică indigenă din care face parte *dal-* (*dalb*).

⁴ Liantul sinestezic dintre *dălbina* și *dalb* e punctea care leagă senzația auditiv-cinetică (< clipocit - unduire >) cu cea optică (< străfulgerare luminoasă >).

Laguna, 1958-1966.

7. Udrescu, D., **Glosar regional Argeș**, București, 1967.

8. "Dacoromania", buletinul Muzeului Limbei Române condus de Sextil Pușcariu, Cluj, IV, 1924-1926 (1927).

9. "Dacoromania", buletinul Muzeului Limbei Române condus de Sextil Pușcariu, Cluj, III, 1923 (1924).

10. **Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești**, Chișinău, 1978.

11. **Dicționar explicativ al limbii române**, ed. a II-a, București, 1996.

12. Hasdeu, B.P., **Etymologicum Magnum Romaniae**, I, București, 1972.

13. Candrea, I.-A. și Adamescu, Gh., **Dicționarul encyclopedic ilustrat, "Cartea Românească"**, București, 1931.

14. **Dicționarul limbii române moderne**, București, 1958.

15. Graur, Al., **Etimologii românești**, București, 1963.

16. **Lexic regional**, I, București, 1960.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. **Dicționarul limbii române, A-C, D-De, F-L** (Lojniță), București, 1913 și.u.; serie nouă (literele M, N, O, P, R, S — spongios, Ș, T, Ț), București, 1965 și.u.

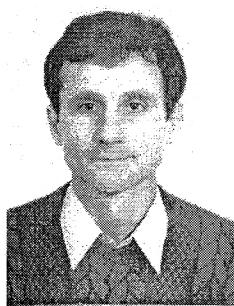
2. Papahagi, T., **Dicționarul dialectului aromân general și etimologic**, București, 1963.

3. **Lexic regional**, II, București, 1967.

4. Șăineanu, L., **Dicționar universal al limbii române**, ed. VI, Craiova, 1929.

5. Scriban, A., **Dicționarul limbii românești**, Iași, 1939.

6. Ciorănescu, Al., **Diccionario etimológico rumano**, Universidad de la

Ion BĂRBUȚĂ
Chișinău

ANALIZA MORFOLOGICĂ A ADJECTIVULUI

Fiind o parte de vorbire flexibilă, cu conținut lexical de sine stătător și cu funcție sintactică de parte de propoziție, adjectivul poate fi caracterizat în trei planuri:

1) semantic – exprimă o însușire a unui obiect;

2) morfologic – își poate schimba forma în raport cu genul, numărul și cazul, pentru a se acorda cu substantivul determinat, și poate exprima diferite grade de intensitate ale însușirii;

3) sintactic – apare ca determinant al unui substantiv. Se poate lega de substantivul determinat direct, funcționând ca atribut (*Are o casă nouă*), prin intermediul unui verb copulativ, având funcția de nume predicativ (*Casa este nouă*) sau prin intermediul unui verb predicativ –, fiind element predicativ suplimentar (*Copiii aleargă voioși*).

Analiza morfologică a adjec-
tivului nu se poate face la întâmplare,
ci doar în corespondere cu anumite
etape, care au o ordine relativ fixă.
Cunoașterea acestor etape și respec-
tarea ordinii lor facilitează realizarea
acestui tip de exercițiu gramatical.
Etapele analizei morfologice a adjec-
tivului sunt aceleași ca și la sub-
stantiv: 1) partea de vorbire; 2) clasa

lexico-gramaticală; 3) clasa flexio-
nară; 4) categoriile morfologice; 5)
funcția sintactică.

În cadrul fiecărei dintre aceste
etape se urmărește scopul de a
descoperi și de a descrie anumite
caracteristici formale, care vor fi
corelate cu anumite valori proprii
adjectivului. Identificarea valorilor prin
care se caracterizează cuvântul
analizat presupune în mod obligatoriu
precizarea indicilor formalii care
servesc la expimarea acestora. În
același timp, trebuie avut în vedere
că specificul adjectivului ca parte de
vorbire este determinat într-o măsură
foarte mare de rolul său de determi-
nant al unui substantiv. În consecință,
la majoritatea etapelor ei, analiza
morfologică a adjectivului trebuie
făcută în strînsă corelație cu anumiți
factori de natură sintactică, care ne
dau informații privind valorile proprii
cuvântului analizat.

Atragem, de asemenea, atenția
că în procesul analizei morfologice a
adjectivului este important să se
motiveze fiecare soluție propusă,
adică să se prezinte un răspuns la
întrebarea „de ce...?”. Argumentarea
logică a răspunsului contribuie astfel
la aprofundarea analizei și la însu-
șirea conștientă a materialului lin-
gistic.

În cele ce urmează vom prezenta
unele indicații practice privind
analiza morfologică a adjectivului.

1. Operația de identificare a
adjectivului începe cu delimitarea
cuvântului de analizat în text. În
legătură cu acest aspect al analizei,
trebuie avut în vedere că, în cadrul
unei propoziții, adjectivul poate fi
însotit de anumite mijloace grama-
ticale de natură analitică: adverbele
și locuțiunile adverbiale folosite la
exprimarea gradelor de comparație
(*mai, cel mai, foarte, tot așa de, tot*
atât de, la fel de, nespus de, grozav
de etc.), articolul demonstrativ *cel,*
cea, cei, cele. Pentru că nu au sens
lexical de sine stătător și nu pot fi
părți de propoziție, aceste elemente
se cuprind în analiza morfologică a

adjectivului pe care îl însoțesc. Prin urmare, adjectivul ca unitate a analizei morfologice trebuie notat împreună cu mijloacele de natură gramaticală menționate mai sus.

Scopul principal al acestei etape este recunoașterea adjectivului. Operația de identificare a adjectivului presupune luarea în considerare a tuturor caracteristicilor semantice, morfologice și sintactice. În felul acesta, pentru a putea include un cuvînt în clasa adjectivului, trebuie să analizăm conținutul său lexical, raporturile lui cu alte elemente ale propoziției și ansamblul de forme flexionare prin care se exprimă anumite categorii morfologice.

Stabilirea valorii de adjective a unui cuvînt se poate face, cel mai simplu, pe baze semantice: adjectivul va exprima o însușire a unui obiect: *băiat mare, mic, înalt, scund* etc. Acest criteriu însă nu întotdeauna este suficient. Din cauza identității formale cu alte părți de vorbire, adjectivul se poate confunda uneori cu un substantiv, cu un adverb sau cu un participiu. În aceste condiții, este necesar să fie luate în considerare caracteristicile sintactice și cele morfologice ale cuvîntului analizat. Cuvîntul presupus a fi adjective va trebui să aibă ca termen regent un substantiv cu care să se acorde în gen, număr și caz. Și, dimpotrivă, inexistența unui substantiv determinat și caracterul invariabil al cuvîntului analizat nu ne dă dreptul de a-l considera pe acesta adjective, chiar dacă prin forma sa el se asemănă cu un adjective. Mai este necesară precizarea că, în situațiile în care adjectivul se leagă de substantiv prin intermediul unui verb, drept unic mijloc de control poate servi caracterul variabil al cuvîntului analizat. Aceasta se poate demonstra prin schimbarea formei de număr a substantivului: *Cartea este interesantă – Cărțile sunt interesante*. Așadar, operația de identificare a adjectivului nu se poate limita la conținutul exprimat, ci necesită în

mod obligatoriu precizarea relațiilor sintactice în care intră cuvîntul analizat și demonstrarea caracterului său variabil. Caracteristica fundamentală a adjectivului este, deci, combinarea lui cu un substantiv.

Operația de identificare a adjectivului înseamnă, înainte de toate, diferențierea lui de un substantiv sau de un adverb. Cele mai frecvente confuzii se produc mai ales în situațiile în care are loc substantivizarea adjectivelor sau adverbializarea adjectivelor. După cum se știe, în limba română, majoritatea adjectivelor, atunci cînd sunt folosite ca substantive sau ca adverbe, nu-și modifică formă. În aceste cazuri, confuzia constă în interpretarea drept adjective a unor substantive sau adverbe provenite din adjective, prin schimbarea valorii gramaticale.

Numerose cuvinte cuprinse în clasa adjectivului (*înălță, bătrînă, înțelept, bogat, sărac, lenăș, zgîrcit* etc.), în funcție de contextul în care se utilizează, pot avea fie o valoare adjectivală, fie o valoare substantivală. Astfel, cînd însoțesc un substantiv cu care se acordă în gen, număr și caz, asemenea cuvinte trebuie interpretate și analizate ca adjective (*fară bogată, oameni săraci*). Folosite singure, aceste cuvinte își schimbă valoarea gramaticală, devenind substantive. În acest caz, ele preiau categoriile gramaticale și îndeplinesc funcțiile sintactice specifice substantivului (*Bogatul face cum vrea, săracul cum poate*). Adjectivele substantivizate sunt însoțite, de obicei, de un articol – hotărît, nehotărît, demonstrativ – care le conferă valoare substantivală: *un bătrîn, bătrînul, cei mari*. Numai cînd sunt precedate de o prepoziție, care se construiește cu acuzativul, ele pot apărea ca substantive și la forma nearticulată: *Pe bătrîn l-au internat în spital*. În legătură cu schimbarea valorii gramaticale a adjectivului, mai este de reținut că se pot substantiviza nu numai adjectivele la gradul pozitiv, ci și adjectivele la forma unui alt grad

de comparație: *Cei mai mari au plecat cu părinții la cîmp.*

O sursă generatoare de confuzii în identificarea adjecțiivelor sunt și cazurile când același cuvînt se poate întrebuița, în funcție de context, fie ca adjecțiv, fie ca adverb. Este vorba aici de adverbele de mod provenite de la adjecțiile corespunzătoare cu forma de masculin singular: *frumos, ușor, greu, încet, sigur, clar* etc. Pentru a se evita confuzia în analiza morfologică, există următoarele mijloace de control: raportarea la cuvîntul determinat și caracterul variabil sau invariabil al cuvîntului analizat. Adjecțivul va determina un substantiv cu care se va acorda în gen, număr și caz. Verificarea acordului se poate face prin schimbarea formei de număr a substantivului sau prin înlocuirea lui cu un substantiv de alt gen: *copil frumos, copii frumoși, floare frumoasă, flori frumoase.* Natura adverbială a unui cuvînt din această categorie se confirmă prin raportarea lui la verb și prin demonstrarea caracterului său invariabil: *Ei cîntă frumos. Ea cîntă frumos.* Vom reține deci că criteriul cel mai sigur în diferențierea adjecțivului de alte părți de vorbire este raportarea lui la substantivul determinat și stabilirea acordului cu acesta.

După identificarea adjecțivului urmează să se indice forma-tip a acestuia, adică forma sub care el este prezentat în dicționare. Pentru adjecțiv aceasta este forma de masculin – neutru singular nearticulat: *bun, frumos, rece.*

2. Cea de a doua etapă a analizei morfologice a adjecțivului are drept scop precizarea clasei lexicogramaticale în care se include adjecțivul analizat. Clasificarea dată are în vedere conținutul semantic al adjecțiivelor, însă ea prezintă o anumită importanță și pentru comportamentul lor gramatical. Se cuvine să mai precizăm că, de obicei, clasificarea adjecțiivelor se face nu numai după conținutul lor, ci și după proveniență. În funcție de aceste criterii, se disting:

adjective calificative și adjective determinative.

Adjectivele calificative exprimă înșușiri propriu-zise ale obiectelor sau înșușiri stabilită pe baza unor raporturi: *mare, mic, înalt, alb, drept, părintesc, studențesc, orășenesc, medical, economic, eminescian.* Adjectivele determinative sunt formate de la alte părți de vorbire, prin schimbarea valorii morfologice. În această categorie se includ: adjectivele pronominale (*casa aceasta, prietenul meu, băiatul înșușii, care floare, ce temă, orice elev, fiecare om, nici un rînd*); adjectivele participiale (*carte deschisă, grâu secerat, zi aşteptată*); adjectivele gerundiale (*mîini tremurînde, inimă săngerîndă*); adjectivele adverbiale (asemenea întrebare, haine gata, aşa timpuri).

Dintre acestea de la urmă o mențiune aparte merită adjectivele pronominale și cele participiale. Adjectivele pronominale se analizează, de fapt, în corespondere cu modelul de analiză al părții de vorbire de la care au provenit, adică după modelul de analiză al pronumelui. În ceea ce privește distingerea între adjecțivul participial și participiul propriu-zis (verbul la participiu), este de observat că aceasta reprezintă o operație dificilă. Pentru delimitarea acestor două părți de vorbire este necesar să se ia în considerare conținutul semantic și comportamentul lor sintactic. Adjectivele participiale exprimă o înșușire a unui obiect apărută ca rezultat al unei acțiuni încheiate: *cărți scrise, lucru început, zi pierdută, apă flărtă.* În același timp, verbul la participiu exprimă o acțiune încheiată, uneori o acțiune în desfășurare și este susceptibil de a primi determinanți verbați: *Cheia pierdută săptămîna trecuta s-a găsit. A sosit oaspețele așteptat de toată lumea.*

3. În cadrul celei de-a treia etape se precizează clasa flexionară a adjecțivului analizat. După cum se știe, clasele flexionare sunt categorii de adjective ce se caracterizează prin același număr de forme, prin care

acestea exprimă opozițiile de gen și de număr. Astfel, în funcție de criteriul flexionar, adjectivele se împart în două clase: adjective variabile (*bun, mic, mare*) și adjective invariabile (*roz, maro, gri, cumsecade*). La rîndul lor, adjectivele variabile, după numărul de forme pe care le realizează în flexiune, se grupează în următoarele trei subclase: adjective cu patru forme flexionare (*bun, -ă, -i, -e*); *negru, -ă, -i, -e*), adjective cu trei forme flexionare (*mic, -ă, -i; viitor, -e, -i; pustiu, -e, -i*), adjective cu două forme flexionare (*mare, -i, dibaci, -e, gălbui, -e*).

4. Descrierea categoriilor gramaticale este una dintre cele mai importante etape în analiza morfolitică a adjективului. În cadrul ei se urmărește scopul de a se depista anumiți indici formalii și de a-i corela cu semnificațiile de gen, număr, caz și grade de comparație. În ceea ce privește categoriile gramaticale ale adjективului, trebuie avut în vedere că ele sunt neomogene. Printre ele se disting categorii gramaticale formale (genul, numărul, cazul), care servesc la stabilirea accordului cu substantivul determinat, și categorii cu conținut noțional (gradele de comparație). Principiile care se aplică la identificarea acestor două tipuri de categorii sunt diferite. Astfel, deși genul, numărul și cazul adjективelor se exprimă prin desinene însoțite sau nu de alternanțe fonetice, totuși în practica analizei gramaticale determinarea acestora se face prin raportarea la substantivul determinat. De exemplu, un adjecțiv care va lămuri un substantiv de genul masculin cu forma de singular nominativ se va caracteriza prin aceleași categorii gramaticale: *băiat* (m., sg., N.) *bun* (m., sg., N.). Prin urmare, genul, numărul și cazul adjecțivului "se citesc" de la cuvântul determinat.

Este bine să se știe, de asemenea, că adjectivele nu au forme pentru genul neutru; de aceea, cînd un adjecțiv determină un substantiv de acest gen, el va avea la singular forma de masculin, iar la plural, forma de feminin.

Multă atenție se cere mai ales la identificarea cazului. La adjecțivul cazul nu poate fi corelat cu funcția sintactică: indiferent de funcția sintactică îndeplinită, adjecțivul va fi în același caz cu substantivul determinat. De asemenea, în operația de identificare a cazului nu ne poate fi de nici un folos întrebarea; căci, la toate cazarile, adjecțivul va răspunde la aceeași întrebare: *care? ce fel de?*, care, de altfel, nu este nici unui caz.

În construcțiile în care adjecțivul este însoțit de articolul determinativ *cel, cea, cei, cele*, categoriile gramaticale ale adjecțivului sunt marcate suplimentar și prin formele acestui articol. În același timp, trebuie avute în vedere și situațiile cînd cazul nu este marcat la substantiv, ci la adjecțivul antepus. Este vorba aici de construcțiile în care adjecțivul este așezat înaintea unui substantiv cu valoare determinată hotărît: *marele scriitor, marelui scriitor*. În asemenea construcții, adjecțivul preia în mod formal articolul substantivului și deci distincția dintre cele două perechi de cazaruri (NA/GD) în cadrul acestui grup se face pe baza articolului care este atașat primului termen.

Spre deosebire de categoriile de gen, număr și caz, gradele de comparație ale adjecțivului se identifică numai pe baza mijloacelor proprii de expresie. Înainte de a afla la ce grad de comparație este adjecțivul analizat, se cuvine mai întîi să precizăm dacă el este comparabil sau necomparabil, adică dacă acesta poate sau nu poate avea grade de comparație. În cazul adjecțivelor necomparabile, trebuie arătat și motivul care le împiedică să realizeze această categorie gramaticală: fie că ele semnifică o însușire necomparabilă (*viu, orb, social, economic, cultural* etc.), fie că prin însuși conținutul lor lexical adjectivele exprimă deja un anumit grad de comparație. Acestea de la urmă pot avea valoarea unui comparativ de superioritate (*superior, inferior* etc.) sau valoarea unui superlativ (*maxim, minim, optim, imens*).

Analiza propriu-zisă a gradelor de comparație se realizează fără mari dificultăți. Vom atrage atenția doar asupra unor aspecte. Pozitivul diferă de celelalte grade de comparație prin faptul că nu este marcat prin indici formalii. În felul acesta, gradul pozitiv coincide, de fapt, cu forma-tip a adjecțivului: *bun, mare, frumos, dulce* etc. Dat fiind faptul că pozitivul se distinge numai prin opoziție cu celelalte grade de comparație, vom putea spune despre un adjecțiv că este la gradul comparativ numai dacă acesta va intra în sistemul gradelor de comparație. Adjectivele necomparabile, care nu acceptă din punct de vedere logic categoria gradelor de comparație, nu pot avea nici gradul pozitiv. Aceste cuvinte sunt considerate adjective fără grade de comparație.

În legătură cu superlativul, se cere precizat faptul dacă acest grad de comparație este realizat prin mijloace gramaticalizate, precum ar fi adverbele sau locuțiunile adverbiale (*foarte, tare, prea, foarte puțin*) sau cu ajutorul unor construcții expresive (*grozav de, nespus de, peste măsură de, din cale afară de* etc.).

5. Analiza adjecțivului se încheie cu precizarea funcției lui sintactice. Din punct de vedere funcțional, adjecțivul poate fi în propoziție atribut, nume predicativ, element predicativ suplimentar și, în cazuri mai rare, poate avea funcția de complement indirect sau complement circumstanțial. Funcția sintactică a adjecțivului depinde de natura morfolologică a cuvântului determinat, de aceea mijlocul practic de identificare a acesteia în constituie raportarea lui la termenul regent.

La sfîrșit, vom oferi cîteva modele de analiză morfologică a adjecțivelor.

*Era un copilaș **palid** și **mărunte** și tîra pe pămîntul **ravân** niște ciubote **grele** ale unui frate **mai mare**.*

(M.Sadoveanu)

palid – adjecțiv calitativ, variabil cu 4 forme, genul masculin, numărul

singular, cazul nominativ (prin acord cu substantivul determinat), gradul comparativ, funcția sintactică: atribut adjecțival.

mărunte – adjecțiv calitativ, variabil cu 4 forme, genul masculin, numărul singular, cazul nominativ (prin acord cu substantivul determinat), gradul pozitiv, funcția sintactică: atribut adjecțival.

ravân – (= reavân) adjecțiv calitativ, variabil cu 4 forme, genul masculin, numărul singular, cazul acuzativ (prin acord cu substantivul determinat), gradul pozitiv, funcția sintactică: atribut adjecțival.

grele – adjecțiv calitativ, variabil cu 4 forme, genul feminin, numărul singular, cazul acuzativ (prin acord cu substantivul determinat), gradul pozitiv, funcția sintactică: atribut adjecțival.

mai mare – adjecțiv calitativ, variabil cu 2 forme, genul masculin, numărul singular, cazul genitiv (prin acord cu substantivul determinat), gradul comparativ de superioritate, funcția sintactică: atribut adjecțival.

**Lilia ȚÂMBALĂ,
doctorandă,
Facultatea de Litere,
U.S.M.**

**OBSERVAȚII
CU PRIVIRE
LA SUBSTITUIREA
PERFECTULUI
SIMPLU
CU PERFECTUL
COMPUS**

Substituirea timpurilor verbale este discutată în lingvistica românească de mult timp, ceea ce determină menținerea unui interes viu asupra acestei probleme.

În cele ce urmează, ne-am propus să aruncăm o privire generală asupra problemei substituirii perfectului simplu cu perfectul compus. Este adevărat că majoritatea covîrșitoare dintre români utilizează exclusiv perfectul compus, perfectul simplu fiind întîlnit numai în texte scrise. Dacă ni s-ar cere să facem o distincție între aceste timpuri, am afirma că perfectul simplu exprimă o acțiune mai depărtată decât perfectul compus. Putem spune, de exemplu, *Vodă răspunse*, dar făcînd o dare de seamă a unei sedințe, spunem *Președintele a răspuns*, nu *Președintele răspunse*. Acest fapt e condiționat și de deprinderea noastră de a întîlni perfectul simplu în texte istorice cu culoare arhaică, de aici și dificultatea, nesiguranța de a folosi acest timp pentru a desemna un eveniment petrecut sub ochii noștri.

Građul scăzut de frecvență a perfectului simplu este un fenomen caracteristic nu numai limbii române, ci și tuturor limbilor românice. În cazul limbii franceze, înlocuirea perfectului simplu cu perfectul compus se dato-

rește uneori omofoniei. Aici poate fi vorba despre o necunoaștere a paradigmelor perfectului simplu francez care generează confuzii omofonice între perfectul simplu și alte timpuri verbale. De ex.: *je chantai*, *je parlai* (p.s.), *je chantais*, *je parlais* (imp.). Nu putem vorbi despre o deplină omofonie în cazul verbelor românești, de tipul *a cînta*, *a lucra*, *a juca*, *a intra* etc., la perfectul simplu sau la imperfect, deoarece nu avem o coincidență de persoană, după cum întîlnim la verbele franceze sus-numite. De ex.: *eu cîntai*, *eu lucrai* – *tu cîntai*, *tu lucrai* (imp.).

Desinențele perfectului simplu francez se manifestă ca forme prea speciale, specifice numai acestui timp pentru a se putea menține atunci când e vorba despre corelația dintre perfectul simplu și perfectul compus. Pentru a ne da seama mai bine, este suficient să ne amintim de paradigmă conjugării perfectului simplu în limba franceză, unde persoana I și persoana II plural dispun de desinențe specifice pentru sistemul standard francez (de ex.: *parlâmes*, *parlâtes*, *finîmes*, *finîtes*, *voulûmes*, *voulûtes*, *vendîmes*, *vendîtes*) și sunt puțin utilizate în mod curent. Aceste desinențe sunt mai puțin obișnuite, ceea ce nu putem spune despre structura sonoră a acelaiași timp verbal la persoana III plural (de ex.: *parlent*, *voulurent*, *finirent*), care peștru un vorbitor de rînd sună normal.

În limba română, în cadrul perfectului simplu, există o distincție tot atât de subtilă între persoane. Acest perfect se utilizează în literatura artistică la persoana III, ca timp narativ, pe când pentru dialoguri, la persoana I și persoana II, este preferabil perfectul compus care redă o vorbire curentă. Cazurile când perfectul simplu se folosește în dialoguri, mai ales la persoana II, sunt neobișnuite pentru un vorbitor de rînd, uneori avînd nuanțe ironice (de ex.: *Văzuș? Ajunseș mare!*).

Adevăratul motiv al substituției perfectului simplu îl constituie se-

mantica acestuia. Cercetătorii W. Wartburg și P. Zumthor (în *Précis de syntaxe du français contemporain*, Berne, 1958, p. 215) menționează că motivul pentru care trecutul indefinit (perfectul compus) a înlocuit trecutul definit (perfectul simplu) constă în faptul că acesta apropie acțiunile trecute de momentul vorbirii și trezește un interes actual din punct de vedere psihologic. Perfectul simplu (*eu cîntai, je chantai*) exprimă un fapt săvîrșit, o acțiune înceiată într-un moment anumit, fără a lua în considerație contactul cu prezentul. El nu conține în sine nici ideea de continuitate, nici cea de simultaneitate în raport cu o acțiune trecută și indică o acțiune concretă.

Este un timp narativ, desemnînd o acțiune-punct. Perfectul compus (*eu am cîntat, j'ai chanté*) este un timp considerat ca avînd legătură directă și indisolubilă cu prezentul. Este un trecut raportat la prezent, un trecut-prezent. Îl putem compara cu imperfectul (*eu cîntam, je chantais*) care marchează un aspect durativ, de continuitate, ca un proces rectiliniu, indică acțiunea în proces de derulare. El poate fi numit un prezent în planul trecutului. Dintre aceste trei timpuri ale trecutului – perfectul simplu, perfectul compus, imperfectul – numai perfectul simplu și imperfectul sunt timpuri veritabile ale trecutului, timpuri absolute, pe cînd perfectul compus, luat în raport cu prezentul, este un trecut relativ [1, p. 116]. Excluderea parțială a perfectului simplu din uz are drept consecință persistența a numai două forme de bază ale trecutului – imperfectul și perfectul compus [1, p. 117].

Deoarece una dintre posibilitățile perfectului compus este de a înlocui perfectul simplu, apar cazuri cînd cele două perfecte nu pot fi distinse, decît din punct de vedere stilistic, dar nu și semantic, devenind sinonime.

Ex.: Minos fu nespus de încîntat de construcția celor doi meșteri, dar se gîndi cuprins de invidie că Dedal și Icar ar putea clădi și alte labirinturi.

Minos a fost nespus de încîntat

de construcția celor doi meșteri, dar s-a gîndit cuprins de invidie că Dedal și Icar ar putea clădi și alte labirinturi.

A cette occasion, il chanta pendant une demi-heure.

A cette occasion, il a chanté pendant une demi-heure.

Tendința de a reduce numărul de timpuri ale trecutului se resimte nu numai în limbile române, ci și în cele germanice, unde are o frecvență mai mare imperfectul (engl. *I sang*, germ. *Ich sang*) și perfectul compus (engl. *I have sung*, germ. *Ich Habe gesungen*).

BIBLIOGRAFIE

1. Lombard, A., *Le remplacement du passé simple par le passé composé en français et ailleurs* // Presses Universitaires de Nancy, 1955.
2. Rosetti, Al., *Perfect simplu și perfect compus* // *Cum vorbim?*, nr. 9, București, 1949.
3. Ștefan-Drăghicescu, J., *Quelques observations sur la valeur temporelle du passé simple et du passé composé en français et en roumain* // *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Română*, București, 1970.
4. Trandafir, Gh. D., *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, Craiova, 1973.

Irina CONDREA
Chișinău

ALEKSANDR PUŞKIN: TRADUCERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

*MICILE TRAGEDII
ÎN TREI VERSIUNI*

În vasta creație literară a lui Aleksandr Puşkin **Micile tragedii**, care cuprind *O scenă din Faust*, *Cavalerul avar*, *Oaspetele de piatră*, *Mozart și Salieri*, *Ospăt în timp de ciumă* și *Rusalca*, întregesc opera dramatică a scriitorului. Aceste scurte piese (de aici și denumirea de "mici") au ca subiecte eternele pasiuni umane, trăite cu multă patimă și duse pînă la paroxism — setea de glorie, de bani și de dragoste, transformate în mod de viață. Personajele și situațiile sănt cunoscute: drama ce se derulează între Mozart și Salieri, ultimul fiind măcinat de cea mai neagră invidie; Mefisto îi demonstrează cu sarcasm lui Faust că toate aspirațiile lui sănt simple deșertăciuni; Don Juan este gata să pîngărească cele mai nobile sentimente; tinerii comeseni sfidează ciuma infernală; bâtrînul baron avînd beciuri pline cu aur își sortește fiul la săracie și mizerie; cneazul rămîne rece la suferințele fetei pe care a sedus-o. Pasiunile se manifestă cu cea mai mare cruzime, ele pot fi recunoscute, căci etalează vicii în care omenirea se zbate de secole.

Pușkin a transpus în limba rusă aces- te aspecte din eterna dramă a vieții. În interpretarea lui, binecunoscutele subiecte devin opere originale, deosebite de celealte creații pușkiniene și prin tematică, și prin stilistica poetică.

În comparație cu poezile și poemele, acest comportament al creației lui Pușkin s-a bucurat de mai puțină popularitate printre traducători. În timp ce poemul **Tiganii**, de exemplu, a fost transpus în românește încă în secolul trecut, **Micile tragedii** au fost traduse cu mult mai tîrziu. La Chișinău ele văd lumina tiparului în 1961 și fac parte din *Operele alese* în trei volume de Al. Pușkin. Compartimentul *Opere dramaticе* inclus în volumul II conține drama **Boris Godunov** (trad. de Iurii Barjanschi) și cele șase lucrări care, de obicei, sănt numite **Micile tragedii**, traduse după cum urmează: *O scenă din Faust* — de Vl. Belistov, *Mozart și Salieri* — de G. Meniuc, *Cavalerul zgîrcit*, *Oaspetele de piatră*, *Ospăt în vremuri de ciumă* și *Rusalca* — de Iu. Barjanschi.

Peste aproape un sfert de veac, în 1984, **Micile tragedii** sănt publicate din nou la Chișinău, în traducerea lui Aureliu Busuioc. Tot în această perioadă lucrările sănt montate pe scena teatrului "Pușkin" din Chișinău și se bucură de o înaltă apreciere la public.

Cele două ediții se deosebesc mult sub aspectul calității, versiunea realizată de Aureliu Busuioc fiind net superioară traducerii lui Iu. Barjanschi. În ediția din 1961 predomină un lexic arhaic, tributar în mare măsură și cerințelor ideologice de "moldovenizare", de evitare a neologismelor și de promovare în limba literară a cuvintelor populare și regionale, fapt care se manifestă, într-o anumită măsură, chiar în denumirile pieselor: *Cavalerul zgîrcit* din prima ediție devine în tălmăcirea lui A. Busuioc *Cavalerul avar*; *Ospăt în vremi de ciumă* devine *Ospăt în timp de ciumă*.

Este de remarcat că **Micile tragedii** apar în limba română și la București, în 1964, în traducerea lui Mihai Beniuc.

Cei trei traducători prezintă, cum e și firesc, versiuni deosebite, care, fiind comparate, denotă unele aspecte inedite ale anevoiosului proces de transpunere dintr-o limbă în alta.

Toate bucătările incluse în **Micile tragedii** sunt scrise în versuri lungi, alexandrine, de cîte 14-15 silabe. În original genialul poet obține o muzicalitate deosebită, specifică versurilor lui Pușkin, care în traducere este redată cu mai mult sau mai puțin succes.

Fabula, în general simplă, a fiecărei piese, poate fi tălmăcită relativ ușor, dar marea dificultate și marele supliciu al traducătorului îl constituie versificarea.

Traducerea versurilor cere o măiestrie și un talent deosebit și este deja unanim acceptată ideea că versurile trebuie să fie traduse de poeți, adică de persoane care au un simț al rimei și al ritmului deosebit de dezvoltat. Dat fiind faptul că pentru poezie forma constituie un element primordial, o condiție esențială a traducerilor este să fie adoptată aceeași *măsură de vers*. La transpunerea în română a **Micilor tragedii** toți traducătorii au respectat această condiție, fapt demonstrat de următorul dialog din *Cavalerul avar*:

Альбер
Ужель меня отец переживет?
Жид
Как знать? Дни наши
сочтены не нами
Цвел юноша вечер, а ныне
умер...

Variantele de traducere sunt:

Aureliu Busuioc:
Albert
Ori crezi că voi muri-naintea
tatei?
Ovreul
De unde știm? Noi suntem șefi pe
zile?
Ieri junele-nflorea, iar astăzi —
moare!

Mihai Beniuc:

Albert
Mă supraviețuiește cumva tata?
Evreul

Da! Niciodată nu se poate ști,
Nu noi ne socotim zilele noastre.
Ieri junele-nflorea, azi iată-l mort.
Iurii Barjanschi:

Alber
Oare mai mult o să trăiască tata?
Jidovul
De unde știm? Ni-i măsurat
sorocul;
Ieri înflorea flăcăul, azi e mort.

Dacă forma originalului versificat poate fi redată mai mult sau mai puțin exact prin utilizarea aceleiași măsuri de vers, *structura sintactică* poate suferi modificări esențiale, dictate de forma versului și de numărul de silabe impus de acesta. Chiar și în original nu arareori versul îl "obligă" pe autor să utilizeze o topică mai puțin obișnuită; în traducere topică poate fi inversată tot din necesități prozodice, iar structurile sintactice, întorsările de frază pot căpăta aspecte cu mult diferite față de proză. Este interesant de remarcat că topică mai puțin firească pentru limba rusă din unele fragmente a fost redată foarte fidel de traducători, inversiile păstrându-se peste tot, fără însă a crea vreun disconfort la lectură. De exemplu, vorbind despre zgârcenia tatălui său și despre atitudinea acestuia față de bani, Albert afirmă:

Альбер
О! Мой отец не слуг и не
друзей
В них видит, а господ, и сам
им служит.
И как же служит? Как
алжирский раб...

În românește topică acestor complemente directe este și ea inversată; ca și în original, complementele directe (sau numele predicative) stau înaintea verbului:

A. Busuioc:
O, pentru tata — nu amici și servi

Sînt banii, ci stăpîni, iar el e sluga.
Şi ce slugoi! Un rob algerian.

M. Beniuc:
Al Tatăl meu nu slugi și nici prieteni
Nu vede-ntr-înşii, ci stăpîni, iar el Li-i slugă? Slugă? Rob algerian...

Iu. Barjanschi:
O! Tatăl meu nu slugi și nu prieteni
Îi vede, ci stăpîni; și singur le slujeşte.
Şi încă cum! Ca rob algerian...

În multe cazuri însă topica este firească, ceea ce dă mai multă armonie versurilor traduse, de exemplu:

Жид
Да, на бароновых похоронах
Прольется больше денег,
нежель слез.
Пошли вам бог скорей
наследство.

A. Busuioc:
Da, văd: la moartea domnului baron
Mai mult vor curge galbeni decât lacrimi.
Deci moşteniți-l mai curind.

M. Beniuc:
Cînd pe baron l-or duce la mormînt
Mai mult monezi vor curge decât lacrimi.
Să dele Domnul cît mai curind
Avereia să vă cadă-n mînă.

Iu. Barjanschi:
Da, la-a baronului înmormîntare
Se vor vîrsa mai mulți bani decât lacrimi.
Să-l moşteniți cît mai degrabă.

În teoria și practica traducerii, domeniul care a generat și continuă să genereze cele mai multe controverse și discuții este *lexicul*. Măsura în care cuvintele din limba-țintă redau semnificațiile lexemelor din limba-

sursă nu poate fi niciodată stabilită definitiv și cu exactitate riguroasă. Aprecierile sunt făcute intuitiv și în baza propriului simț al limbii pe care îl posedă însuși criticul, cel care analizează traducerea. Deoarece majoritatea cuvintelor posedă sinonime, iar în context se pot sinonimiza lexeme care în mod obișnuit nu intră în asemenea raporturi, alegerea rămîne anume pe seama traducătorului. În *Cavalerul avar* chiar unul dintre personaje este numit de traducători în moduri diferite. Cămătarul la Pușkin este numit *жид*; deși în limba rusă există și sinonimul *евре́й*, anume primul cuvînt comportă o nuanță depreciativă (Albert îl consideră un fătarnic și avar care profită de situațiile dificile pentru a se îmbogăți). În traducerile românești această conotație este mai clar redată de cuvîntul *ovreu*, utilizat de A. Busuioc; M. Beniuc numește acest personaj cu un cuvînt neutru — *evreu*, iar Iu. Barjanschi utilizează un sinonim mai arhaic — *идовул*. În general, în traducerea lui Iu. Barjanschi se întîlnesc multe cuvinte populare, regionale sau arhaice, care nu sunt necesare, deoarece în originalul pușkinian sunt puține cuvinte marcate stilistic. Acest lucru nu se observă la ceilalți doi traducători. Astfel, în timp ce la Iu. Barjanschi apare “aurul în lăzi se *hodinește*”, “aur grămadit cîte oleacă”, “ca un demon lumea pot s-o cîrmuesc”, “sluga dumneavoastră”, la A. Busuioc găsim mai multe echivalente neutre sau mai expresive: “aurul lui *trîndăveste*-n lăzi”, “aurul *pîc cu pîc* s-aduna”, “precum un demon eu pot conduce lumea toată”, “plecata voastră slugă”; M. Beniuc dă preferință unui lexic neutru: “aurul în lăzi se *odihnește*”, “cîte puțin comoara crește”, “pot ca demonul să poruncesc în lume”, “eu, sluga dumneavoastră”.

Acolo unde textul cere cuvinte sau expresii puternic marcate stilistic, soluțiile sunt mai bune la A. Busuioc și la M. Beniuc. Expresia ironică este redată în mod diferit:

Ты требуешь заклада? Что за
вздор!
Что дам тебе в заклад?
Свиную кожу?

A. Busuioc:
Îmi ceri zălog? De unde-asemeni
mofturi? Mofturi!
Și ce zălog să-ți dau? Un leș de
mîlă?

M. Beniuc:
Zălog îmi ceri? I-auzi ce mai
prostie! Ce oare pot să-ți dau? Piele de
cloșcă?

Iu. Barjański:
Tu ceri zălog să-ți dau? Ce
nebunie!
Ce pot să-ți dau zălog? Piele de
porc?

Fiecare interpret, traducind nemuritoarea operă a lui Puşkin, explorează în profunzime resursele limbii române, găsind posibilități inedite de a compensa diferențele de lexic ce apar inherent la transpunerea dintr-o limbă în alta. Este foarte utilă lectura paralelă a textului original și a traducerilor; ultimele dezvăluie vastele posibilități de exprimare a aceluiși conținut și oferă un prilej de delectare pentru cei care au obiceiul să reflecte asupra cuvîntului și pentru cei care doresc să-și îmbogățească bagajul lingvistic aplicînd noi procedee de sinonimizare, reformulare, reexprimare a aceluiasi conținut. Starea de euforie de care este cuprins baronul, la vederea comorilor sale ce zac în lăzile ascunse-n beci, este redată de Puşkin în mod strălucit în scena II a Cavalerului avar, scenă care-și constituie chîntesația simbolică a acestei scrieri. Diversele variante de interpretare în limba română dezvăluie în toată profunzimea puternicile patimi descrise de genialul poet rus.

Как молодой повеса ждет
свиданья
С какой-нибудь развратницей

лукавой
Иль дурой, им обманутой,
так я
Весь день минуты ждал,
когда сойду
В подвал мой тайный, к
верным сундукам.
Счастливый дены! Могу
сегодня я
В шестой сундук (в сундук
еще неполный)
Горсть золота накопленного
всыпать.

A. Busuioc:
Precum un june fante stă
s-adaste
Să-i vie la-ntîlnire-o desfrînată,
Ori vreo prostuță gîscă, astfel eu
Am stat s-aștept o zi minutu-
aca
Ca să cobor aici, în beciul tainic
La sipetele mele credincioase.
O, fericită zil! De ziua asta
În cea de-a șasea lădă (nu chiar
plină!)
Voi mai adăuga un pumn de aur.

M. Beniuc:
Precum un tînăr fante își aşteaptă
Ibovnica vicleană la-ntîlnire
Ori toanta înselată, aşa eu
O zi întreagă adăstai clipita
Cînd voi veni aici, în beciul tainic
La lăzile-mi. O, fericită zil!
Azi pot în lada a șasea (nu chiar
plină)
S-arunc un pumn de galbeni
adunat.

Iu. Barjanschi:
Cum tînărul strengar aşteaptă
întîlnire
Cu vreo destrăbălată mai
vicleană,
Ori proastă ce-a-nșelat-o, astfel eu
Întreaga zi visam să mă cobor
În beciu-mi scump, la credincioase
lăzi.
Zi fericită! Astăzi pot din nou
În lada-a șasea (cea deșartă
încă)
Să vîrs un pumn de aur grămădit.

Deznodămîntul acestei scurte piese este tragic: baronul avar se întilnește cu fiul său în fața ducelui și încearcă să respingă acuzațiile că nu-și întreține în mod decent unicul fiu; lucrurile ajung pînă la aceea că tatăl își provoacă fiul la duel, aruncîndu-i mănușa. Fiul o ridică, deci acceptă, însă inima bătrînului nu rezistă și el cade mort. Această ură neînfrînată între tată și fiu, încrîncenarea lor care a dus la tragicul sfîrșit îl face pe duce să pronunțe o frază, ultima din piesă, citată adeseori ca o sentință a lui Pușkin pentru lumea contemporană:

**Ужасный век, ужасные
сердца!**

Cei trei traducători propun trei variante de interpretare:

A. Busuioc:

Ce groaznic veac, ce-ngrazioare
inimi!

M. Beniuc:

Ce crîncen veac, ce-ngrazioare
inimi!

Iu. Barjanschi:

Cumplite inimi, veac îngrozitor!

Pasiunile trăite de eroii lui Pușkin au fost redate reușit de traducătorii operei sale. În mod curent se afirmă, pe bună dreptate, că traducerile contribuie la cunoașterea unor culturi noi, la răspîndirea valorilor general-umane peste hotarele și barierele cultural-lingvistice. Confruntînd atent mai multe variante de tălmăciri, putem constata cu destulă certitudine că traducerile contribuie și la revigorarea și reactualizarea resurselor limbilor în care se traduce, oferind o mare diversitate a mijloacelor de exprimare, atât în plan stilistic, cât și în plan semantic.

Genialitatea versurilor lui Pușkin, demonstrată de întreaga sa creație lirică, este susținută în mod deosebit de o serie de poezii, care sunt atât de cunoscute și atât de mult

mediatizate, încît i-au dus numele și rezonanța creației în cercurile cele mai largi ale publicului. Printre acestea se numără și poezia **Я вас любил** — o adevărată perlă a liricii pușkiniene, cunoscută și îndrăgită de multe generații.

Poezia are numai opt rînduri, dar constituie o declarație de dragoste de o extremă noblete, făcută în spiritul celei mai rafinate curtoaziilor clasice. Prin timp, străbate pînă la noi, din această poezie, un cult al sentimentelor gentile și al unei atitudini divin-zatoare față de femeie.

Primele cuvinte ale poeziei — **Я вас любил** — adoptă o formă de adresare accentuat reverențioasă și puțin cam distanță, obținută prin utilizarea pronumelui de polițe la persoana a doua — *Вы* (*vac*). Anume acest pronume a și constituit prima barieră lexic-semantică pentru traducătorii în limba română. Dificultatea este generată nu de lipsa echivalențelor, căci în limba română există mai multe pronume de polițe decât în limba rusă — *Dumneavoastră*, *Domnia ta*, *dumneata*, *mata* — redate toate în limba rusă doar prin *вы*. Vorba este că în limba rusă pronumele la persoana a doua, fie pronume personal (*ты*), fie pronume de polițe (*вы*), sunt o frecvență și o obligativitate în comunicare cu mult mai mare, decât în limba română. Prezența acestui pronume delimită sferele stilistice ale comunicării: în limba rusă în mod obișnuit și obligatoriu se va spune: *где ты был* sau *где вы были*, prin pronume accentuându-se în mod explicit prezența sau absența conotației de reverențiozitate. În limba română, din contra, în mod obișnuit și obligatoriu pronumele la persoana a doua se omite, spunându-se: *unde ai fost (fără tu)* sau *unde ați fost (fără voi sau dumneavoastră)*, iar gradul de reverențiozitate nu depinde de prezența sau absența pronumelui.

Cînd în traducere **“Я вас любил”** devine “Eu te-am iubit”, se diminuează anume o nuanță stilistică a comunicării: *tu* presupune un grad de apro-

piere și intimitate mai mare decât *вы*, or, intenția poetului era să arate că anume această intimitate și aceste relații *per tu* au devenit de domeniul trecutului.

În cele două variante de traducere a poeziei în limba română, semnate de Alexandru Philippide și Leonida Lari, soluțiile de redare ale lui *вы* sunt identice și, de fapt, unicele pentru limba română — “eu te-am iubit”.

În această poezie a lui Pușkin se conturează și o foarte interesantă semiotică a sunetelor. Cuvintele din prima parte sunt alese în aşa fel, încât se evită aliterațiile, mai ales cele bazate pe îmbinări de cîteva consoane, astfel de specifice limbilor slave, în general, și limbii ruse, în particular. În cele opt rînduri ale poeziei, care are în total 50 de cuvinte, se găsesc numai 15 grupuri consonantice, dintre care doar două conțin cîte trei consoane. Pentru limba rusă conotațiile cele mai drastice, mai stridente și poate mai puțin plăcute le au îmbinările de consoane în care una dintre componente este *r*, mai ales cînd aceasta apare alături de *d*, *b* (de ex. *zdr*, *pr*, *str*, *rb* și.a.). Fluiditatea și melodicitatea gingășă a versului pușkinian este obținută prin eliminarea sunetelor stridente, iar acest lucru se menține și în traducere.

Ceea ce le-a reușit sau nu traducătorilor se poate vedea făcînd o paralelă între textul original și cele două tălmăciri în limba română, pe care le prezentăm mai jos.

Я вас любил: любовь еще
быть может,
В душе моей угасла не
совсем;
Но пусть она вас больше не
тревожит;
Я не хочу печалить вас ничем.
Я вас любил безмолвно,
безнадежно,
То робостью, то ревностью
томим;
Я вас любил так искренно,
так нежно,

Как дай вам бог любимой быть
другим.

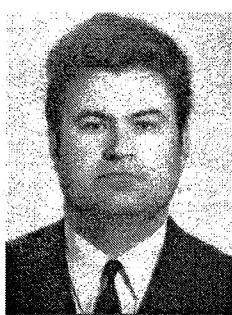
Varianta traducerii lui Alexandru Philippide:

Eu te-am iubit și poate că iubirea
În suflet încă nu s-a stins de tot;
Dar nici neliniște și nici tristețe
Ea nu îți va mai da, așa socot.
Fără cuvinte te-am iubit, fără
nădejde,
De gelozie, de sfială chinuit.
Dea domnul să mai fii cîndva
iubită
Așa adînc, așa gingăș cum te-am
iubit.

Varianta de interpretare a Leonidei Lari:

Eu te-am iubit și dragostea-mi
curată
În pieptul meu mai pîlpîie și-acum,
Dar fie ea să nu te mai abată,
Eu nu vreau cu nimic să-ți stau
în drum.
Eu te-am iubit tăcut, cu disperare,
Ba dor, ba gelozie mă ardea,
Eu te-am iubit cu-afîta încîntare,
Dea domnul să mai fii iubită-așa.

Din fiecare variantă de traducere apare un nou Pușkin, dar depărtarea față de marele poet se menține: metaforic vorbind, distanța este ca dintre “dumneavoastră” și “tu”, cu care începe poezia.

**Ion CIOCANU
Chișinău**

ODĂ LACONISMULUI

De multe ori, și nu prea puțini dintre noi, se întâmplă să vorbim mult, întins, de aceea plăcitor și producem asupra celor care ne ascultă o impresie puțin spus neadecvată intenției noastre. Dorim să le comunicăm lucruri interesante și folositoare, dar ei nici nu ne urmăresc atent și răbdător vorba. De ce oare?

Ar fi cazul să medităm asupra unei atare întrebări.

Să medităm, înainte de a începe vorba.

De atâtea ori, adevăruri simple sau relativ simple sunt explicate de unii dintre noi amănunțit, vorbitorii numind fapte, ba chiar și cifre, neobligatoare în contextul dat, în loc să constate adevărurile pe scurt, clar, exact, ca să nu ofere prilej pentru interpretări echivoce, aproximative, greșite. Dacă relatarea noastră va suscita interesul ascultătorilor, aceștia ne vor pune întrebări, și abia atunci am fi în drept să ne completăm comunicarea cu amănunte, detalii, eventual cu cifre.

Or, adesea ne lipsește conștiința necesității de a vorbi puțin și lămurit. Mai mult, se pare că nici n-am bănuie ce cîștiguri, spirituale desigur, ne aşteaptă de pe urma a ceea ce se numește exprimare laconică.

Laconică? Da, de la numele provinciei grecești Laconia. Locuitorii capitalei acestei provincii, Sparta, erau vestiți prin replicile lor scurte și tăioase. De exemplu, dușmanilor care

lî amenintau că, dacă vor cuceri orașul, ei lî vor distrugă din temelii, spartanii le-au răspuns printr-un singur, dar cu adevărat atotcuprinzător pentru sensul răspunsului, cuvînt: "Dacă".

Scurt, clar și – repetăm – cuprinzător!

În antichitate, au circulat numeroase culegeri de "vorbe" lacedemoniene, bunăoară – "Apoftegme laconice", alcătuîtă de Plutarh.

În ceea ce ne privește, ar fi bine – pentru început – să evităm cuvintele și, mai ales, frazele de umplutură, parantezele lungi, peste seamă de amănunțite, chiar dacă acestea sunt pitorești și interesante în literatura artistică, în calitate de mijloace pentru caracterizarea personajelor lipsite de simțul măsurii în vorbă, altfel zis – de simțul laconismului. Ne-ar putea ajuta – credem – cîteva exemple conciudente, totodată captivante și memorabile, spicate de noi din literatura de specialitate. Primul ar fi o anecdote referitoare la corespondență dintre ilustrul scriitor francez Victor Hugo și editorul său, cu privire la vînzarea romanului *Mizerabilii*. După cum ne informează cunoscuta cercetătoare a limbii române Mioara Avram, Hugo lî "scrise" editorului numai un singur *semn de întrebare*, la care corespondentul lî răspunde, în exact aceeași cheie, cu un singur *semn de exclamare*. Mai succint este de neînchipuit, dar și scriitorul s-a interesat cum se vinde romanul, și editorul său i-a răspuns că proaspăta lui carte se vinde foarte bine.

Un alt exemplu, la fel de pitoresc și de impresionant, îl constituie o caricatură imaginată de un autor pe nume Ando, în 1979, caricatură premiată la Galeria Mondială de Caricatură de la Skopje (pe atunci Iugoslavia), în care erau fixate reacțiile inerent diferite ale unui adolescent, ale unui adult și ale unui bătrîn, la apariția în raza lor de vedere a unei fete. Primul a reacționat printr-un *semn de întrebare*, cel de-al doilea – printr-un *semn de exclamare*, cel de-al treilea – printr-un ... *punct*.

Trei simple, să-părea, semne de punctuație, dar cîtă vorbă goală, cîte explicații lungi, poate monotone și adormitoare, au înlocuit ele în comunicarea inspirată a unor oameni deștepti!

Desigur, noi, muritorii de rînd, nu sîntem în măsură să concurăm cu maeștrii cuvîntului (Victor Hugo) sau ai penelului (Ando) nici în domeniul laconismului exprimării, dar să nu încercăm a le urma exemplul ar fi o greșeală și un păcat.

De altfel, nu este cazul să se înțeleagă – din exemplul cu caricatura lui Ando – că *punctul* are importanță și sens numai în scris. „A pune punct” (unei discuții sau unei afaceri) este o expresie laconică, prin care confirmăm succint că terminăm, încheiem, nu mai discutăm în problema dată sau nu continuăm tratativele referitoare la afacerea pusă la cale mai înainte. Mihai Eminescu, de exemplu, pentru a nu discuta la nesfîrșit și a nu fi nevoie să dea exemple menite să clarifice o problemă foarte importantă – apartenența noastră națională –, s-a exprimat arhisuccint cu privire la problema dată: „Suntem români și punctum!”

Folosind acestea și alte semne de punctuație, putem exprima laconic adevăruri și stări de lucruri, pentru care oameni neobișnuiți cu exprimarea lapidară cheltuie cuvinte și fraze multe și lungi care, în afară de faptul că denotă o mare și neîndreptățită risipă de vorbe rostite ori de cuvinte scrise, nu sînt nici pe departe atît de pitorești, incitante și exacte ca remarcă sau metaforă că moșul sau mătușa cutare s-a făcut *ca un semn de întrebare*. Ascultăm sau citim o atare caracteristică fizică a omului și ne imaginăm cu ușurință, ba chiar cu o anumită plăcere dictată de modul de exprimare al interlocutorului nostru, cum s-a încovoiaj bietul moș ori sărmăna mătușă sub povara apăsătoare a bâtrînețelor.

A fi semn de întrebare ori a se afla sub semnul întrebării înseamnă că cele luate în discuție sau cauză concretă la care s-a referit cineva anterior constituie o problemă, în orice caz – ceva nelămurit, ceva ce necesită o investigație suplimentară pînă să ne convingem de esența sau de rostul obiectului sau persoanei cu pricina.

Sugestive se dovedesc în anumite contexte *punctele de suspensie*. Pentru a nu lungi vorba atunci cînd și fără explicații este clară intenția vorbitorului, acesta poate folosi

expresia *puncte-puncte* cu sensul că, dacă ar fi respectate anumite condiții cunoscute de interlocutorul său, s-ar întîmpla ori s-ar rezolva ceea ce e normal să se întîmple ori să se rezolve în problema la care se referă interlocutorii.

Expresia *puncte-puncte* poate adeveri și o pauză pe care o facem de asemenea din cauză că există lucruri sau vorbe care se subînțeleg ușor și, prin urmare, nu necesită nicidcum să le rostim ori să insistăm asupra lor.

Nu lăsăm fără atenția cuvenită *virgula*, care semnifică, și ea, ceva deosebit și esențial, bunăoară în componenta calificativului de care să învrednică la timpul său un mare scriitor român din cauza exigenței sale maxime în problema întrebuintării corecte a semnelor de punctuație. Scriitorul pe care îl avem în vedere cerea de la toată lumea să folosească neapărat, și numai la locul cuvenit, semnele de punctuație cerute de intenția celui care scria, să nu le omită nicidcum dacă acestea erau trebuințioase în contextul dat. Si ce ne rămîne – pentru a stabili încă o dată atît laconismul ca trăsătură distinctă a comunicării orale și a celei scrise, cît și puterea de semnificare și de sugestie a virgulei, – decît să numim scriitorul clasic român pe care l-am avut în vedere – Ion Luca Caragiale – și calificativul de care s-a învrednicit el – Moș Virgilă?

Riscăm, probabil, să devenim proliști, poate chiar plăcitori, dacă am lungi vorba despre farmecul laconismului și despre necesitatea de a ne exprima lapidar, însă nu putem *pune punct* eseului de fată înainte de a lansa apelul de a cugeta cu toții asupra rostului și cîștigului, spiritual bineînțeles, pe care ni le poate aduce laconismul și asupra mijloacelor specifice în măsură să ne ajute să ne exprimăm nu numai exact, pe înțelesul celor către care ne adresăm, dar totodată scurt, clar și, după cum ne-am obișnuit să spunem în atare cazuri, cuprinzător.

**Alexandru HUSAR
lași**

CANȚONA

O seară de iarnă, la Nistru, o seară
Acolo va fi o ghitară...

Pentru inima mea înghețată
O, de-ar fi acolo și-o fată!
Fata pe care o am iubit
A fost, a plecat și n-a mai venit.

Cu gîndul la ea
Acolo vom plînge, vom bea,
Spărgînd nuci, vinul roș cu *stacana*.

În greu fum de țigară
În avînt de ghitară,
Inima să ne-aprindă,
În umbra lămpii din grindă,
Uitînd de război,
Vom dansa amîndoi
Prin tre bărbați
Jucînd polca-nsetați
Și-adormind în odaie
Sub a lunii văpaie
În paltoane pe paie.

CEAS ELEVAT

Se dedică poetei Leonida Lari

Clopotnița, ușa deschisă spre turn,
Grele ziduri mari, un amurg taciturn
Te cheamă sub boltă, printre cruci și morminte,
În grădina liniștii. Sfinte
Chirilice descifrezi: "Întru slava
Celei de o ființă și nedespărțitei Treimi și
Întru cinstea sfîntului
Și dreptului Lazăr".

Pace vouă, călăi! – strigi celor ce la zar
Împart țări și neamuri de-o seamă.
În veac de nimic nu ți-e teamă,
Cum stă la pîndă zimbrul din zid,
Zimbrul Moldovei cu steaua în frunte

Menit să-nfrîngă și să înfrunte,
Zimbrul Moldovei cu steaua-ntre coarne,
Menit s-alunge și să răstoarne, –
Un fluid din pămînt te leagă de morți
Sub arcul sever al bătrînelor porții,
De morți și de vii – și ești parcă tu
Clopotniță, ușă deschisă spre turn,
Tu ziduri mari, tu amurg taciturn.

DUMINICA MARE

Ne ducem, deci, la Lipoveni acasă,
Vom bea vin alb sau roșu (ni-e totuna) –
Vom prăznui ca-ntotdeauna.

Bătrîna va ieși desculță
Iar el, cu barba lui Walt Whitman
Și ochii lui Verlaine, la poartă,
Ținînd un cîine-n lanț.

Vom lua din mîna ei cireșe coapte
Și vin din căni de lut, adus din cramă,
Pe tava cu pahare-n flori.
El va vorbi de Lipoveni, de orbul din parabolă,
De fiul său, poetul.

Vom regreta lipsa de ploaie
Și vom gusta, crud, fier, porumbul
În casa veche cu pridvor
Și turn înalt ca un donjon,
Cu stînjenei la poartă.

Și vom veni-n mîini cu bujori,
Cînd ne-om întoarce-n fapt de seară,
În ochi cu un crîmpei de iaz,
Stejarul falnic, secular,
Și casa cu ușile-n lături
A două calde inimi mari.

VAMA

Nu pleca, nu ieși din acest
biet bufet economic.
Printre oameni diverși, eterogeni,
sub grinzi în nori fumigeni.
Nu te-ntreba
ce cauți printre ei.
Drama ta să nu fie
tu sau ei,
ci tu pentru ei.

Pune-i o floare-n dinți
femeiei aceleia care ridică
țoiul de țuică-n tavan și-l
dă peste cap.
Fă-i rost de-o statuie,
un andante-n urechi,
în priviri un amurg de Corot,
un tors de Rodin
în pieptul ei.

Fetei aceleia care, ca o Tanagră,
cu amețitori ochi negri
și mîini de cridă
ți-aduce scrob
ca unui rob,
fă-i vînt spre un vis,
fă din ea o silfidă.

Iar pe drușca aceea cu bonețica albă
de bucătară, ridic-o spre Gorki!
Celua care, vînat de mînie, înjură
și-apoi scuiipă pe jos,
pune-i un stih în gură
sub ochi un vers frumos!...

**Dumitru CRUDU
Chișinău – Brașov**

POEM DUPĂ CE M-AM SINUCIS

Dumitru Crudu: un personaj insignifiant – ți-am spus –
am putea comunica îmbrăcați și în paltoane.
De ce nu zîmbești larg? Tu nu m-ai crezut.
Ti-am spus: trebuie să spunem cuvinte foarte
frumoase cînd ne trezim, cînd șuvoiul de
apă
încă nu ne-a atins pielea.

Pe atunci însă eu eram în Tbilisi.
Din Caucaz am venit cu o singură poză.
Prietenii mei făceau comerț cu miez de nucă.
Acum nici unul dintre ei nu mai este în viață.

Spune-mi, te rog, spune-mi, ce ai făcut în anul 1987?
Mai tîrziu mi-am spus că îți plăceau foarte mult pisicile.
Mai tîrziu te-am văzut pe un dig la
Constanța, iar vîntul îți smulgea hîrtiile
de ciocolată din mîini.
Am înțeles că ai foarte multe de ascuns
pe malurile alea.
Am priceput cât de străin poate fi
un om
care coboară dintr-un tren care
vine din Caucaz.

Am vrut să strig și am strigat
sînt un om căruia îi cresc bube pe
haine.

Am strigat: Am vrut foarte mult să fiu
fericit în 1992 și nu am fost

doar tristețea ca un clește în creier
scoțind la suprafață
apele tulburi ale mării

Hei, într-o pădure în care s-a
lăsat întunericul,
spune-mi ceva foarte vesel.

Nu am reușit.

Pentru prima dată am ajuns
în România în 1991 și nu
știam că România ești tu
și nu știam că Tbilisi
ești tu.

În luna decembrie tăi-am atins
sînii cu mîinile.

Nu m-am putut opune frigului.
Și s-a făcut și mai
frig.

Bineînțeles că în una dintre casele
alea în care e întuneric
stai tu.

Tu ești România mea care,
la fel ca și pe Marius Ianuș,
m-a ocolit.

Hei, tu ești bucata mea
de pîine,
ești ultimii mei lei pe care-i
mai am
în buzunar.

Apoi, am cunoscut orașele din
Ardeal și din Muntenia
care îmi dădeau cu piciorul în fund
și toate aveau chipul tău.

Hei, deasupra Caucazului
mi-am dat seama că tu exiști și, iată,
această tristețe
și,
în locul tău,
vine frigul și ninsoarea,
pe un dig din Constanța
unde mîncăm ciocolată.

Tatăl tău a fost un mare
șef la o uzină din Ardeal,
iar tu mîncai mere în curte,
apoi tu ai făcut
un avort.

Hei, de ce nu zîmbești larg,
de ce nu-mi spui vreun
banc?
Toți copiii noștri i-am omorât –
atît de mult am vrut să
fim singuri.

Acum sănem niște oameni
absolut străini
care ținem în mîni

frunze de nuc,
într-un tren,
ne îmbătăm cleampă
și
iubirea
ni se pare un cuvînt
depășit
ce
miroase urît.

Hei, în Tbilisi făceam
baie de două ori pe zi,
cînd ne-am cunoscut,
eram niște oameni
vechi.

Nu mai avem idealuri. Nu
mai credem în nimic. Deasupra
pămîntului nu ne mai înălțăm
cu sticle de votcă în
mînă,
beți turtă deasupra Caucazului.

Prietenii mei au murit. Le
port
hainele lor și tu
ai
murit
și îți port fustele tale
și sub
cămașă
am poze cu sînii tăi.

România a murit. Caucazul
e mort.
Dumitru Crudu – un om
cu o eșarfă legată de gît.

Nu știu ce va fi
dar ceea ce a fost
a fost foarte rău.

Hei, cei care au nevoie
de hainele mele,
le pot lua chiar acum,
tu nu le vrei?

Zîmbește larg.
Tatăl tău a fost un mare
director de uzină,
iar tu
ai murit.

**Stau la o masă
și îmi dau seama
că
pomeții mei sînt ai tăi,
că buzele mele sînt
ale tale.**

**Nu pot rîde, nu pot
zîmbi, nu pot
scoate
un cuvînt.
După ce m-am sinucis,
voi rîde cu lacrimi
și
voi
striga.**

**Tu ești.
Tu
e
s
t
i,
iar eu nu mai sînt
și voi fi foarte fericit
și lumea va rîde și va
fi
o mare sărbătoare în
oraș.**

* * *

**Cînd ne-am cunoscut tu făceai baie de trei ori pe zi.
Cînd ne-am văzut prima oară încă mai era lumină în oraș.
În luna decembrie ți-a fost foarte frig.
Cu tatăl tău nu am băut niciodată.**

**Eram veseli. Eram foarte veseli.
Nu am dansat niciodată în casa ta.
Cu mama ta am schimbat două cuvinte.
Ți-am dăruit o cămașă fără nasturi.**

**Hei, acum, seara, e întuneric pe străzi.
Acum vîntul ne schimbă direcția.
Am cunoscut împreună tristețea din baruri
Și am plecat, dar asta nu a schimbat nimic.**

Veronica GAVRILĂ

DOVEZI EXISTENȚIALE

Paragraf descătușat.
Robul cuvîntului –
omul sărută
pămînt și-l mânîncă.
Abces în măseaua de minte.
Furie nevăzută de furnică
vîtează.
Bravură de pilot
parașutat din mers.
Prăpastie la babord.
Gîl-gîl... mă înc
în paharul cu cerneală marină.

TĂCUTĂ

Picătură de apă cu sare
înecată în tăria serii de mai.
Cerul a înnoptat.
În stînci s-au zidit Anele
cu grijă.
Tăcută, turma Dochiei

TINERI SCRITORI DIN TULCEA

Preponderent neoexpresioniste, versurile și prozele scurte ale tinerilor scriitori tulceni (Veronica Gavrilă, Alina Constantinescu, Anca Simitopol) sănătă o nouă dovdă că tineretea este acel timp al condensării emoțiilor și simțurilor, al nostalgiei și temerilor, acolo unde fiecare își naște propriul său nume și propriul său mit.

Din orașul poetului Augustin Ioan și al prozatorului Ștefan Caraman vă prezentăm în acest număr al revistei noastre, noi mărturii că apa rece-călduță a literaturii dobrogene își continuă, nestinherită, drumul său spre Marea Literaturii Române. Cum un vechi proverb românesc spune: "Apa trece, pietrele rămîn", sperăm că timpul valorii și a creației, în trecerea sa, va păstra și aceste talente aflate la început de drum.

Mult succes!

Cristina CÎRSTEA

doarme amar,
iar Prometeu
a murit demult
cu foc cu tot, cu foc cu tot.

EGIPT

Mecanic. Ceas. Robot.
Automat. Electronic.
Subit un ticăit mi-a spart
timpanul de la urechea stîngă.
Dreapta vrea dreptate.
Să-i dăm!
Ticăit.
Un sfert de ceas cenzurat
de nisipul din clepsidra
lui Tutankhamon.
Dreapta are drept de apel.
Să-i dăm nisip,
fir cu fir, timp cu timp.

CLAUSTROFOBIE PRECOCE...

Conice umbre. Penumbre în con.
Închid răsturnat
Uşa din mine și-mpart:
Pasărea unu la conul vacant

ROMAN ÎN DOUĂ CAPITOLE

Din cap
mă doare
o idee.
Idee ce? Idee ce?
Idea de. Ideea de.

ȚINTA DE EST

Cuprins de pahar limitat.
Ținta de nord:
unsprezece arcuri întinse.
Ținta de sud:
patru pahare ochite de
patruzeci de trăgători pricepuți.
Ținta de vest:
un papagal rănit în penajul
exotic.
Ținta de est:
un rege chinuit cu o coroană
de semizeu pe cap și cu
o sticlă de whisky-sceptru.

ÎN RITM DE SAMBA

Cîntecul străzilor în zile de mai
și gîndul straniu de a muri
înecat în dulceața unui pahar
plin pînă la refuz
de nectarul zeilor
m-au făcut să mă opresc
din zbor
și să-mi ung aripile cu
cenușă din urna muritorilor
arși de vii și chinuiți de tăcerea
zilei de alătăieri.

ÎMBĂTRÎNIRE SUBITĂ

Mi-este somn.
Poezia mea
adoarme odată
cu vîrsta.
Mi-este somn
și visez
că scriu
poezie de
vîrsta a treia...

URMARE

Cercuri concentrice
concentrate concret
cutreieră consecvența
cugetului cunoscător:
continuarea indiferenței.

PUDIC-LUDIC

Dezbrac
șifonierul
de haine...

SIMFONIA ALBASTRĂ

Am un ochi pentru timp
Ei zic că-i albastru.
Eu tac. Căci tac.
Și ochiul meu e albastru
... în vindecare.

VIRTUOZUL

Arcușul șuieră pe sprînceana
de lut arămu.
Și sol.
Și si. În bemol
mi-am arcuit colțurile
buzelor, ca să ascult
ridicat pe vîrfurile degetelor
de la mîna stîngă,
vioara.

PARADOX

timpanul
se face fărime
în mîna
grăuntelui sunător
de cuvinte.

CANDIDĂ

Furnica
toarnă
în urechea strunită a muntelui
spaima.

ELIBERAT DE SUSPANS

Mi-am lipit strunga de dinți
ca să pătrundă prin ea
mai tare lumina.
Uneori, aspră, limba
pipăie în neștișire coloana
și-n vuiet de melc
răsună spirala
din creasta de smalț
a contorsiunii.

PRIVIGHETOAREA

Liniștea... da, liniștea
m-a învățat
să cînt.

NECROMANȚIE

Cînt înechatului
apa din mine.

Alina CONSTANTINESCU**LA MARGINEA LOVITURII**

În mijlocul cojii de cireașă amară, expulzată printre buzele crăpate, întredeschise, am zărit pentru o clipă amintirea dulcelui. Mi-era frig în august, deși eram perfect sănătoasă într-o jumătate de trup. Deși Ilie venise și-și aruncase raniță verde pe scăunelul jos, ce sprijină ușa bucătăriei. Pe dușumea îi stăruie încă urmele pingelelor. Am vrut să șterg cu cîrpa pe jos, apoi am renunțat. De frică. Frică de urma bocancului și de piciorul nu de lemn.

Mustesc de apă și permanență atingerii de clanța rece mă face să tresar. Dau să plec însă mă întorc mereu, cu gîndul aiurea, și cu ochii la laptele pus la fier.

Umbra lui Ilie dispăruse după mormânlul de cărămizi. Plecase mut. Mă doare încă urma de glod întărit și dîră de apă murdară, pămîntie ce se scurge în crăpătura din podea. După luni de arme și slobozire, de veghe la vînători de munte, Ilie îmi părea schimbă. Avea obrajii mîncăți parcă de vîrsat, deși nu zăcuse. Pielea îi părea galbenă, măcinată de nisipuri mișcătoare, prea simplă în configurațiile lor zgrunțuroase. Ilie își schimbase culoarea ochilor, congestionați acum la orice zgromot, la orice urlet de sfîncă din cariera de piatră. Explosiile îndepărătate ale pămîntului îi vîrsau sînge în albeața ochilor și goana unei vene umflate, la gît.

Acum singură. Mă doare căldura peste care îmi odihnesc amintirile și verdale de cînepe de pe scăunelul jos.

Miș piciorul de lemn și-mi vine să smulg clanța rece. Nu-l mai am, dar îmi pare că simt, aproape intuitiv, chingile de fier împlîntate în rotulă.

Deși e demult urlată senzația durerii în pivniță aceea, în cearșaful de spital, în mormanele de bandaje dezlînăte. Deși e tîrziu strigătul înspre munți și soldați. Deși e prea curînd răspunsul dezgustului. Ilie găsise în mine nelumea pierdută și instinctul mîngîiat cu patul armei. Rece în palmă. La fel, odihnind în palma lui, genunchiul meu cald și viu demult. Acum mi-a atins amuțit piciorul, și-a tras palma, întepenit de răceala armei, aceeași răceală ca și chingile mele din fier.

Apoi plecase. Împietrit, calm, vag, fără cuvinte. După o jumătate de ceas, Ilie se întoarse și din fundul traheii articulă cu greutate singurele cuvinte ce mi le spusese de cînd se înapoiase. "Ai pus măgheran în ciorbă?". Îl iau de subîtoără tîrîndu-l spre ușă. "Mâninci ciorbă la mine. Știu, mîine, sau poate mai curînd, patrupedul din tine o să se tăvălească peste rochia Mariei!". El tace, vede că n-a uns burlanul cu bronz, și ieșe cu degetul la gură: "Aide, taci, mama dracului, că ne-aude tot blocul!".

Pe scările unsuroase miroase a var și a tocană de ceapă. Lîngă ușă o găleată murdară, cu apă ruginită din calorifer. Cutiile poștale, la fel ca și acum un an, cu colțurile fieroase ruginate și întoarse, fără numere.

Ilie pleacă știind că nevastă-sa are dreptate. Maria îl așteaptă supusă, cu genunchii strînși și albi sub capotul de vîscoză. Nu avea ciorbă de măgheran... Și simtă brusc nevoia să mânânce prea mult, să simtă aburii grei și unsuroși ai ciorbei nevesti-sii.

Stomacul îl leșină; se gîndește la altceva, poate la glezna Mariei.

Ar fi încercat să facă o desprindere în sine, prin mușchii contractați ai abdomenului. Rare, apoi mai des. Maria toarnă cafeaua și aruncă un os animalului ei verzului, care-i suge avid măduva.

Foarte tîrziu, soarele intră printre ochiurile rărite ale jaluzelei roșiatice. Femeia culcată. Și peste bratul ei gol, el trebu spre frigider. Pe ultimul grătar un borcan de smîntînă îngălbenită și un castravete murat. Mușcă avid și mestecă în gol senzația de grecă ce i se condensează în stomac, urcând spre coșul pieptului.

Prin fereastra deschisă aburii tomberoanelor ridicate. Și lui Ilie î se pare o clipă că are în cerul gurii miroslul măgheranului. Apoi se aşază pe ciment și începe să plângă. Încolo nimic.

CEAS DE DUMINICĂ

Omul are o colivie cu fluturi, agățată pe perete, lîngă candelă. Orbite de penumbră, insectele se zbat printre gratii pînă se umplu de sînge și polen. Apoi cad ostenite, pe fundul cuștii de fier.

Uneori, omul le mîngîie pe creștet și doarme cu ele în pumnul strîns închis.

Un val de apă fierbinți lovește fereastra. Și chiar plouă.

Pe nepregătite, omul își scaldă picioarele în apă și fluturii vin cu ștergarul și î le spală.

Abia două zi se face noapte. Omul cinează cu ochii deschiși și mîna întinsă. Băiatul de jos îi cumpără pîine și ziarul de ieri.

Treptat, fața duminicii se arată în odaia lui largă. Îi vine să înceapă.

Și începe. Ridică o cutie și cu mîna stîngă deschide colivia, ia fluturii și, încet, le străpunge șira spinării.

Plouă cu sînge. Ningă cu polen.

PORTRET

Stăteam în parc din fața Teatrului Național și un student mi-a schițat portretul.

Cînd eram copil, tatăl meu mă ducea la orfelinat să văd copiii care nu se trezeau la 10 dimineață.

Cînd eram copil îmi doream să fiu pervaz de fereastră. Uneori îmi doream să fiu și mai copil, cu atît mai copil, încît creșteam... Această stare de invers proporționalitate mă domină adesea și acum, cînd scriu vreo scrisoare sau îmi hrănesc pisica.

Mi-e groză să scot o carte din joc. Poate chiar hazardul dinamitează castelul de regină și voi cădea, căci nu mă știu pe mine.

Aștept acum autobuzul cu oarecare precipitare. Nu mă grăbesc undeva anume, și poate tocmai astă îmi dă senzația că pierd timp. Mult timp.

Doi soldați inconștienți de timiditatea lor, mă privesc cu fețele ude de sudoare. Cerșetori și rockeri boomi, desigur aceeași natură, caută pe jos fără să găsească decît bucăți desprinse de asfalt topit.

Doi gunoieri se țin de mînă și se plimbă de-a lungul străzii. Cîntă în gura mare "Deșteaptă-te române!".

Mi-aduc aminte că n-am cumpărat chibrituri. O babă mătură strada jelind ceva.

Stăteam în parc din fața Teatrului Național și un student mi-a schițat portretul.

Toți îmi spun că nu-i reușit. Că nu seamănă cu mine. Dar cum să semene? Se poate oare că același lucru să fie în două locuri diferite în același timp?

Cum să semene cînd eram ieri cu copiii ce nu se scoală la 10 dimineață și îmi hrăneam pisica, și doi gunoieri se țineau de mînă cîntînd în gura mare...?

PESTE MALURI

Stăm la pîndă. Nervii încordați plesnind, cu tendoanele întinse în piele, mușchii albi. Vînătorul mă gratulează din priviri. Amăgit, vag, îmi privesc luneta armei cu ochii micșorați pînă la lipirea pleoapelor.

"Stanciule! Stanciule!" Îl caută frate-su de cinci zile și nu-i dă de urmă. Numai eu știu că Suciu miroase algele. Desigur tac. Poate și pentru că în adîncuri oamenii nu pot respira.

Frate-su smulge luntrea din lemn de arin, putredă la muchii, și vîslește vîrtoș pînă la nuferi. De-aici încolo, apa e verde amar, îngălată cu ierburi stufoase în care vîslele se încurcă.

Mut, Albu își sumecă mînecile, apoi începe să smulgă din jur rădăcinile de nuferi.

Stau și mă-ntreb ce-o ști Suciu despre moartea lui. Cred că nimic, totul se va fi petrecut prea repede.

Întîi, Albu crezuse că-n seara aceea Suciu doarme la bâtrîna Dumitra. Cînd femeia se cruci la cele auzite, Albu se îngrijoră. Apoi, fugi la turnul de fier din mijlocul luncii și-l urcă din cîțiva pași. Sus – tăcere. Jos – vînzoleală. Nici o urmă pe maluri.

Albu strînsé tutunul în buzunarul cămășii și porni spre cîrciumă. Oamenii curgeau din toate părțile, ștergîndu-și nămolul galben, lipicios și umed pe pragul de lemn. Lutul din Dobrogea, bun de lipit cupoare și de plămădit case pescărești, mînjea podeaua cîrciumei. Pe alocuri, bolovani albicioși săreau din cizmele de cauciuc murdare și stoarse la călcîie.

Albu intrase cu speranță, neliniștit, bocânind spre măsuța joasă a crîșmarului. Trase cu urechea în stînga și-n dreapta. Oamenii vorbeau despre popă și despre prețul la arpacaș, cum că n-are omul bani un parastas să-și facă. Spiritul curgea pe gîtelejurile roșcovaniilor și un miros tare, de pește umplea încăperea, venind din afară și din mișcarea brațelor. Albu însă nu simțea duhoarea căci acesta era aerul din nașterea și moartea omului de baltă.

Pe Suciu nu-l văzuse nimeni.

Așa era vremea la căderea serii. Toți se grămădeau nepăsători să-și ardă mațele înainte de borșul de acasă.

Albu ieșise afară cu o părere mută prin pumnii strânși și pe față. I se părea că Suciu rămăsese undeva în spate, dincolo de plasele de pește, prinse între nuferi.

Anca SIMITOPOL

GELOZIA ZEILOR

Gelozia zeilor: un immanentism ce limitează natura umană. Este, într-adevăr, expresie utilă terminologică deoarece profundul regret de a pune mereu realul și idealul sub semnul demonicului, ancorează totul în materialism.

Simt nevoia acută de magie cosmică sau virtute socratică, deși știu perfect că plutesc pe tărîmul fizicului, al mecanicului; ca toti dezaxații. De fiecare dată cînd contemplu cerul, observ apoi impresiile false ale ochiului meu fizic. Rațunea sau poate vîna științifică mă determină să observ totul cu o precizie falsă ce ține de accelerarea ritmului ideativ.

De ce se pune totul pe seama geloziei zeilor; de ce nu irresponsabilitate și egoism uman?

Însă astfel, fiecare dintre noi s-ar pierde într-o dimensiune a realității, fără vreo conexiune logică. S-ar putea spune că întreg spiritul modern suferă de mentism, având la bază desfășurarea tumultuoasă și incoercibilă a ideilor, ceea ce provoacă anxietate. Căci acest concept – "gelozia zeilor" – devine parazitar și jenant.

Prezentul habitudinal pe care îl trăim este simbolul imobilității în cercul închis al superficiei reale care mereu îmi comunică o expresie stranie pe un ton simulat rece.

Fiecare consideră că are dreptul la o poziție justă în cosmos, privind totul de pe marginile unei realități sceptice. Însă adevărata neliniște apare în fața conștiinței existenței unei zeități prezente în toți. Negarea sau dezgustul acestei conștiințe duce la disperarea în fața mortii, ca o frângere care coboară în întuneric. Și în această beznă e nevoie de imaginea lui Prometeu înlanțuit sau de conștiința liniștită care că există sfinti care practică virtuțile creștine și care ne pot salva.

În afară de acestea nu mai există decât sinuciderea.

Fuga de marile idei ne face să realizăm asociații la întîmplare, după aspecte superficiale sau contraste facile, cu o labilitate marcată a atenției. În această realitate care ne pare inteligibilă cădem pradă exacerbării evocărilor, simțind apoi nevoia de a atribui totul geloziei zeilor.

Niciodată nu am fost pusă în situația de a fi aici și acum.

Sunt doar că totul se întîmplă, dându-mi sentimentul libertății și al absolutului care este însă iluzoriu, asemenea titanismului. Căci sunt silită, ca toți ceilalți, să trăiesc formula neîmplinirii oarbe și haotice, în prezența răului, a lumii fantomelor, ca un fel de magie neagră.

IMANENTISM

M-am gîndit mereu că numai întîmplarea, o întîmplare pură și absolută, ar putea aduna la un loc cinci oameni care se roagă fiecare pentru celălalt și niciodată pentru sine și care trec în fiecare zi unul pe lîngă altul, neștiind că fiecare este celălalt.

Pulverizarea timpului nu-i ajunge din urmă decât pe cei cărora nu le este frică să trăiască în întuneric ca oază de lumină. Bineînțeles, acesta este un detaliu, iar detaliul este abreviere a infinitului, care nu mărește, ci conține prefigurat absolutul.

A te zbate să rămîni pur în afara lumii tuturor.

Într-adevăr, o concepție dezolantă, ruptă de revelație, chiar dacă ai fi unul dintre cei cinci oameni ce se roagă mereu pentru celălalt, oriunde îți-ai îndrepta privirile ai vedea numai pămînt și niciodată cer.

A te zbate pentru ceva imposibil și înseamnă descrierea reflectării lumii astrale în oglinda pămîntului care de fapt nu există.

Omul care vede. Sau omul care se zbate din răsputeri să vadă.

Manifestările "anormale" descrise de ceilalți în plîngerile lor nu reprezintă nicidcum simptome obiective, ci grafice în care subiectivitatea atinge punctul maxim de unde nu mai există cale de întoarcere.

Una dintre marile ispite: provocarea de a atinge un punct mort de unde nu mai există cale de întoarcere. O fascinantă iluzie de fericire.

Oricine își poate lua un arc cu care să țintească luna, așteptîndu-se ca ea să cadă. Ani în sir de reflectare și perfecționare a arcului, iar la sfîrșit luna rămîne neclintită, fără măcar o atitudine de apărare în fața unei experiențe traumatizante.

Cîteodată ideea de fericire se transformă în vorba șarpei care se întoarce și spune! "M-ai înțeles greșit. Poate mai ai încă timp să te întorci și să iezi totul de la capăt".

Și ce înseamnă, de fapt, timpul?

**Dumitru TIUTIUCA
Galați**

**DIMENSIUNEA
RELIGIOASĂ
A OPEREI
EMINESCIENE**

Cercetarea dimensiunii religioase a operei eminesciene poate fi amenințată de aceeași deformare de care a suferit și punerea în pagină a celorlalte componente ale creației sale.

Din punctul nostru de vedere, dimensiunea religioasă nu este o realitate ca oricare alta a operei lui Eminescu, căreia, pentru clarificare terminologică, i-am spune *univers religios*¹, și a cărui demonstrație este ușor de făcut. Dimensiunea religioasă este Opera sa însăși, cu care Creatorul se identifică prin două nostalgii fundamentale: una a *constructiei unice*, a viziunii totale asupra lumii, prin mijlocirea artistului, și o alta a esențialității ce decurge din dimensiunea creștină a *ontologiei sale arheice*. Așadar, Mihai Eminescu nu a fost un *homo eruditus*, ci un *homo universalis*; el a avut viziunea globală și coerenta lumii unui Dante Alighieri din *Divina Comedie* ori unui Balzac din *Comedia umană*.

În ceea ce ne privește, dimensiunea creștină, iar nu simplu — religioasă —, ea îi este specifică gîndirii și simțirii eminesciene. Cînd afirmăm aceasta, nu uităm realitatea afirmată de D. Stăniloaë², conform căreia *creștinismul se adresează, în primul rînd, persoanei și abia după aceea națiunii*, pentru că, tot remarca lui D. Stăniloae, "om național" nu există. El, creștinismul, are în vedere *eul* acestieia, adică tocmai "centrul ei ontologic", cu sentimentele, experiențele ei personale etc.

Dimensiunea creștină luminează ca o aură invizibilă, tainică, esențială și, mai ales, creațoare:

Credința zugrăvește icoanele-n biserică

*Și-n sufletu-mi pusese
poveștile-i feerici...,*

"icoanele-n biserici" nefiind altceva decît metafora Operei. Desigur, nu negăm existența unor pasionante definiri, uneori chiar contradictorii, autoclarificări etc., pentru cine parurge atent, cu această intenție, scrierile eminesciene, dar nu acest lucru ne interesează aici, ci clarificarea de la finele acestui drum, care se realizează, interesant, printr-o dialectică a negației. Aceasta este și semnificația poemei *Eu nu cred nici în Iehova...* Aceasta este concluzia despre care vorbeam: el nu crede nici în Dumnezeul vechilor evrei, nici în cel al budistiilor, nici în al brahmanilor și aşa mai departe. Aceasta echivalează, mai întîi, cu identificarea sa implicită cu creștinismul, semnificativ nenegat și astfel deductiv admis, conform unei logici numite chiar de Eminescu: "ideea dumnezeirii s-au născut din negație, din ceea ce nu este spiritul nostru — atotștiitor; din ceea ce nu este brațul nostru — atotputernic; din ceea ce nu este viața noastră — infinită; din ceea ce nu este sufletul nostru — ubicuu".

În al doilea rînd, declarînd că el rămîne ceea ce a fost, adică *romantic*, aceasta reconfirmă cele spuse mai sus, în sensul că spiritualitatea creștină a intrat în definiția *dintotdeauna* a romanticului, romanticism ca stare, ca permanență umană. Precizăm încă o dată că nu-l reducem pe Eminescu la romanticismul de curent și asupra acestui lucru am stăruit într-o altă carte, **Mihai Eminescu. Creativitate și ideal**³. În acest mod, creștinismul de esență general umană romantică declarat îl salvează pe cel eminescian de la generoasa dar strîmta circumscriere unui "creștinism național, specific românesc", aşa cum s-au vrut a fi gîndirîștii, de exemplu.

E drept că nu toți au gîndit și au scris astfel. C. Rădulescu-Motru, de exemplu, disocia cele două concepte într-o carte apărută în 1936, **Românișmul**. Pentru el, românism și ortodoxism sunt două realități diferite, separate, antitetice chiar. Nu ne interesează aici chestiunea în sine, combătută, la timpul potrivit, chiar de D. Stăniloae, ci doar afirmarea unui

asemenea punct de vedere, pentru care "românismul și ortodoxismul nu pot fi contopite fără să se păgubească reciproc, fiindcă natura spiritualității unuia este cu totul diferită de a celuilalt".

În ceea ce ne privește, indiferent de natura lor, toate aceste "dogme", chiar și cele străine creștinismului, se conjugă esențial pe dimensiunile spiritualității creștine și o dovedă indubitabilă o avem, cum vom demonstra, chiar în redefinirea ontologică originală, eminesciană a conceptului *arheității*.

Spiritualitatea sa creștină și românească se constituie, aşadar, din punctul nostru de vedere, ca dimensiune fundamentală a *eminescianismului*.

În realitate, *conceptul de scriitor religios* nu s-a bucurat de o circulație prea mare în literatura română, și comportă, în consecință, mari dificultăți de definire. Creștinătatea apuseană, ca să nu mai vorbim de religiile musulmană, budistă etc., dimpotrivă, l-au cultivat cu prisosință, inclusiv în contextul politic al unor țări cu regimuri politice atee, comuniste. Catolicismul, de exemplu, și-a făcut un titlu de glorie din așa-zisii scriitori misticici, precum Dante, Milton, Claudel sau Wilde și alții⁵. Este însă clar că numai din considerente politice dimensiunea religioasă a unor creatori români a fost insistent ascunsă, deformată ori minimalizată, prin interpretări ce au contribuit la impunerea unor puternice prejudecăți, cu atât mai persistente și îndărtănice, cu cît ele au fost repetate pînă la obstinație, avînd prestigiul școlii, generația de generație. Acest adevarat cal troian introdus în exgeza românească este astăzi, și va fi mult timp și în viitor, probabil, greu de șurnit din loc pentru mulți. Oricum, conceptele de *scriitor religios*, ori de *dimensiune religioasă* a operei unui creator, sîntem convinși că trebuie să redevină operaționale din punct de vedere al criticii și istoriei literare, inclusiv românești, ceea ce ne-a determinat a nu mai amîna o tentativă de reabilitare.

Credem că n-ar fi lipsit de interes să începem chiar cu o succintă definiție a *religiei și credinței*. *Religia*, cum arată și etimologia, înseamnă "legătura liberă și conștientă dintre om

și Dumnezeu". Această legătură se realizează prin două momente esențiale: *cunoașterea și adorarea lui Dumnezeu; modus cognoscendi et colendi Deum*. Cunoașterea constituie partea teoretică a religiei și este cuprinsă în învățătura religioasă; adorarea este partea practică a acesteia.

Religia prezintă, de asemenea, două aspecte diferite: unul *intern*, definit ca stare sufletească a omului, greu definibilă și cuprinsă în cuvinte ca pietate, religiozitate, adorare, credință etc.; altul este de natură *externă* și se referă la acte, atitudini morale, rituri etc. Acest fapt complică însăși definiția religiosului. "Nu orice idee despre Dumnezeu și om este compatibilă cu noțiunea de religie, scrisă și Irineu Mihăilcescu. Pentru ca omul să poată sta în legătură cu Dumnezeu, se cere ca Dumnezeu să fie înțeles ca o ființă mai presus de lume, spirituală și personală". În al doilea rînd, Dumnezeul religiei trebuie să ni se facă și EL cunoscut nouă, adică să ni se reveleze prin puterile sale⁶.

În ceea ce privește *virtuțile teologice*, ele sunt doar trei: *credința, nădejdea și dragostea*, cele *morale* fiind mai multe: dreptatea, bărbăția, cumpătarea, bunătatea, iertarea, răbdarea, blîndețea etc.

Prin *credință* îl cunoaștem direct pe Dumnezeu, fără a face apel la alte forme ale cunoașterii, cum ar fi rațiunea sau sentimentul. De aceea se consideră că drumul spre mintuire începe cu credința. "Cine se apropie de Dumnezeu, spunea Apostolul Pavel, trebuie să credă că El este și că se face răsplătitor celor care îl caută" (11, 6).

Și tot el scrie, legînd lucrurile între ele: "Credința este încredințarea celor nădăduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute". Cît privește *iubirea*, creștinismul însuși este definit drept sete de iubire. Dogma creștină se formulează astfel foarte clar: Dumnezeu fiind iubire ("Dumnezeu este iubire", Ioan, 1, 4, 8, 16), trăim, firesc, setea de iubire ca pe o sete de iubirea Lui.

Cu toate cele spuse mai sus, *elementele de definiție ale religiozității*, ca sentiment, nu sunt unanim accepțate chiar de către hermeneuții dog-

maticii, creștin-ortodoxe, și vom cita, în această ordine de idei, doar părerea P.S. Bartolomeu, autorul unei lucrări ce trece în revistă scrisurile marilor poeti de inspirație creștină, din literatura română. Mărturisirea aceasta, făcută într-un preambul, constituie o precauție metodologică plină de semnificații⁷: „Încă nu avem un studiu monografic asupra poeziei noastre religioase. Această absentă poate fi explicată mai întâi prin lipsa de interes a istoriografiei literare față de acest capitol. Mai întotdeauna a existat prejudecata că poezia religioasă reprezintă o specie de literatură minoră, cultivată mai mult de veleitari (aşa cum se întâmplă uneori și cu poezia patriotică) și că ea nu ar putea fi enumerată printre marile teme lirice, cum sunt viața, moartea, iubirea, natura, tristețea, melancolia etc. Pe de altă parte, există dificultăți în abordarea ei critică, începînd cu circumstanțierea națională și terminând cu gradul de implicare a poetului. Nu orice temă de invocare a Divinității poate semnifica un sentiment religios, după cum un act de credință poate fi decelat de sub aparentele unei poezii laice. Dacă prin religie trebuie să înțelegem, după Mircea Eliade, prezența sacrului în viața omului și dacă poetul se confruntă în permanență cu misterul propriei sale creații, care are un caracter de sacralitate — manifestă sau camuflată — atunci putem presupune că nu există poet care să nu fie pătruns, într-un fel sau altul, de sentimentul religios (...). Sunt poeti pentru care religia e un simplu act de cultură și devine doar o „sursă de inspirație”, și alții care trăiesc religia ca act de spiritualitate, ea devenind poezia însăși. Mai există și poeti pentru care noțiunile religioase sunt simple piese de laborator, instrumente ale procesului artistic. Oricum, a vorbi despre poezia religioasă dintr-o literatură înseamnă a selecta nu numai poemele care exprimă direct un sentiment religios, ci și pe cele ce îl implică în structura lor intimă”.

Din aceleasi considerente, N. Steinhardt scria că acest concept de „literatură religioasă” trebuie definit într-un sens foarte larg, pentru că “de nu, Eminescu ar fi în afara”⁸.

În sfîrșit, de necesitatea unui

demers teoretic clarificator, în cehiune, este convins și A. Petrescu, prefațatorul unei antologii eminesciene pe tema **Universul religios al lui Mihai Eminescu**: „Așadar, noțiuni cum sunt creștinism, religie, biserică au azi o semantică nu de puține ori deviată de la sensul filosofic și teologic, iar problema „universului religios” al lui Eminescu impune, chiar în rîndurile sumare de față, delimitări și precizări, cu atât mai mult cu cît ele poartă și stricte amprente istorice, încît sfera și conținutul acestor noțiuni, cu nisipuri ades mișcătoare, trebuie statonicate în repere mai sigure”⁹.

Problema în sine, așa cum s-a pus ea la nivelul teoriei generale, s-a formulat și referitor la opera lui Mihai Eminescu, și cînd spunem aceasta, avem în vedere cam tot ce el a scris: poezie, proză, dramaturgie, ziaristică. Întrebării dacă este *Eminescu un poet creștin* i s-a răspuns în mai multe feluri, pentru că, într-adevăr, în ceea ce-l privește pe Mihai Eminescu, lucrurile sunt și din acest punct de vedere complicate.

Din perspectiva dimensiunii cercetate de noi, opera lui, deși s-a afirmat și altfel, nu se compară nici cu a lui V. Voiculescu, nici cu a lui N. Crainic sau T. Arghezi și nici cu a altora la care zona religioasă este suficient de clar exprimată și percepută. „Nu-l consider pe Eminescu ca pe un mare poet religios, scria N. Steinhardt, Eminescu e un mare poet filosofic, cosmogonic, metafizic... Acestea toate implică, indirect, și elementul religios. Dar nu-l văd pe Eminescu ca pe un poet religios propriu-zis.”¹⁰ Multii cercetători ai cehiunii consideră că mai aproape de Eminescu ar fi, poate, un Rilke sau un L. Blaga.

Problema în sine mai are un aspect nu mai puțin important. Deși el pare un truism, își are nu o dată subtilitatea lui subversivă. Aceasta se referă la apartenența operei lui Eminescu la o anumită spiritualitate. În acest sens, s-au făcut fel de fel de relații cu mai toate filozofile și religiile lumii.

Comparatismul, în primul rînd, se pare că a spus totul și încă ceva pe de-asupra în această privință,

încit, citind multe dintre aceste studii (și nu puține și nevoluminoase!), nu știi căruia context spiritual să-l mai integrez pe Eminescu, pentru că teoria influențelor mai este încă privită, mai ales de către culturile "mari", orgolioase, drept un efect al emitentului, iar nu o opțiune a receptorului, aşa cum se întâmplă în realitate cu marile personalități creațoare.

Amintim aici doar reacția, de respingere, a lui L. Blaga referitoare la abuzul de schopenhauerism și budism din opera lui M. Eminescu: "Prea puțini și-au dat seama că aceste împrumuturi nu devin constitutive pentru personalitatea lui Eminescu, ci rămân elemente de conștiință suprapuse, prin natura lor poate tocmai contrare substanței sufletești intime a poetului. Eminescu cel adevărat e accesibil numai unei analize mai reverențioase. În fața operei lui Eminescu trebuie să ținem, ca în fața operei nici unui alt român, seama de inconștient și de personanțele acestuia. De aici trebuie abordat fenomenul"¹¹.

Raportându-ne strict la *relația lui Eminescu cu credința creștină*, și aici răspunsurile au fost mai multe. Pentru început, vom cita, cu titlu de dificultate a punerii problemei, unele opinii contradictorii privind interpretarea aceluiasi *Luceafăr* eminescian, sesizate încă de Gr. Scorpan. Indicarea operelor de referință ale autorilor citați ne aparține:¹² "Pe cînd R. Dragnea (*Spiritualitatea lui Eminescu*, 1929) vede în *Luceafăr* întruparea Arhanghelului Mihail, — așa cum ni-l prezintă cel mai autentic și cel mai ortodox creștinism, Tudor Vianu (*Poezia lui Eminescu*, 1930) și, după el, Iulian Jura (*Mitul în poezia lui Eminescu*, Paris, 1933) văd, din contra, întruparea Satanei, așa cum l-au conceput romanticii, după părerea celui dintîi, sau cum îl găsim în demonologia creștină ortodoxă, după părerea celui de al doilea".

În același timp, tot Radu Dragnea este acela care scria că "dumnezeirea lui Eminescu nu este de natură curat creștină"¹³ (s.n. — D.T.), ceea ce numește rezerva acestora față de eminescianismul ce nu se suprapunea peste tradiționalismul lor. O încercare de apropiere a lui Eminescu de gîn-

dirism o va face, mai tîrziu, și Nichifor Crainic, vorbind despre "simbolul androgin", cu referire la *Luceafărul*¹⁴. Prin spiritualitatea creației sale, Eminescu n-avea cum râmne în afara preocupărilor și revendicărilor gîndiriste.

Poezia de inspirație creștină românească a interesat exgeza destul de tîrziu. La 1931, un bucovinean, D. Spînu, dizerta pe tema relației dintre morală lui Eminescu și cea a religiei creștine.¹⁵ Prin 1944 se publica la Cluj, de către Pan M. Vizioreanu, o modestă antologie cu acest subiect. Se cunoaște, de asemenea, intenția lui Ion Pillat de a da o creștomatiție mult mai completă și mai pertinentă (115 autori și 400 de titluri!). **Poezia credinței**, pe care însă nu a putut-o finaliza din cauza morții sale premature. În ceea ce-l privește pe Eminescu, nu putem să nu arătăm că printre primii detractori ai săi s-a aflat un prelat, părintele Alexandru Grama, "canonicul de la Blaj", cum a fost supranumit, și care tipărea la Blaj, în 1891, o carte defăimătoare la adresa poetului, intitulată orgolios: **Mihai Eminescu. Studiu critic**. Acest Al. Gramă a generat în cultura românească așa-numita "Galaxie Gramă", adică o cohortă de detractori ai marelui scriitor. Tot un preot însă, Ilie Miron Cristea (=1939), cel dintîi patriarch al țării, a fost acela "care a tratat într-o lucrare academică, la o universitate străină, despre viața și activitatea lui Mihai Eminescu"¹⁶ și tot el se spune că a impus sintagma "Mihai Eminescu — luceafărul poeziei românești", rostită încă la înmormîntarea lui Eminescu, și a afirmat că **Luceafărul** este "perla literaturii române"¹⁷. Ar mai fi contribuția lui Gala Galaction, din 1914, și apoi altele, pe care le vom cita pe parcurs, și care cuprind numele lui Petre Rezuș, Dumitru Stăniloaie, Antonie Plămădeală, Constantin Galeriu, Valeriu Anania și încă alții.

Ni se pare că, în ordine cronologică, întîi s-a afirmat ideea unui "Eminescu, poet creștin", după care a urmat replica "Eminescu, poet păgân". Din capul locului arătăm că ambele atitudini au evoluat către exclusivism, unilateralizări.

Printre primii care au interpretat

opera lui Eminescu în *registru creștin-ortodox* au fost, firește, gîndirîștii. Radu Dragnea, [cum am văzut], vedea în Luceafăr pe Arhanghelul Mihail, iar cele două întruchipări ale sale erau interpretate ca "apariții îngerești"¹⁸. Ideea unui Eminescu precursor al "Gîndirii" este preluată și dezvoltată de un alt eseist al acestei grupări, Lucian Boz. Pe baza expresiei "cuvînt curat", el pune în relație texte din **Luceafărul, Fata în grădina de aur și Evanghelia** după Ioan. "Dar ce înseamnă să dău glas? Să pronunțăți din nou: să fie lumină? Atunci propunerea demiurgului a fost o re-creare a lumii. Și oferă o minune, cea a rațiunii repetitive. Și dacă privim și propunerile din strofa a două și a treia, unde sînt înfățișate pe rînd idealul stăpînitorului peste pămînt, al judecătorului și al Cezarului, de tărie și bogătie, ne ispitește o apropiere între aceste trei propunerî și întreita ispită a lui Iisus la ieșirea din pustiu. Și acolo era vorba de minunea creării pînii, de puterea peste îngerî, de bogătie și stăpînirea pămîntului".¹⁹

Conform interpretării bogumilice, **Luceafărul** este principiul răului, haosul în care vrea de fapt să se reîntoarcă lumea prototipurilor veșnice. El nu mai e făptura lui Dumnezeu, ci părțal creației. Interpretarea aceasta este respinsă de G. Călinescu, care credea că **Luceafărul** "poate fi asimilat cu Iisus; în nici un caz cu Satana".

O altă abordare teologică de prestigiu a apartinut lui Gala Galaction, autorul unei cunoscute monografii **M. Eminescu** (1914). Mai aproape de noi (și mai modern) ideea unui Eminescu creștin este dezvoltată de Rosa del Conte în **Eminescu sau despre Absolut**.²⁰ Pentru cercetătoarea italiană, "această exigență a divinului, care este o căutare de adevăruri și valori absolute, a rămas imprimată ca o trăsătură asupra operei sale și de aceea nu ezităm să îl numim pe Eminescu un geniu religios". Modernitatea interpretării stă în aplicarea grilei existențialismului, în special Heidegger și Kierkegaard, "creștinismului eminescian", modalitate amendată de P. Rezuș, de exemplu. Ulterior, Rosa del Conte reia părerile sale despre religiozitatea eminesciană, la provo-

carea lui Mihai Cimpoi, din **Spre un nou Eminescu**. Poezia lui Eminescu este "afirmarea exaltată a unei divinități întrinseci a sufletului ("dar în noi este un ceva care adînc"...), care face inutilă medierea și ne introduce de drept în absolut. Dar este și nevoie chinuitoare de "revelație" care să fie cucerirea rațională a divinului. Însuși Eminescu manifestă ardoarea unui "Voi" care îndrăznește să-l "gîndească" pe Dumnezeu, chiar dacă este constrîns a recunoaște că mintii îndrăznețe care întreabă mereu, cu insisțentă fierbinte, nerăbdătoare: "Tu, cine ești?", îi răspunde tăcerea lui Dumnezeu... Eminescu nu acceptă caracterul ridicol, profan al lumii realului. Creațunea — miracol orbitor al unor lumini mișcătoare — are loc sub raza unui Gînd Etern. Și aceasta este transcendență".²¹ Mihai Cimpoi însuși este un susținător al ideii importanței prezenței sacrălității în opera lui M. Eminescu, încadrîndu-l pe poet "în cercul religios" al celor creatori ce și-au unit spiritul cu esența divină²², dar care cuprind divinul într-un mod rațional, ceea ce obligă, metodologic, la un demers similar care să nu confundă pe Dumnezeul creștin cu cel eminescian.

O interesantă propunere de interpretare a **Luceafărului** dintr-o perspectivă teologică-creștină aparține părintelui-scriitor Valeriu Anania. El continuă idei exprimate de D. Murărașu și Zoe Dumitrescu-Bușulenga, dar cu alte mijloace de analiză, teologice și nu istorico-literare. Ipoteza de la care pornește domnia sa se sprijină pe faptul că Eminescu a avut ca sursă în elaborarea poemei nu atît cele știute, basmul cules de Kunich ori mitologia greacă, ci **Evanghelia** după Ioan, cea mai dezvoltată și mai profundă dintre cele patru. Argumentul îl are Valeriu Anania în faptul că, pe o foaie de manuscris, Eminescu copie "Prologul" **Evangheliei**, iar mai jos consemnează lapidar: "Legenda Luceafărului". Problema pe care și-o pune exegetul este dacă se poate face vreo legătură directă între cele două texte, ori însemnarea este făcută la întîmplare, ca expresie a obsesiei de aproape un deceniu a "legendei". Analiza comparativă îl determină să accepte prima

ipoteză. "Avem deci motive să credem că Hyperion nu aparține lumii create — asemenei personajului grecesc mitologic, — ci mai degrabă esenței necreate și creațoare, mult mai apropiată de noțiunea Logosului creștin". Și astfel Hyperion este de aceeași substanță cu Creatorul, suportând condiția libertății divine: este totdeauna ceea "ce vrea să fie și vrea să fie totdeauna ce este, de aici imposibilitatea dezlegării invocate."²³

P. Rezuș, istoric și critic literar de formăție teologică, autorul unui **Curs de teologie fundamentală**²⁴, curios, consideră că interpretarea teologizantă a unor creații eminesciene "modifică trăsăturile spirituale ale marelui poet"²⁵. Astfel, distinge între "spiritul creștin" și "teme sau motive din mitologia creștină" prezente în opera lui Eminescu. În biografia poetului trebuie instaurată o ordine și în această privință, dacă vrem să ne apropiem de omul ce a fost și de concepția sa de viață". Concepția sa hristologică și soterologică (adică despre mântuire) o afirmă Eminescu într-un articol pascal, "Christos a înviat!", apărut în "Timpul", 16 aprilie 1878. Constatând că "de două mii de ani aproape nici se predică să ne iubim, și noi ne sfîșiem", concluzia este: "fost-am vreo dată creștini? — și suntem dispuși să răspundem." Nici o undă mistică însă, pentru că Eminescu consideră "suferința, moartea și învierea blândului nazarinean" ca o "veche legendă" (ca și Hegel). Cine-l consideră pe Hristos om, chiar și "trimis al lui Dumnezeu" (învățător, martir) și nu Dumnezeu, deci de natură divină, acela nu se situează pe o poziție creștină", conchidea P. Rezuș. Eminescu dovedește că era la curent cu ideologia "școlii din Tübingen" și citise **Das Leben Jesu** de David Fr. Strauss. Mai notăm că P. Rezuș are în volumul **Mihai Eminescu** un capitol foarte sugestiv intitulat **Cugetarea sacră**²⁶.

Și alți exegeti, Constantin Gale-riu, de exemplu,²⁷ au văzut în acest articol eminescian despre care va mai fi vorba încă, publicat în preajma Paștelui anului 1881, cu titlul **Și iarăși bat la poartă**, expresia modului de înțelegere a dogmei creștine, pentru că Eminescu nu intenționează să

elogieze faptele Mîntuitorului, ci să arate ce mare influență a avut "sacrificiul de sine", făcut "din iubire", al acestuia și să specifică în mod expres că "iubirea este acel simbure de adevăr care dizolvă adîncă dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bîntuie natura întreagă"²⁸. Iubirea este preceptul de bază al moralei creștine și Eminescu înțelege lucrul acesta și-l proclamă ca pe o posibilitate unică de evoluție a lumii în spirit ascendent. Într-o vreme (sfîrșitul secolului trecut) cînd se răspîndiseră ideile lui Darwin sau cele ale lui Nietzsche, care lăudau "supramul", un tip uman rezultat din "violentă, volupță și forță", Eminescu îl propunea ca model uman pe Fiul lui Dumnezeu: "omul trebuie să aibă înaintea lui un om ca tip de perfecțiune după care să-și manifeste caracterul și faptele... Or, creșterea lumii nouă se dătoareste prototipului omului moral, Iisus Hristos"²⁹. Prin această constatare găsește absolut necesară învățarea religiei în școală, pentru că o cultură a mintii și o creștere a caracterului se poate face numai prin cunoașterea biografiei Mîntuitorului Iisus Hristos, deoarece numai astfel oamenii învăță să fie buni și drepti în a respecta adevărul.

Pentru G. Munteanu religiozitatea eminesciană este difuză, ceea ce-l determină să facă "suplimentara precizare că la Eminescu nu poate fi în discuție doar religiozitatea inherentă marilor poeti. Îl definește pretutindeni, în operă, o preocupare vizînd istoria religiilor ce o anticipă în multe privințe pe cea a lui Mircea Eliade, dimpreună cu reflectia aprofundată asupra problematicii religioase și convertirea a ceea ce descoperise în substanță artistică durabilă."³⁰

Aproape imediat, în replică față de astfel de opinii, s-a formulat ipoteza unui **Eminescu poet păgân**, identificîndu-se negativ ideea de specific cu ortodoxia. Foarte curios, dar așa a fost interpretat M. Eminescu chiar în epoca sa, cînd înmormîntarea sa cu preot, creștinește, a iscat un mic scandal. "După serviciul religios, început la orele 17,30, care iritase pe unii contemporani, întrucât Eminescu era ateu..."³¹.

"Eminescu pare și mai înstrăinat

de specificul național, fiindcă a fost prin excelенă un poet păgân, în cel mai bun caz, un contemplativ budist", scria într-un articol din 1943 și P. Constantinescu.³² Mai târziu, în 1945, ideea unui "Eminescu, poet păgân" este reiterată într-o conferință difuzată la radio. "Eminescu e un poet păgân; geneza din viziunea bătrînului dascăl nu este prezidată de Duhul Sfînt, deci universul se întrupează dintr-un misterios impuls al voinei lui însuși, organizându-se într-un sistem planetar spontan cristalizat; același univers, născut din Noaptea nefinței, se va sfîrși neprevăzut de semnele apocaliptice cunoscute din **Biblie**: lumea va reintra în eterna pace, din care s-a întruptat, peste splendorile ei dominând același neant inițial. Viața însăși este o iluzie:

Căci e vis al nefinței universul cel himeric...

Creștinismul ne oferă mîngîierea unei vieți de apoi; păgînismul eminescian ne taie orice puncte posibile.

Ceea ce se credea apoi a fi Dumnezeu, în invocăția din **Rugăciunea unui dac**, e, de fapt, un zeu păgân, anterior celorlalți zei, pe care tot el i-a creat, "fiindcă numai unui zeu î se pot solicita atîtea bunăvoiinti negative". Aceeași concluzie și pentru adresările "Părinte", "Doamne", din **Luceafărul**, "simple autohtonizări verbale", cum le consideră P. Constantinescu. Iar concluzia: "poet păgân în înțeles metafizic, Eminescu nu cultivă un păgînism mitologic în felul lui Leconte de Lisle, visînd să retrăiască într-o lume antică, reconstituată prin fantezie; păgînismul eminescian e, aşadar, fără decor romantic, cum îl simțea Macedonski și D. Zamfirescu, poeți moderni, întorși spre o concepție de viață pe care-o socoteau mai frumoasă și mai virilă. Eminescu gîndește și simte păgân semnificația vieții și a morții pentru individ și univers".

Această interpretare constituia și o reacție împotriva tradiționaliștilor, teořeticieni ai specificului național pe baze ortodoxiste și care, punînd astfel exclusivist chestiunea, prezentau "primejdia de a elimina pe Eminescu din conștiința cea mai adîncă a liricii noastre"³³. și aceasta, pentru că

relațiile lui Eminescu cu gîndirea populară sănt de cu totul altă natură decît cele ale lui V. Alecsandri, care a pastișat lirica populară, ori a gîndiriștilor A. Maniu, I. Pillat sau V. Voiculescu, care au cochetat "cu un primitivism rafinat" de esență cultă. De aceea a interpretat "tradiționalismul" (ca specific) al lui Eminescu în cadrul de basm al **Luceafărului** ori al lui **Călin** (*file din poveste*) în grila "naționalismului" din **Scrisoarea III** sau în creațiile pe motive populare (**Ce te legeni, Revedere** etc.), e tot atât de fals ca și interpretarea **Luceafărului** drept "poem ortodox".

În sfîrșit, T. Vianu îl așeza pe Eminescu sub semnul spiritualității antice, cumulînd și elemente provenind din romantismul german. De aceea și respingea ideea creștină, cu excepția poemelor **Rugăciune**, "Transcendentă lui Dumnezeu, idee prezentă și Luceafărului, nu este specifică numai creștinismului". "Ea se află și în platonism, unde ideea de Bine este transcendentă creației". Mai aproape de spiritul acestuia ar fi fost elanul mistic și de iubire menit să unească pe **Creatură** cu creatorul său. Dar **acest elan** lipsește din opera poetică a lui Eminescu... Poate că dacă **elanul** către Dumnezeu ar fi devenit disciplina ființei sale, o ultimă căldură binefăcătoare ar fi transformat pesimismul său în speranță și gîndul despre imuabilitatea lumii în năzuința către perfecționarea ei"³⁴. La fel, elementele de caracterizare ale **Luceafărului**, cosmogonia nașterii lui etc. "nu sănt împrumutate teologiei creștine, ci mitologiei păgâne", după T. Vianu.

Argumentele unui Eminescu păgân s-au aflat în unele afirmații poetice. Despre religie, de exemplu, își formula convingerile sale încă în 1870 prin **Epigonii**:

Ce e cugetarea sacră?

*Combinare măiestrită
Unor lucruri nexistente; carte tristă
și-nclîcîtă,*

*Ce mai mult o încifrează cel ce
vrea a descifra.*

"Cugetarea sacră" era teologia, iar "cartea tristă și-nclîcîtă", **Biblia**. În **Mortua est** (1871), replica este dată chiar dumnezeyirii:

Au e sens în lume? Tu, chip

*Trăit-ai anume ca astfel să mori?
De e sens într-asta, e-ntors și ateu
Pe palida-ti frunte nu-i scris*

Atitudinea anti-religioasă este reafirmată, apoi, în **Împărat și Proletar** (1874):

*Religia - o frază de dînsii inventată,
Ca cu a ei putere să vă aplece-n
jug*

Căci de-ar lipsi din inimi speranța
de răsplătă,
După ce-amar muncirăți mizeri
viață toată,
Ați mai purta osînda ca vita de la
pluq?

Această afirmație credem că amintește de-o zicere, trunchiată aici, din **Sfânta Scriptură**, numai că ea este precedată acolo de vorbele: "Zis-a nebunul în inima sa". La Eminescu exprimarea este apropiată: "A! – zise unul..."

Cât privește o conduită mai generală fată de religii, Eminescu se pronunță și mai categoric în postuma ***Eu nu cred nici în Iehova!***

*Eu nu cred în lehova,
Nici în Budda - Sakya - Muni
Nici în viață, nici în moarte,
Nici în stîngere, ca unii...*

Negarea dumnezeierii din **Împărat și Proletar**, care tolerează răul în lume, este reluată și mai categoric în poema **Preot și filosof**:

**Ce Dumnezeu e-acela care-ar
putea să-l ierte
Că ţări întregi schimbat-au în
întinsori deserte?**

În opera lui Eminescu sînt prezентate însă și alte "zone religioase". Ne simțim obligați să facem următoarea precizare pe care o considerăm deosebit de importantă. Preluînd multe elemente din religiile Orientului, cum se știe, creștinismul reprezintă o credință evoluată, superioară acestora, chiar și numai prin monoteismul promovat. Apoi, prin creștinism, Eminescu aparține contextului spiritual occidental din toate punctele de vedere, inclusiv din acela al spiritualității ortodoxe românești. Curios cum această chestiune n-a intrat în zona de interes, cum ne-am fi așteptat, a lui G. Călinescu, de exemplu, atunci cînd l-a în discuție cultura poetului.

Succintul demers de pînă aici,

credem, a avut puterea de a convinge încă o dată de credința că acest concept al *dimensiunii religioase* a unui creator a fost și trebuie să redevină operațional și din punct de vedere al criticii și istoriei literare. O întreagă suită de autori, fie provenind din interiorul dogmaticii religioase, în general; creștine, în special, fie apropiatai acesteia, au compus o întreagă literatură de toate nuantele, de la scrierii cu caracter canonic, dogmatic, strict religios, ori acceptate ulterior de către biserică, la o literatură sau artă de mai largă circulație, dar realizată în spiritul religiilor respective.

Riscind încă din acest preambul o concluzie, afirmăm că, pentru noi, este clar că Eminescu nu vine direct din zona unei astfel de religiozități. La el, cultura filozofică, metafizică și creștină temeinică, dar și științifică! se împletește cu eruditismul cultural popular românesc, care este unul la fel de profund ca și cel cult și, dovedit, de esență creștin-ortodoxă. De aceea, această zonă creștină *explicită* (inclusiv laică sau cultă, de sorginte romantică) se regăsește și este ușor de demonstrat. În acest sens, unii vorbesc chiar despre faptul că scriitorul "și-ar fi format o dogmatică personală", preluând aspecte religioase, și credem că aceștia se referă la felul în care Eminescu transpune artistic imagini sau momente biblice, la modul în care ajunge la exprimarea unor mari adevăruri de natură filosofică, pornind de la imagini, personaje și adevăruri creștine. Cercetătorii disting astfel în opera eminesciană, fapt adevărat, mai multe zone de interes creștin: Creația divină (COSMOLOGIA), Dumnezeu (TEOLOGIA), Iisus Hristos (HRISTOLOGIA), Fecioara Maria (MARIOLOGIA), Îngeri (ANGELOLOGIA), demoni (DEMONOLOGIA), moarte (TANATOLOGIA), mîntuire (SOTERIOLOGIA) etc.³⁵.

În același timp însă, tot important, în ceea ce ne privește chiar mai important, aflăm și o filosofie, o gno-seologie și mai ales o *ontologie* de esență creștin-ortodoxă, concretizată în conceptul de ARHEITATE. Demon-strarea acestei *fețe ascunse* pînă acum, în felul în care o vedem noi, *implicite* și *criptice*, încercăm a o descifra prin acest demers.

NOTE

¹ Pentru o astfel de perspectivă vezi **Universul religios al lui Mihai Eminescu**, studiu introductiv Aurel Petrescu, Antologie de Gheorghe Anghelescu, Ed. Științifică, București, 1997.

² A se vedea pentru amânunte D. Stăniloae, **Ortodoxie și românism**, fără a se indica editura, f.a.

³ Vezi op. cit., Ed. Junimea, Iași, 1984, col. "Eminesciana", cap. *Personalitate și curenț*.

⁴ Vezi, pentru amânunte, D. Stăniloae, vol. **Ortodoxie și românism**, ed. cit.

⁵ De văzut studiul lui G. Munteanu, **Viziunea eminesciană asupra creștinismului**.

⁶ Mihălcescu, Irineu, **Dogmele bisericii creștine ortodoxe**, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1994, p. 5.

⁷ Anania Bartolomeu, **Poezia religioasă română modernă. Mari poeți de inspirație creștină** // "Studii teologice", seria a II-a, anul XLVI, nr. 1-2, 1994, p. 2-34.

⁸ Steinhardt, N., **Monahul de la Rohia**, Ed. Dacia, Cluj, p. 66,

⁹ Op. cit., p. VII.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ **Spațiul mioritic, Trilogia culturii**, 1941, Fundația regală pentru literatură, București, p. 324.

¹² **Valoarea simbolică a poemelor Luceafărului**, în vol. *M. Eminescu*, Ed. Junimea, Iași, 1977, p. 52-53.

¹³ Dragnea, Radu, **Spiritualitatea lui Eminescu**, "Gîndirea", IX, 11, 1929, p. 334.

¹⁴ Crainic, Nichifor, **Simbol androgyn. Contribuție la înțelegerea Luceafărului**, "Gîndirea", XVIII, 6 iunie, 1939, p. 340.

¹⁵ Spînu, D., **Morală lui Eminescu și raportul ei cu religiunea creștină**, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice "Glasul Bucovinei", 1931.

¹⁶ C. Rădulescu-Motru elogiază memoria I.P.S. Patriarh Miron Cristea în Ședința publică de la 10 martie 1939 - *Analele Academiei Române, Dezbatările*. Tomul LIX, 1938-1939, București. Monitorul Oficial, 1940, 88-89, citat de Petru Rezuș în *Mihai Eminescu*, Ed. Cartea Românească, București, 1983, p. 434.

¹⁷ Cf. **Pagini dintr-o arhivă inedită**, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Antonie Plămădeală, Ed. Minerva, București, 1984, p. 274.

¹⁸ Dragnea, R., **Spiritualitatea lui Eminescu**, "Gîndirea", 1929.

¹⁹ Boz, L., **Eminescu, Încercare critică**, ed. cit.

²⁰ Rosa del Conte, **Eminescu sau despre Absolut**, Ed. Dacia, Cluj, 1990, p. 269 și urm.

²¹ Cîmpoi, Mihai, **Spre un nou Eminescu**, Chișinău, Ed. Hyperion, 1993, p. 37.

²² Ibidem.

²³ **Între Luceafăr și Logos**, // "Îndrumător bisericesc", Buzău, nr. 6, 1987, p. 113.

²⁴ Caransebeș, Tipografia diocezană, 1942.

²⁵ Rezuș, P., **Mihai Eminescu**, Ed. Cartea Românească, București, 1983, p. 340.

²⁶ Ed. Cartea Românească, București, 1983.

²⁷ Galeriu, Constantin, **Biografia Fiului lui Dumnezeu a Blindului Nazarinean în conștiința lui Eminescu** // "Orthodoxia" nr. 1-2/1995, p. 3.

²⁸ Ibidem, p. 4.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Nedelcea, Tudor, **Eminescu și cugetarea sacră**, în vol. *Vocatia spiritualității*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1995, p. 101; citatul din G. Munteanu este din art. **Viziunea eminesciană asupra creștinismului**.

³¹ Carp, Mihaela și Saizu, Ioan, **Moartea poetului reflectată în presa timpului**, vol. *M. Eminescu, Sens, timp și devenire istorică*, Univ. "Al.I. Cuza", Iași, 1988, p. 990.

³² Constantinescu, P., **Specificitate etnică și creație lirică**, vol. *Scriseri*, ed. cit., p. 166.

³³ Ibidem, p. 201.

³⁴ Vianu, T., **Poezia lui Eminescu**, apud Tudor Vianu, **Mihai Eminescu**, în col. "Eminesciana", nr. 3, Editura "Junimea", Iași, 1974, p. 99.

³⁵ A se vedea carteau P. Rezuș, **Mihai Eminescu**, ed. cit. ori a lui Tudor Nedelcea, **Vocatia spiritualității**, ed. cit., p. 100.

**Ion MELNICIUC,
conferențiar universitar,
Chișinău**

LUCRARE ÎN CUVÂNT

Metafora, fiind o categorie estetică, este și o condiție *sine qua non* a poetului. Deloc ușor, după Eminescu, să-ți găsești metafora, adică să nu trăiești din împrumut. Or, odată găsită, ai dreptul să te consideri poet.

Dumitru Matcovschi, de cum a zis **Maci în rouă**, s-a consacrat ca poet. Metafora a răbufnit din sine. Talentul a erupt la suprafață. Și de atunci poetul nu se mai poate lăsa de cuvânt, căci hărăzit i-a fost să-i fie rob pe viață. Și sapă în cuvânt, precum țăranul muncește pe ogor, știind că acesta îi este rostul.

Semăn și cuvânt frumos
Și cuvântul crește-n jos –
Pîn'la doină și pîn'la
Sfînta obîrșie-a mea.

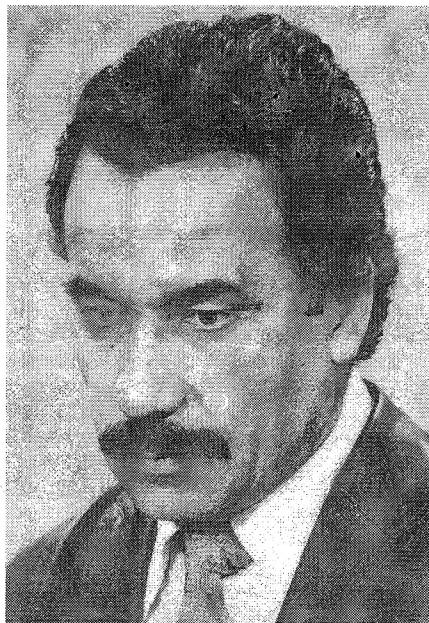
Despre poet se cuvine a vorbi poetic, pe potriva talentului său, aşa cum D. Matcovschi vorbește despre marele Eminescu:

Al nostru e Poetul azi și mîine,
Precum al nostru aerul rămîne.

În poezia lui D. Matcovschi Cuvântul e un cult, e încăpător a toate, adică e i-men-si-ta-te:

La-nceput a fost cuvântul
Și-de aceea în cuvânt
A-ncăput, rotund, pămîntul,
Fir de mac și fir de gînd.

Cuvântul, crede poetul, e însăși veșnicia:

Sînt toate trecătoare în astă
lume, unul
Cuvântul este veșnic, să tragă în
el cu tunul.
Întoarce-te, poete, la neam și la
durere,
La graiul tău cel dulce ca fagurul
de miere.

În viziunea lui D. Matcovschi, țăranul și poetul sunt două noiuni îngemăname. Și el, poetul, trăiește lîngă spic și în cuvânt:

Sînt tot țăran și tot de la pămînt,
Din soare rupt și ridicat în stemă,
Doar că turnat mi-i sufletu-n
cuvânt
Și crește nu în spic, ci în poemă.

Cuvântul, ca și spicul, e un dor.
Cuvântul spic de grîu se vrea, adică plin de sens ca spicul în bob:

Nu sînt cuvintele cuvinte,
Cînd nu știi sens să tăinuiască;
Cum nu sînt cuiburile cuiburi,
Cînd nu știi pasare să crească.

Nu sînt cuvintele cuvinte,
Cînd nu știi moarte să învie;

**Cum nici poeți nu sănătățesc,
Cînd nu cobor din veșnicie.**

Tăranul, pînă-și vede spicul plin,
tot sapă pe ogor. Poetul adună sensuri
în cuvînt, dacă muncește pînă-n zori:

**E miez de noapte. Pace bună.
Poetul într-un vers s-adună,
Într-un cuvînt, într-o silabă.
Şi-o pune pe hîrtie-n grabă;
Şi cînd o pune pe hîrtie,
Ea nu-i încape-n poezie.
Şi-atunci o șterge, o înjură,
Dar tot cu ea rămîne-n gură.
Silaba asta, se prea poate,
Să-l urce în eternitate.**

Sapă poetul mereu în cuvînt...
Acesta-i e rostul său pe pămînt.

**Don Quijote s-a bătut cu morile
de vînt,
iar eu mă bat, ai, prostul – cu-n
cuvînt,
C-o virgulă, c-un punct; cu două
puncte;
Cele mai simple, cele mai
mărunte.**

Şi bătălia e înverşunată –
Aproape că nu birui niciodată.
Şi totuşi, credem, poetul învinge
în lupta sa cu cuvîntul, căci reușește
să toarne în el suflet:

**Mi-am crescut copiii și am scris
poeme,
Care nu știu dacă vor ajunge-n
vreme.
Am ales cuvinte simple din
cuvînte,
Sufletul în ele mi-am turnat
fierbinte.**

Unde e suflet, e și cîntec.
Poezia lui D. Matcovschi se cîntă.
Cîntă de la sine:

**În oraș, la Chișinău,
Are-și omul dorul său.
Şi cînd pleacă undeva,
Doru-i arde inima.**

Mă gîndesc în sinea-mi: cine i-a
găsit melodia, nu a căutat-o. Era în
poezie.

Săpînd în cuvînt, poetul e nesă-
tul de viață. Si cîntă:

**Tare ești frumoasă, viață,
Dar ești scurtă, nu știu cum:
Legănam mai ieri băiatul,
Legă nepoatei de-acum.**

Noi, cei care îl admirăm și îl
prețuim, îl dorim poetului viață lungă,
multă inspirație și legămînt veșnic cu
graiul matern.

**Limba maternă, ca floarea
eternă
De busuioc și de dor –
Dor de țărîne, de doine bătrîne,
De freamătuș codrilor...**

**Vasile MARTIN
Chișinău**

CUMPĂNĂ DE APE (Nuvelă)

Adormise îmbrăcat, cu lumina aprinsă, și visase c-a plouat și că i-a înverzit grădina ca în anii cei buni. Atât de mult așteptase ploaia, o dorise și o chemase în gînd și în vis de-a lungul celor cîteva săptămîni secetoase de la mijlocul verii, încît acum, dacă s-ar fi abătut peste sat, ar fi crezut că a făcut-o de dragul lui.

Auzi prin somn răpăitul stropilor ce se izbeau în geam, însotit de vuietul intens, continuu, al ploii, și inima-i tresăltă de bucurie. Pe pervaz, bombănea aparatul de radio, prevestind pentru a doua zi cer variabil, ploii de scurtă durată, însotite de descărcări electrice, și vînt din sectorul sud-vest, cu intensificări...

Într-o frîntură de secundă își aduse aminte de albiturile de pe sîrma de întins rufe din partea de sus a ogrăzii, de unde se vedea aproape întreg satul, spălate și puse la uscat de nevastă-sa înainte de a se porni la fecior, în centrul raional. Se ridică pînă la jumătate, își lăsă picioarele în jos, acolo unde-i erau încăltările, dar își simți tălpile scufundate pînă mai sus de merișor într-un lichid rece și le trase, descumpănit, îndărăt.

Toate se petrecură atît de fulgerător, încît se crezu prada unui vis urît, după care nu te mai prende somnul. Își aruncă privirea la ușa ce da în tindă, lăsată întredeschisă ca să pătrundă în casă răcoarea nopții, și simți un fior rece prin toate încheieturile – pe ușa deschisă vraîște venea apa puhoi, de parcă s-ar fi rupt, unul după altul, zăgazurile celor trei iazuri din coastele satului și apăraia răscolită de furie s-ar fi năpustit peste case și grădini.

Nu avea cînd sta pe gînduri – afară turna cu găleata, apa pătrundeau năvalnic în casă și unica lui scăpare era scara din tindă ce da în gura podului, de care îl despărțeau doar cîțiva pași. Se repezi spre ea ca un iepure hăituit și nu se opri, ud pînă mai sus de genunchi, decît în pod, rămînînd acolo nemîșcat, cu picioarele spînzurate în jos, fără nici un strop de vlagă în trup.

Lumina din odaia părăsită de el se revărsa prin ușa deschisă în tindă și văzu cum apa pătrunde tot mai năvalnic în casă, înghițind cu lăcomie scara pe care urcase în pod, și un frig umed i se cuibări în întreaga făptură.

Toată viața se temuse să nu fie înghițit de ape... Din ziua cînd îi trase cărtile o ghicitoare care o îndesise într-un timp pe la maică-sa și-i spuse că odorul ei cu cîrlionți bălăi și ochi albaștri are cumpăna de ape, nu s-a mai băgat în iaz. Iar cînd îi venise sorocul să fie luat la oaste și-l auzi pe comisarul militar zicînd "bun pentru marină" și rostindu-i numele – Nichita Gorun, înalt de un metru optzeci și trei, încremenit în fața comisiei de recrutare în poziția de drepti, simți cum îi fuge pămîntul de sub picioare... Scăpă cu greu de marină și în loc de mări și tări nu văzu în cei trei ani de "slujbă la-mpăratu", într-o subunitate a trupelor feroviare, decît taigaua siberiană, prin ale cărei desisuri făcu loc unei linii de cale ferată.

Toată viața se temuse și se păzise de ape, iar acum apăraia turnată din

cer cu nemiluita cotrobăia, gîngînd, prin casă și după ce îi înghițise puținul ce-l agonisise, urca după dînsul în pod, să-i ia și zilele... Se gîndi să strige, să cheme pe cineva în ajutor, dar își dădu seama că n-are rost – casa moștenită de la părinti se afla în partea de jos a satului, chiar la margine, nu departe de Bîc, și oricît ar fi strigat, nu l-ar fi auzit nimenei.

După ce ochii lui ageri și jucăuși, atât de ageri și jucăuși, încât nu îți-ți puteai închipui îngîndurăți sau încristați, se mai deprinseră cu întunericul, se aproape pe dibuite de fronton, găsi oblonul, îl deschise și se uită afară. Ploaia năprasnică amestecată cu negura deasă, cerul spintecat de fulgere, vîntul năuc, mugetul apelor ce se apropiau de oblon – toate se amestecau cu o trufie infernală, fără a-i lăsa vreo speranță. Asculta izbiturile din ce în ce mai furioase ale valurilor în trupul casei, înind o mînă la gură ca să-și opreasă strigătul ce-i umplea pieptul.

Să fi putut înnota, s-ar fi aruncat în apă și ar fi înnotat pînă ar fi dat de mal... Ajungînd la capătul puterilor, s-ar fi apucat cu amîndouă mîinile de ramurile sau tulpina vreunui copac, smuls de iureșul apelor cu tot cu rădăcină, apoi ar fi încălcat pe el și nu i-ar mai fi păsat nici de ploaia amestecată cu negura deasă, nici de mugetul apelor, nici de vîntul hăuc.

Dar încrucișt nu putea înnota, nu-i rămînea decît să aștepte clipa prăbușirii casei sub izbiturile din ce în ce mai puternice ale valurilor și se gîndi la nevastă-sa plecată cu cîteva ore în urmă la fecior și-i văzu parcă aievea pe amîndoi, căutîndu-l prin mîul rămas pe sesul din valea Bîcului după scurgerea apelor și bocind.

Pe neprins de veste, din difuzorul aparatului de radio de pe pervaz răzbătură pînă la el, legănate în ritm de tangou, cuvintele unui cîntec din anii tinereții: *Nu mai plînge, Bebi, plînsul n-are rost...*

Ciuli urechea și auzi cum glasul cîntărețului, slab și pierdut, ca dintr-o depărtare adîncă, se zbătu de cîteva ori, însotit de un bolborosit, și amuți, ceea ce însemna că apa ajunse deasupra pervazului... O rafală de vînt aduse dinspre Bîc strigăte disperate ce chemau în ajutor, dar peste cîteva clipe mugetul apelor le îneceau. Nu departe de casa-i inundată trecură, învîrtindu-se ca morîștele, cîteva gîște duse de ape la vale.

Înspăimîntată de prăpăd, noaptea trecea chinitor de greu. Descărcîndu-și povara peste sat și împrejurimi, norii se mai subțiaseră și printre spărtură a acestora zări o stea îndepărtată care-i făcea cu ochiul. La vedere ei înima îi reveni la loc, gîndurile îi se mai limpeziră și simți cum începe să-l năpădească o bucurie neînțeleasă. Un tunet bubui în apropiere, zguduind totul în jur, o pală de vînt izbi pe neașteptate oblonul, încrizîndu-l, și se îndepărta în zbor filifitor. Îl deschise din nou, văzu prin golul acestuia și spărtura norilor licăruil stelei și mîna-i rămase încleștată de oblon, de parcă anume de la el avea să-i vină mîntuirea și, deodată, se însenină la față. Doamne-Dumnezeule, cum de nu se gîndise la asta mai înainte – fiind scos din balamale și prins la repezeala deasupra celor cîțiva căpriori, puși la păstrare în pod, oblonul putea fi prefăcut fără prea multă bătaie de cap în plută și l-ar fi scăpat de la pierzanie.

Depărtările vuiau, apele se mai ridicară și acum o despărțeau de gura oblonului doar cîteva schioape. După ce-și făcu încă o dată socoteala, își încleștă amîndouă mîinile de marginea oblonului, căznindu-se să-l salte în sus, pentru a-l vedea scos din balamale, dar fie că obosise peste zi, fie că gîndurile la prăpădul din jur îi dădeau un tremur în tot trupul, nu izbuti să-l clintească din loc. Se îndreptă din şale și încercă a doua oară, dar nici de data asta nu avu sorti de izbîndă și rămase cu gura întredeschisă, gata să risipească în vînt o înjurătură.

Îndărătnic din fire, își trecu degetele prin chica bălaie și după cea de-a treia încercare se văzu cu oblonul în brațe și-l trase iute în podul casei. Bîjbînd pe întuneric, găsi printre lucrurile îngheșuite acolo vălătucul cu sîrmă de aluminiu, căpriorii fiind chiar alături. Îl cumpărase mai anărt de la o rudă după mamă care-i aduse din Rusia, unde lucrase o iarnă întreagă la tăiat pădure, cu gîndul să-i ridice feciorului casă și-i urcase în pod, la uscat. Mîinile îi umblau ca

niciodată de repede, căci meșteșugirea plutei se dovedi a fi mult mai anevoieasă decât își putuse închipui și se ruga printre lacrimi.

O singură dată citise în viața sa Sfânta Scriptură, însă acum, cînd apele îi amenințau viața, în memorie îi înviără acele rugăciuni care parcări fi fost scrise anume pentru dînsul și cumpăna-i de ape... Le repeta cu evlavie de zeci de ori, în răstimpuri suspina din adîncurile sufletului și începea din nou:

— Scapă-mă, Dumnezeule, căci apele îmi amenință viața, dau apele peste mine! Către Tine îmi înalț rugăciunea, în bunătatea Ta cea mare, răspunde-mi, Dumnezeule, și dă-mi ajutorul Tău! Să nu mai dea valurile peste mine, să nu mă îngheță adîncul! În îndurarea Ta cea mare, întoarce-ți privirile spre mine și nu-ți ascunde fața de robul Tău! Căci sunt în necaz: grăbește de m-ascultă! Tu ești ajutorul și Izbăvitorul meu: Doamne, nu zăbovi! În Tine, Doamne, îmi cau scăparea, în Tine mă încred din tinerețea mea. Dumnezeule, nu Te depărta de mine! Dumnezeule, vino în ajutorul meu! Nu mă părăsi, Doamne!...

Peste un sfert de oră pluta meșterită de el putea fi împinsă în vîltoarea apelor. Răsuflă ușurat, dar nu din tot pieptul și rămase cu ea la gura podului, lăsîndu-se furat de plescăitul valurilor ce se opreau în pereții de lut ai casei. Mai nădăduia că apa ar putea să se potolească, apoi să se retragă și încerca în fel și chip să îndepărteze clipa cînd va trebui să înfrunte – pentru prima dată în viață lui – vălmășagul apelor. Nu și-o putea închipui, nici nu vroia să se gîndească la ea.

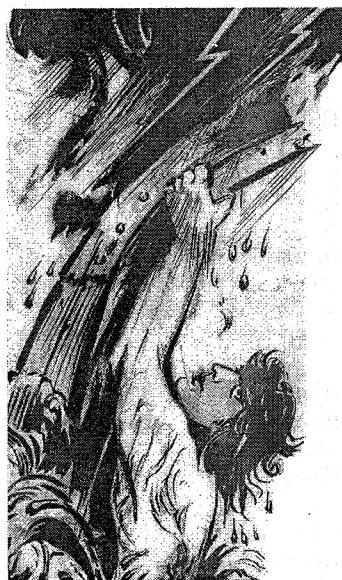
Coborî mîna prin golul oblonului și răcoarea apei îi pătrunse, ca un soc electric, trupul. Cînd apele dădură buzna în pod, se aruncă în cumpăna norocului, împingînd oblonul prefăcut în plută în întîmpinarea valurilor și ținîndu-se cu mîinile de marginile acesteia. Pluta se roți de cîteva ori ca deasupra unui vîrtej, pe urmă intră în furia curentului și se lăsă dusă de acesta la vale.

I se făcu frică și închise ochii secăti de orice speranță, apoi uită de primejdie, desfăcu pleoapele și privi în jur. Ud pînă la piele și răzbit de frig, nu-și putea da seama cît de mult se îndepărtașe de satul rămas undeva în urmă. Apele cotiră la stînga, ca mai încolo, la vreo două sute de pași, s-o apuce mult la dreapta.

Darabana ploii mai bătu cîteva tacturi răzlete pe scîndurile de brad ale oblonului prins de cei cîțiva căpriori și se ogri. Ridică pe-o clipă privirea spre cer și văzu că norii se mai împuținaseră, pe alocuri se zăreau stelele mijînd în înlătîmile nebănuite, iar la orizontul închipuit se aşternea o ceată alburie. Un fulger scăpără pe boltă, asemănîndu-se cu un arbore de aur, smuls din pâmînt cu tot cu rădăcini, și la lumina lui văzuse – la numai cincisprezece pași – arcadele unui pod de cale ferată ascuns între sălcii bătrîne și scuturat de roțiile unui marfar, spre care se îndrepta, vuind peste măsură, torrentul de apă. Abătuță de curent, pluta se apropiă vertiginos de pilotul din mijloc al construcției metalice și el se ridică în picioare, reușind să se prindă la timp cu mîinile de o bară de fier și simți cum apa îi smulse de sub tălpile desculțe oblonul prefăcut în plută și-l izbi, mînoiasă, de betonul armat al pilotului.

Trupul podului vibra sub roțiile trenului, undele ecoului amplificîndu-se pe apele însupumegate. Își încolăci picioarele de bara metalică și prinse a se urca, centimetru cu centimetru, spre pardoseala îngustă, de scîndură, de la marginea podului.

Văzîndu-se sus, în afara oricărui pericol, se întinse pe cele cîteva scînduri cătrânițe ce se învecinău cu rampa metalică, însîruită în lungul podului, apoi se întoarse pe spate și începu a căuta pe cer steaua care-i făcuse în acea noapte cu ochiul.

Desen de AI. HMELNIȚKI

Aurelia RUSU

OSPITALITATEA DOMNULUI NICOLAE IORGA SAU OSPITALITATEA CA DAR, HAR ȘI ROD*

Noi, cei care ne perindăm pe la aceste "cursuri de vară", sătem oaspeții Domnului Nicolae Iorga – ilustru călător și locuitor, în cele din urmă, al urbei Vălenii de Munte.

Peregrinând pe traseele civilizației străvechi și populare, în căutarea oamenilor care știu, a cărților rare, manuscriselor și documentelor uitate în poduri, prin sate și biserici, istoricul ajunge, în 1908, cu trăsura la Văleni. La sugestia birjarului Tohâneanu, "al cărui nume îl arăta ardelean", și care spune cu prietenie tărânească: "ce bine ar fi pentru localitate dacă ar avea" pe cineva ca Iorga, istoricul se arată disponibil. "L-am întrebat unde aş putea să mă aşez pentru a îndeplini această măgulitoare funcțiune de patron al Vălenilor, pînă atunci aşa de străină pentru mine. Și el mi-a arătat o livadă plină de buruieni, în care copacii, de multă părăsire, stîrpiseră și o căsuță simpatică în dărăpânarea ei, unde în ultimul timp sătuse o vrăjitoare care dădea în cărti și împrumuta cu dobîndă ceea ce, firește, mi se va cere în primele timpuri și mie, în calitate de succesor și moștenitor al specialității. În față, la căderea serii, un cimitir vechi scîntea de luminile de la morminte și răsună de bocetele femeilor îngenuincheate. ... Mi s-a spus că în adevar acel colț de sălbăticie... e de vînzare și prețul, de vreo patru mii de lei, trebuie plătit în mîna unui pîrlit de fotograf care se află la Ploiești.

"N-ăs fi gîndit că voi fi prins și păs-trat durabil în acest loc prielnic gîndului

și lucrului, conchide Iorga, care, la început, și-ar fi dorit doar un "loc de retragere pentru el și familia-i numeroasă, iar, apoi, își va zidi conac cu cerdac pentru lectură, meditație și întîlnire cu oaspeții de pe aici și din lumea mare; își va instala biblioteca, "groaza de cărți fără de care această retragere la tară ar fi fost o sinucidere"; apoi, gospodărește, tipografia și utilajele; sediul cursurilor de vară, ca loc de găzduire pentru cei veniți de departe: un adevărat oștiu, în sensul vechi, acum ieșit din uz, adică aripă sau construcție rezervată călătorilor și oaspeților, din lat. hospitium (săhastru de pe lîngă mînăstiri).

Iată-l, aşadară, pe Domnul Nicolae Iorga în calitatea de oaspete, adică "străin", "călător" dar și în aceea de gazdă, de om al locului, care oferă găzduire, locuință și azil trecătorului; în aceeași măsură *mosafir* și *amfitrion* deschis cu inima, cugetul și fapta tuturor mesagerilor și mesajelor lumii, tuturor înălțimilor și abisurilor umane, învățat și mentor – al tinerilor viitori istorici, al profesorilor de liceu, al misionarelor-institutoare.

Tîrgușor cu oameni așezati, ca multe asemenea tîrguri uitate, oameni care știau a face și prețui vestita lor iuică, dar care nu-și băteau capul cu de-ale culturii, Vălenii de Munte erau, la sosirea lui Iorga, o "localitate al cărei nume abial prinsesem din pagini de cronică. Nu era pe atunci nici cale ferată, aşa încît de la Ploiești se pornea pentru vreo două ceasuri de înaintare înceată în vechile trăsuri ce sunau de-a lungul văii Teleajenului din clopoțe pentru a speria pe lupi și a înștiința pe hoți; nici podul de la Drajna, legînd cu cele două linii ce tîntesc una spre Țara Bîrsei, la Cheia, alta spre Bîscele Buzăului și muntele Siriului, nu era încă întins. Un patriarhalism desăvîrșit, fără prăvălii, în stil românesc, cu coperișuri de aramă, cu stilpi estetici și altă podoabă pretentioasă și inutilă, stăpînea localitatea, unde în marginea mănăstirii din secolul al XVII-lea, cu șîrlăul ei de tigănie, mai mult sau mai puțin înălbită, și a dungii de dughene pitite supt umbrare, vegetau familii pe jumătate tărânești venite în parte din Ardeal și păstrînd în grailor lor ceva din particularitățile de vorbire ale locului de origine. Era aici o pace, o bunăîntelegeră românească, o armorie întîrziată, fără nici un amestec de populație străină, care cucerea îndată, ca și încunjurimea, pe care am străbătut-o în cîteva zile, descoperind tot ceea

* Discurs rostit în cadrul cursurilor de vară ale Universității Populare "N. Iorga", ediția a XLVI-a, Vălenii de Munte, jud. Prahova, august 1999.

ce se ascunde necercetat în bisericile și mănăstioarele, în casele de moșneni înstăriți de belșugul prunelor din acele bâtrâne sate." (N. Iorga, **Adăpostul din Vălenii de Munte**).

Grătie rîvnei cărturarului, prestigiului și personalității sale, Vălenii devin cu Nicolae Iorga un focar statornic de cultură și civilizație românească și universală.

Să fie vorba aici doar de ospitalitate, ca recompensă, ofrandă, ospite? sau deține o asemenea ospitalitate virtuții care vizează priceperea, vocațiunea, talentele cu aplecare spre deschideri largi, un dar anume care marchează destinul, traseul vieții trecătorului ocazional?

În antichitatea romană, zeii – *hospitii dii superi* – ocroteau ospitalitatea, distingând oaspetele cu însemnul divin.

Oamenii dispun de capacitatea de a-și măsura pașii, de a-și modela înțelegerea, direcționându-și traseul. "Sunt oameni care se mulțumesc cu tot ceea ce fac, fără a se întreba dacă aceasta folosește la ceva și sănt altii, printre care din fericire mă număr și eu – spunea Nicolae Iorga, în cuvîntul de deschidere a cursurilor, din 1937 –, care înaintea oricărui lucru ce-l fac se întrebă dacă lucrul acela aduce vreun folos societății, dacă el corespunde unui ideal, unei necesități a societății întregi (s.n. – A.R.)."

Cu aceste cîteva delimitări introductive ne plasăm chiar în cîmpul semantic originar al ospiteliei, vechiul cuvînt românesc derivat din *oaspe* + sufixul -ie. *Oaspe* nefiind decît lat. *hospes*, -*itīs*, care însemna "oaspe", "străin", "călător". Ulterior, fr. *hospitalité* < lat. *hospitálitas*, -*atis*, reconforțeaază sensul vechi al cuvîntului rom. ospite, concurîndu-l și înlocuindu-l.

Însă atât fr. *hospitalité*, cât și rom. *ospite* au la origine, cum am spus, lat. *hospes*, *hospitís*, "gazdă", cel care primește, oferă găzduire gratuit străinului și călătorului, și, în același timp, cel care este primit și găzduit: "oaspetele".

Explicația acestei suprapunerii de sensuri ne este dată de sanscritul *ghōshapatī*, cuvînt compus din: *ghoṣha*, "păstorul" și "locuință" sa + *patī*, "stăpîn" (*maitre*), baci, starostele păstorilor, *berger en chef*.

Stăpînul turmelor era oaspetele, localnicul, gazda care primește, devenit, cu acest înțeles, hospes, cu termenul latin. El era acela care dădea, după

uzajul antic, trecătorului, privit ca ființă sacră, tot ce avea, invitîndu-l să simți la el acasă și stăpîn, servit ca membru al familiei, pe măsura gazdei – *hospes*. Aici își are originea și deplasarea de sens de la *gazdă* la *oaspe*. (În treacăt fie spus, numeroase cuvînte latinești sănt ilustrative pentru o asemenea evoluție bipolară în sfera semnificării.)

Eroi îi Homer cunoșteau și practicau această ospitalitate, ca și strămoșii noștri de la care ne-a rămas îndemnul:

"Mergi de spală picioarele oaspelui" (1705).

Dumnezeu, la rîndul său, din topos al ideii, stăpînul și Domnul, fiind figurat ca oaspele sufletelor călătoare.

Dintotdeauna și în toate țările popoarele de păstori s-au distins prin virtuțile ospitalității – explicabile prin natura intereselor și modul lor de a trăi – de la epopeile Indiei și Greciei și pînă la Biblie.

La germani și cea mai mare parte a popoarelor denumite de romani *barbari*, ospitalitatea nu era numai în obiceiuri, tradiții, ci era statuată prin legi, care fixau și amendau pentru inospitalitate. Legile vietii mănăstirești prescriu deopotrivă practicarea ospitalității și ocrotirea nevoiașilor. (Acum afilăm că unele mănăstiri nu acceptă persoanele în vîrstă și pe acele care nu au în spate avere cu case să fortifice moștenirea mănăstirească.)

Așadar, în cutumele actuale ospitalitatea și-a schimbat complet caracterul: călătoresc doar cînd ai bani în punctă și poți să-ți ostoești setea și foamea.

Și atunci poate fi restrînsă sfera semantică a ospitalității doar la valorile concrete: achiziții în ierarhia administrativă după un ospăt copios sau, pusă pe cîntarul intereselor de parvenire socială, pretăruită prin bancă sau în bursă pe acțiuni?

Sau trebuie avute în vedere și evidențiate sensurile social-etică, cu perspective înalt spirituale ale ospitalității și *darului* – forta modelului încărcat de semnificații morale, cultural-artistice, comportamental-formativе, decisive pentru subiect?

Astfel, toată această bogăție de practici comunitare, imemoriale, danii și trăiri neprecupești, generozitate de suflet și sărbătoare a ofrandei decade în grotescul porcin al insașătății – gestul gazdei și mentorului fiind similar pilduitoarei aruncări de mărgăritare la porci.

"Ospitalitatea de odinoară, pe lîngă ce era un criteriu al vieții sociale, naționale și familiare, notă caracteristică de bunăvoiță, generozitate și amicinție, ea se prezenta totodată ca o necesitate în orice țară... antică în sensul clasic al cuvîntului", membrii familiei nu așteptau mulțumiri de la oaspeți, ci le mulțumeau ei însiși, iară după ce se depărtau, îi invitau din nou... G. Baritău, în 1877, despre **Familia Hurmuzaki** (vom reveni la ospitalitatea acestei familii).

În secolul trecut, Costache Negruzzi vorbea de ospitalitatea română, odinoară proverbială și de "grațioasa ospitei" care "ne făcea a uita supărările vieței".

Vasile Alecsandri, de datorile de fiu al patriei și de *călcarea legii ospitei*, pentru salvarea noastră ca popor:

"O, lege-a ospitei, te calc, dar ce să fac?... Prin moartea unui dușman eu țara mi-o împac" – unde dușmanul e străinul, invadatorul, dar în același timp oaspele.

Alec Russo distinge ironic între vechea ospitalitate și cea "de care ne fălim astăzi... umbra numai a ospitalității părintești".

Și George Bariț evidenția chiar atributele acestei proverbiale ospitalității părintești prin:

- apropierea duhurilor,
- unirea inimilor,
- frățietatea caracterelor,
- solidaritatea soartei,
- combucurarea, scria el, și
- compătimirea unuia cu toții, și a tuturor cu unul în activitatea, devotamentul și sacrificiile financiare și morale care fundamentau și onorau, ca adevărate virtuți, comportamentul unor ilustre familii de sprijinitori ai culturii, dezvoltării conștiinței naționale prin istorie, presă, literatură, învățămînt

școlar – precum, de pildă, în Bucovina, ilustra familie Hurmuzaki. Pentru membrii acestei familii Doxachi Hurmuzaki – tatăl; Alexandru, Eudoxiu, Constantin și Gheorghe – fii; Eufrosina și Elisa – fiice, dezvoltarea națiunilor se justifică prin dezvoltarea civilizației.

Așa se face că, pe lîngă Kogălniceanu, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, Alexandru Cuza, George Bariț și mulți alții, ei îl vor găzdui și pe Aron Pumnul, profesorul și părintele spiritual al lui Mihai Eminescu. Cap al mișcării pașoptiste, Aron Pumnul este obligat, ca și George Bariț, să părăsească Transilvania și să ia calea refugiuului, după trădarea idealurilor revoluției și

intrarea generalului Bem cu trupele ocupației ungurești. Bătrînul Hurmuzaki îl va elibera din arest, îl va găzdui și-l va ruga să rămînă profesor la Cernăuți, unde Aron Pumnul va munci pînă la capătul zilelor sale, plîns prin "lăcrimoarele învățăceilor", printre care și Eminescu.

Și, atunci, este ospitalitatea lui Hurmuzaki sau Nicolae Iorga doar *loc de adăpost și sedere; ospăt* (masă îmbelșugată, mîncare/ospătătură și chiar nuntă ca în Transilvania)? sau este mai cu seamă o stare de grație și comunicare, transmitere și prinos, în care darul, dania, cinstirea sînt semnele altruismului, iubirii semenilor, purei generozități.

Frumoasa expresie românească: "femeie în starea darului" dă imaginea mamei născătoare de fii și fiice – o *mater* făcătoare a lumii. Este însuși simbolul harului și rodului – darul omului și darul naturii.

Profesoratul lui Aron Pumnul a stat, grație zeilor protectori cu nume de Hurmuzaki, sub semnul harului, căci a rodit în poetul genial și nepereche Mihai Eminescu – bucovineanul.

În partea din apusul romaniei, în Franța, noi putem mărturisi, Valeriu Rusu și cu mine, că ospitalitatea, prietenia, încrederea nepusă în campană contabilicească, pot crea starea de grație și-și pot consemna rodul. Mulțumesc, doamnă Bernadette și domnule Jean-Claude Bouvier, pentru ospitalitatea tradițional-franțuzească și modernă și pentru prietenia care au impulsionat împlinirea unor destine.

Un gînd de bună aducere-aminte și lumină pentru părintii d-lui Costel Manolache, care, desciși din Transilvania părintilor mei, întrețineau sărbătoarea plină de noblete a celei mai adevărate ospitalități.

Ca vălenăseancă de adoptiune, vă mulțumesc Dv., tuturor, pentru bunăvoița de a mă fi ascultat, nu înainte însă de a ne prosterna înaintea ospitalității de germinație antică, grecească și românească, în cele din urmă mediteraneană, a Domnului Nicolae Iorga.

**Alexandru BURLACU
Chişinău**

UN ANTIUTOPIST MODERN: LEON DONICI

Scriitor remarcabil, greu de clasificat și cu un destin aparte, Leon Donici-Dobronravov (1887-1926), basarabean cu dublă obîrșie (descendent prin mamă al ilustrului fabulist, rus după tată) s-a manifestat în cîteva ipostaze creațoare. El a avut mai multe vocații: de poet, prozator, dramaturg, publicist, critic literar și de teatru, traducător, artist de scenă. Acest talent de netârgăduită multilateralitate s-a produs în medii culturale diferite și a scris în limbile rusă, română și franceză. Pînă în prezent opera lui L. Donici rămîne nevalorificată integral.

Odată cu editarea volumului antologic "Marele Archimedes" (1997), îngrijit de Ana-Maria Brezuleanu, imaginea personalității lui Donici obține noi dimensiuni. Dar chiar și astăzi, după această valoroasă și importantă recuperare, rămîne îndreptățit dezideratul exprimat acum șapte decenii de Eugen Lovinescu: "Opera lui Leon Donici ar trebui adunată, din ea s-ar vedea un talent de care volumul său asupra Rusiei bolșevice nu ne poate da decît o slabă idee" [1, p.59]. Nu e întîmplător faptul că în cea mai mare parte a exegzei românești Donici a fost și rămîne mai întîi autorul **Revoluției ruse** (1923). Cei mai avizați cercetători ai operei lui Donici, Iurie Colesnic [2;3], Ana-Maria Brezuleanu [4;5;6] și Sava Pânzaru [7] sînt fascinați preponderent de "gălăgiosul entuziasm" (Cezar Petrescu) sfîrnit de numele lui Leon Donici, întîi la Sankt-Petersburg, apoi în România și la Paris. Cu lux de amănuțe este reconstituită biografia acestui artist cu viață de boemă, sînt identificate modelele catalitice în formarea personalității sale. În arsenalul locurilor comune ale textelor despre scriitor au

intrat în temei viața lui Donici, relațiile lui cu notorietățile de la Sankt-Petersburg, Chișinău, București sau Paris, legătura vizibilă a unor proze cu literatura rusă etc. Mai puțin analizată însă e creația lui L. Donici, în aspectele ei definitorii, chiar dacă multe din textele scriitorului rămîn necunoscute cititorului. În circuitul valorilor literare românești în anii '90, se rețin cu siguranță, ca însemnate contribuții **Marele Archimedes**, **Requiem**, **Antecrist**, **În drum spre Emaus** alături de volumul de memorialistică **Revoluția rusă**, dar acesta, indispensabil, desigur, de ciclul de articole stringente **România atacată**. **Scrisori pariziene**, în care scriitorul nu are nici un moment de ezitare sau îndoială, cînd îndeamnă pe basarabeni: "Din toate puterile trebuie să vă adunați împrejurul României. Afără de datoria cetățenească e o chestie de bun-simț și – dacă dorîți – de bun-gust. Am văzut și am cunoscut pe cei ce pretind Basarabia. Să ne ferească Dumnezeu de ei!". **Revoluția rusă**, consideră pe bună dreptate Ana-Maria Brezuleanu, "ar trebui relaționată cu **Scrisorile pariziene**, cele mai puternice texte de factură politică, ce încadrează cariera de scriitor român a lui Leon Donici, ca două jaloane ale verticalității etice" [6, p.11].

Într-un sens, Leon Donici este un antiscriitor. **Marele Archimedes** anticipează o întreagă literatură a antiutopiofilor, centrate pe critica totalitarismului comunist în secolul al XX-lea. **Marele Archimedes** mai este și o replică de creație dată unui soi de "nouă literatură", ce de la începutul secolului a propagat utopiiile revoluției, care a însîngerat lumea și a mutilat destinele a sute de milioane de oameni. Din perspectiva **Marelui Archimedes** într-o altă strălucire apare și întreaga operă a lui Leon Donici. În contextul utopiofilor despre "revoluția rusă" sau "visătorul din Kremlin" (Herbert George Wel's), Donici polemizează indiscutabil cu un tip de literatură, pretins documentaristă, cum ar fi, spre exemplu, volumul lui John Reed **Ten days that shook the World**, apărut mai întîi la New York (1919), – cu o prefată de Lenin, apoi în traducere rusească editat în 1923 – cu idei susținute și de Panait Istrati,

cel de pînă la "spovedanii", față de care Leon Donici în **Scrisoarea a cincea** ia atitudini clarvăzătoare. Despre Panait Istrati, acest discipol al lui Romain Rolland, care răspîndeau informații fantastice despre România, Leon Donici nota: "Acestea sănt impresiile unui scriitor, care, oricum o fi el, trebuie să servească cîtuși de puțin adevărul. Cînd vorbește prostii un avocat parizian, încă mai merge. Cînd aceleași prostii le iscălește un scriitor român, e nevoie de un răspuns".

Desigur, nu e o simplă întîmplare că **Revoluția rusă** de L. Donici este reeditată abia în 1992 (de către Iurie Colesnic la Chișinău și apoi la București, de către Rodica Pandele în 1996), adică după căderea comunismului. Sub teroarea regimului totalitar un scriitor, care pledează tranșant pentru libertatea spiritului și a demnității umane, nu putea fi editat în nici un caz. Puțini scriitori, ca Leon Donici, au decelat atât de lucid și onest esența criminală a bolșevismului: "În toată viața, sub jugul bolșevicilor, n-a fost nimic, dar nimic curat, nimic cînstit. Ca și cum toată viața s-ar fi înecat într-o negură densă și eternă.

Crimă în fața spiritului, crimă în fața civilizației, crimă în fața culturii, crimă în fața omenirii—din aceste elemente generale se compunea sîmburele vieții republicii sovietului.

Teroarea roșie, muntii de cadavre, iată simbolul vremurilor care făgăduiau un cer nou și un pămînt nou.

Cînd îmi amintesc de trecut, mi se pare că am dormit și am visat un vis însăjumîntător și urît.

Nu pot descrie azi domnia bolșevicilor cu răceala necesară unei descrieri adevărate.

Numai cînd vor trece ani și vremurile se vor liniști, atunci, poate, ne va fi puțină să privim la tabloul trecutului cu ochii seninii" [8, p.208]. Într-o literatură enormă despre revoluția rusă previziunile lui Donici sănt printre puținele confirmate de istorie.

Deși nerealizat în momentele esențiale și în tendință sa fundamentală, Leon Donici este valoros din punctul de vedere al criticii unui sistem totalitar, al blamării unor utopii

aberante, iar în literatura antiutopiană el ocupă un loc important alături de E. Zamiatin (**Noi**), F. Kafka (**Procesul**), M. Bulgakov (**Maestrul și Margareta**), G. Orwell (**1984**), spirite înrudite cu J. Swift, celebru prin **Călătoriile lui Gulliver**.

Pînă la **Revoluția rusă** Leon Donici – Dobronravov dăduse în rusește **Noul seminar** (1913; traducere românească a lui G. Ivanov a apărut în 1929), romanele **Apele mici** (1914), **Cneazul veacului** (1917), ambele confiscate în Rusia, volumul de nuvele **Floarea amară** (1915), **O călătorie din Petrograd la Basarabia** (1920). Autorul "renunțase – lucru remarcat de critica noastră – la o poziție privilegiată în elita literelor petersburgheze (unde se remarcase sub numele după tată, Leonid Dobronravov, în cercul lui Dimitri Merejkovski, fusese prieten cu scriitorii și artiștii de seamă ai vremii – Leonid Andreev, A. Remizov, E. Zamiatin, Teodor Saleapin etc.) și se dăruia acum, luînd-o de la început, literaturii și aspirațiilor noii patrii redescoperite" [6, p.11]. Se credea că panorama memorialistică a **Revoluției ruse** apăruse încă în 1920, în "Sfatul Tării" intitulîndu-se pentru început **Împărația căzută. Schițe și portrete**. Lucrarea se născuse – după afirmația lui Iurie Colesnic – din ciclul de satire politice **Scrum și fungingine**, publicate la Petrograd în 1917 "Toate aceste reluări și insistențe ale textului despre cele petrecute în Rusia anului 1917 ne dezvăluie un Donici parcă urmărit încă de Eriniile aberante ale revoluției, obsedat de "un vis însăjumîntător și urît" [6, p.11].

Revoluția rusă este, în primul rînd, o experiență trăită de Leon Donici într-o lume singeroasă, ca de coșmar. Chiar dacă reconstituirea evenimentelor e fragmentară și subiectivă – "Nu scriu istoria, nici nu vreau să scriu. Poate nu-s obiectiv despre cele petrecute și trăite. Paginile de față sănt numai ceea ce am văzut, am trăit și am suferit" [8, p.5] – cum ne asigură cu franchețe memorialistul, cartea și astăzi își păstrează actualitatea și valoarea de document extraordinar al unei lumi halucinante, absurde, sărite de pe fix. Implicit direct în sorbul revoluției ca gazetar, ca scriitor, dar

și ca apropiat al multora dintre protagonistii tragediei și înzestrat cu ascuțit spirit de observație, Leon Donici operează asemenea unui cineast cu secvențe luate pe viu și ne dă filmul documentar al unui haos, al dezlănțuirii unei enorme și crescînd nemulțumiri a oamenilor înnebunite de libertate într-o societate în derivă. În același timp, el nu numai că istorisește întîmplări, pătăranii despre țar și camarila sa, deputați și guvernanti, dar mai este martorul interesat, iar uneori și participant al evenimentelor (La un moment dat el este ales comisar de cartier).

Se năruie un sistem de valori umane și lucrurile cele mai elementare își pierd orice sens în demența maselor: "... A fi arestat pe atunci era un lucru foarte simplu. Aresta cine vrea. Arestau soldații, muncitorii, membrii sovietului. Fusese arestat un polițist, care se ascundea la marginea Petrogradului. Pe drum, unul din soldați i-a spus:

— Dă-mi cizmele tale! Îmi plac foarte mult. Polițistul nu vroia. Atunci, soldatul i-a strigat:

— Ești dușman al poporului și tot nu vrei?

A tras foc, l-a omorât și, cu cizme noi, a plecat înainte. Foarte simplu!" [8, p. 125].

Revoluția rusă este o carte extraordinară prin mișcare și atmosferă, prin tragicismul atrocitatilor umane. Viața și moartea constituie, de fapt, subiectul predilect al celor mai pătimășe mărturisiri: "De la Kronstadt, epidemia uciderilor s-a întins la Helsingfors, unde râscoala a luat proporții enorme. Cînd citeai sau ascultai povestirile despre grozăvile din Helsingfors, îți îngheța sângele în vine. N-aș vrea să povestesc acum toate aceste sălbăticii, dar nu mă pot opri să redau un fapt, fără nici un comentariu. Toți ofițerii care n-au avut timp să fugă au fost dezbrăcați în pielea goală. Decorațiile și epoletii le-au fost întinute în corp cu piroane. Escortați de matrozi, bieții batjocorîți defilau pe străzi, producînd o impresie grozavă în poporul finlandez. Apoi, la țărmul mării, matrozii le-au legat pietre de picioare și i-au azvîrlit în mare" [8, p. 111].

Memorabile, extrem de reușite sunt

și portretele unor protagoniști între care se remarcă împăratul și împărăteasa, Rasputin, Kerenski, un "Napoleon fără un sfert de ceas", intelectualii Leonid Andreev, "semănînd puțin cu Cristos", Gorki în care Leon Donici a văzut un fel de Ianus literar, însetat de putere politică, lipsit de scrupule etc. Numeroase sunt și personalitățile epocii prinse în mișcarea, cu adevărat caleidoscopică a evenimentelor, înregistrate și transfigurate preponderent sincopat, sumar. Plehanov, Lenin, Leon Trotki, deputați și miniștri, generali, soldați și matrozi, deplasările de trupe, chemările la luptă, cuvîntările, servitoarele, socialiștili și anarhiști dau viață unui univers terifiant, monstruos-grotesc. Tipurile sociale sugerează moravurile și stările de spirit dominante în epocă, dar, cu toate acestea, Donici, bineînțeles, "nu este un portretist în genul psihologic, siluetele sale sunt schematicе, trasate în cîteva linii simple, dar inspirate de mișcarea surprinzătoare a materiei vii, păstrînd amprenta realității în poftida simplismului sau chiar a stîngăciei" [9, p.17]. Probabil, din rațiuni polemice în forma finală a **Revoluției ruse** Donici operează schimbări în titluri și subtitluri, renunță la cîteva scurte pasaje, căci cum altfel am putea explica și faptul că autorul suprimă două capitole, deloc accidentale, chiar foarte necesare în exprimarea complexității materiei umane. Este vorba despre "Vladimir Burțev (portretul unui revoluționar care s-a sinucis neputînd suporta deziluzia revoluției) și Teodor Saliașin (despre care însă va scrie în articole separate)" [6,p.11]. Oricum, în contextul utopiilor despre revoluția rusă carteau lui Donici face un sever rechizitoriu comunismului incipient și dezvăluie lucid un antimodel al normalității umane, intuit în starea lui embrionară. În literatura numeroaselor utopii **Marele Archimedes** al lui Donici este, fără îndoială, o antiutopie ce avertizează lumea despre esența regimului totalitar și consecințele lui asupra omului, relațiilor umane, o anticipare a binecunoscutului azi "homo sovieticus".

Pînă la apariția **Revoluției ruse** Lucian Blaga deslușea o calitate esențială în scrisul lui L. Donici, pro-

feția, vizionarismul întrinsec: "De-o vreme scrie în revistele românești nuvele, admirabile gînduri poetice, cînd subtile, ascunzîndu-și înțelesul cu un surîs lunatec, cînd apocaliptice cu profunzimi de profetie. Leon Donici e un vizionar..." [10,p.1]. Afirmînd acestea, Lucian Blaga se referă cu siguranță la nuvela **Marele Archimedes** (1922) apărută în numărul din iunie al revistei "Viața românească".

Din perspectiva zilei de astăzi, Ov. S. Crohmălniceanu califică nuvela drept "o teribilă anticipare a lumii orwelliene, către care evoluă societatea sovietică postrevoluționară" [8,p.209]. Nuvela ilustrează ostilitățile lui L. Donici cu "feciorii de Satână". Ideea nu e nouă. O depistează însuși scriitorul într-un profil despre Dimitrie Merejkovski, publicat în același timp cu **Marele Archimedes**. În **Religia lui Dimitrie Merejkovski** Leon Donici evidenția: "Cînd scrie trilogia *Christ și Antechrist*, acele trei romane vestite: *Moartea zeilor*, *Leonardo și Petru și Alexie*, cînd scrie drama *Pavel*, cînd scrie studiul despre *Tolstoi și Dostoeivski*, cum și volumul *Gogol și dracul*, pretutindeni se învederează gîndul lui: Puterea lui Christ merge alătarea de a lui Antechrist și că Antechrist nu e acela care trebuie să vie, ci a venit demult, o dată cu Christ" [11,p.173]. Apropiera sfîrșitului lumii o desprindem și din cele două motouri ale nuvelei luate – din *Apocalips*: "... și iată că s-a arătat un cal negru. Cel ce sta călare pe el, avea în mînă o cumpănă" ... "și s-a jurat pe Cel ce este viu în vecii vecilor ... că vreme mai mult nu va fi" – și din Platon: "Atunci doară tot timpul celălalt pare să nu fie mai mult decît o singură noapte".

Atmosfera din **Marele Archimedes** este infernală, oamenii sunt osîndiți la moarte prin foamete. Distribuită în categorii, lumea e la cheremul Sovietului.

Se dă "pînă numai celor care sunt înscrisi în categoria întîi și a doua. Cei din categoria a treia și a patra, în loc de pînă, vor primi numai legume uscate". Narațunea e centrată pe chinurile protagonistului înfometat, rătăcind fără nici un scop pe străzile enorme ale orașului mort. "...Oamenii ce se întîlnesc în drum par niște umbre sau niște morți înviați". În casă

e soția lui, Kitty și Nina, cumnata, care se descurcă, fiindcă îl are pe superiorul său Parvinsky. Parvinsky e un om foarte cumsecade, foarte nobil, deși e comisar, comisar de aprovizionare.

Osfîndiți la moarte se transformă în umbre. "Trecătorii .. în amurg samănă a umbre. Umbre, umbre, umbre, pretutindeni umbre, un oraș de umbre, care se mișcă, trec, dispar, apar din nou. Un sir de umbre nesfîrșit de lung

... Umbrele osîndiților la moarte..." Vremea nu mai există. Nu există nici oameni, ci umbre. De fapt, nici umbre, ci numere, se dumerește Toporcov, colegul de serviciu al protagonistului. "Acuma, dumneata și eu, și alții, noi cu toții nu mai suntem oameni. Mă-ntelegi? Dumneata ești un număr și cu toții suntem subordonati..., suntem subordonati voinei Mareiui Archimedes". Marele Archimedes e stăpînul vietii, stăpînul universului. "El, cu numărul și măsura. Tot e numărat. Tot e măsurat". Protagonistul, om concret, se face umbră, apoi se trezește un număr. Dezacordul dureros al protagonistului cu realitatea se estompează treptat. În argumentarea lui Toporcov cine spune că revoluția e o zguduire, o catastrofă – minte. "Revoluția e o rînduală, o geometrie; și noi suntem dovezi ale unei teoreme: "Într-un triunghi oarecare, la unghiul cel mai mare se opune și latura cea mai mare". Iată! E un calcul diferențial, iar noi suntem cifrele cu care operează El..." În noua orînduală în casa lui s-au mutat chiriașii, oamenii puterii: Parvinsky, Dors și un al treilea. Cu duioșie și sarcasm suntem descrise portretele și moravurile lor: "Parvinsky, aşa om larg în umeri, puțin roșcat, cu un zîmbet foarte ciudat. Cînd zîmbește, buza-i de sus se ridică foarte tare și i se văd dintii mărunți și o gingie trandafirie, umedă. Dar îndată buza îi cade jos și fața îi rămîne ca o mască. Foarte des repetă: "Fără îndoială, fără îndoială". Spune că e fost ofiter. Nu. Un fost plutonier, poate. Cellalt, Dors, înalț, uscățiv, ras la față și tăcut. Seamănă a sudez. Al treilea chiriaș, cel care a luat sufrageria, e un om neînsemnat". Protagonistul doarme în bucătărie. Kitty – în patul lui Dors. Dimineața protagonistul e arestat și dus la Cunițky, tovarășul cel mai

înspăimîntător, unde i se deschide un dosar. Arestarea lui e în legătură cu Toporcov. I se deschide un dosar. În sfîrșit el are număr: 137. El a devenit o cifră, un simplu număr cu care ope-rează Marele Archimedes (care are și un alt nume). Protagonistul nr. 137 trăiește în permanentă frică haluci-nantă și află cea mai importantă taină din lume care e Numărul și Măsura (i-a spus într-un amurg Marele Archime-des). "Cu taina asta, consideră pro-tagonistul, noi suntem imperceptibili! Și nimeni, nimeni pe lume, nici chiar șar-pele ăsta rece de Cunitky, nici chiar mii și milioane de Cunitky, nu vor smulge taina noastră" [11, p.83]. Arestarea e în lumea nouă o chestie obișnuită, iar interogatoriile și dosarele devin un ritual de inițiere în Măsura cea Mare a celor aleși. Dezvăluirea intuitivă a aspectelor absurdă și stupide ale totalitarismului – sacri-ficarea în numele unei taine sau sa-cralizarea Marelui Conducător consti-tuie linile de fortă ale acestei nuvele. "Măsura cea Mare", în ultimă instantă, trebuie să devină simbolul dreptății și armoniei.

Protagonistul 137 nu divulgă ne-trebnicilor alte nume ale Marelui Archimedes. Cât privește Numărul. Platon, citat în debutul nuvelei, îl con-sidera treapta cea mai înaltă a cu-noașterii și esența armoniei cosmice și interioare. **Marele Archimedes** își păstrează mult mai multe taine. Odată cu acestea este dificil să descoperim misterele și altor proze. "Critica românească observase pertinent legătura vizuală a prozelor lui Donici cu literatura rusă, cu inefabilul sufletului slav, a căruia deslușire era încă o preocupare constantă și la noi, dar și în Occident. Nu avea însă cum să constate că, în maniera de a scrie și de a-și alege subiectele, în textele lui Donici respiră adorația pentru mentorii săi literari, vîrfuri ale literaturii ruse de la începutul secolului, Alexei Remi-zov, Feodor Sologub, Leonid Andreev, întrucît cu excepția ultimului, ceilalți doi nu erau cunoscuți în aria româ-nească de cultură. Nu era vorba de pastișă, ci doar de o alegere inspirată a modelelor în formularea propriei personalități. În orice caz, prozele lui Donici se derulau într-o manieră mo-dernă, neafectată, în care visul, halucinația sau gîndul lăuntric se

împleteau în chipul cel mai firesc cu detaliul real, precis, în care tragicul se împletea cu grotescul sau cu ironia amară. Subiectele alese de oriunde, de pe stradă sau din legendele biblice devineau pregnante prin metaforă, leit-motiv, fraze scurte, repetiții, printre-anumne intuție afectivă a culorii și a detaliului semnificativ" [5, p.360]. Cu alte cuvinte, Leon Donici, fascinat de modelul romanului rusesc, în înțelesul bun al cuvîntului, reprezintă în proza noastră o figură deosebită, poate cea mai strălucită prin calitatea estetică a scrierii, dar și neordinară prin verticalitatea sa, iar prin **Marele Ar-chimedes** el este în literatura română primul antiutopist modern care averteizează lumea de marele pericol al societății totalitare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eugen Lovinescu, **Moartea lui Leon Donici** // "Sburătorul", 1926, nr. 6.
2. Iurie Colesnic, **Numai la Paris am simtit că de mult iubesc Basara-bia...** // "Basarabia", 1992, nr. 2.
3. Iurie Colesnic, **Leon Donici-Dobronravov** – în cartea sa: *Basarabia necunoscută*. – Chișinău, 1993.
4. Ana-Maria Brezuleanu, **Leon Donici. România atacată. Scrisori pariziene** // "Basarabia", nr. 5, 1993.
5. Ana-Maria Brezuleanu, **Leon Donici** // "Revistă de istorie și teorie literară", nr. 3-4, 1993.
6. Ana-Maria Brezuleanu, **Istoria unei cărti. "Revoluția rusă"** de L. Donici // "România literară", nr. 39, 1996.
7. Sava Pânzaru, **Leon Donici-Dobronravov (1887-1926). Schită de portret** // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 2, 1997.
8. Leon Donici, **Revoluția rusă. Amintiri, schite și impresii**. Ediție îngrijită de Rodica Pandeli. Postfață și indice analitic de nume de Ov. S. Crohmălniceanu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
9. Mircea Anghelescu, **Martorul revoluției** // "Luceafărul", nr. 12, 1996.
10. L. B. [Lucian Blaga], **Leon Do-nici** // "Patria", Cluj, an IV (1922), nr. 265, 7 decembrie.
11. Leon Donici, **Marele Archi-medes. Proză literară, publicistică, receptare critică**. Ediție îngrijită, prefată, tabel cronologic, bibliografie de Ana-Maria Brezuleanu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

**TRAIANUS
Chișinău**

* * *

Sînt de neconceput fără de voi, mereu-mereu
În mine curg Carpații și se cutremur mări
Vai, cum se pierd săruturi date pe vînt în gări
Și uiți că tu ești umbră a sufletului meu

Numele tău curge ca o respirație pe rîul de tăceri
Cuvinte bat la ușă și intră în iatac să se dezbrace
Vinul ne face semn cu ochiul cerul nu mai are întrebări
Ci doar răspunsuri calme iar tu-amiroși a pace

Trupul meu e-o imensă cutie poștală
Cine dorește aruncă-n ea plicuri de dragoste dar și de ură
Buzele ei sînt chiar alfabetul frenetic al marii tristetă o
comoară
Pe care o pierdem la sigur ori cerul ne-o fură

Ești ca o dimineață dorită fără sfîrșit că n-o să rămînă
Iradiezi lumină și-mpărți celor din tainice văzduhuri noi
cunune
Stau și ascult ce dulce respiro în limba română
Cînd eu în ea nu stăpînesc nici o literă, ci doar un
nume

POEM CU TU

Acolo de-o vechie
era totul neschimbat
Trecea doar trecutul la braț cu prezentul în fiece seară
de luni
furișat printre lucruri bizare
Copiii ascundeau în palme păsări
Bătrînii – amintiri
Fetele – vise
Zei – ofrande zîmbete și lujere
La masa de fulgere uitai să vii
Sudoarea-ndrăgostită îți și roia pe trup

Singurătatea tîrgului din nord n-avea pereche
Ce mai oraș!

Acolo
doar el era incapabil de ură și răzbunare
Și-atît de veșnic
Încit n-avea nici nume
De fapt a avut multe nume
I-au dăruit multe nume dar nu i s-a potrivit nici unul
Și i-au zis: TU
Habăr n-are de proveniență numelui său,
Ştie doar că e nume neobișnuit
Și nobil, altfel nu l-ar fi purtat niciodată.

Azi dimineață
Celebrul TU
și-a onorat ceaiul
sorbindu-l fără milă
Și-a ars umbra, amintirea, visul
Și ca și cum nici n-ar fi fost vreodată
a murit și el ca un oraș cu toate
actele în regulă

A treia zi aveau să înflorească salcimii dintr-o simfonie
Și ei l-au dus pe umerii lor spre cimitir
TU avea să se întoarcă mult mai tîrziu
și neștiut de nimeni
doar de aceste rînduri ce le-nșir.

Amintirea e singura lui fotografie rămasă
Își mîngîie florile ce cresc din trupul ei
în orice vară
Și nici prin gînd să-i vină
C-o să moară.

* * *

Iluzia mării pieptănată de vînt
Suride
Noaptea cu vopseli de soartă
Din Marea-nsingurării Moartă
Zugrăvea tăceri în poartă
Sînt contravenientul morții mele
În genele mele se leagăna-ncîlcindu-se raze
În ochii mei cuiburi își fac întristările toate
Un trandafir își scutură la geamul nopții
Ultima fericire

Zîmbetul meu a murit
lar cîntecul tău nu mai vine
În trupul meu își uită cheia
Prizonieratul unui vis
Închide ochii iarba pe furiș
Istoria se gătește-n oglindă
Și-și dă pe buze ruj de viitor

Copacii merg în baston spre spital
Florile plîngeau tăcute-n geam
Bucuria pe care-o pierdeam

O, ce timp, o, ce netimp,
Pomii răsculați pe vînt
Făceau de surisuri schimb

* * *

Istoria este şomer de rînd
Şi că va fi încă mult timp mi-e teamă,
Dormi în inima mea, mamă
fă-ti cuib pasăre cu aripi de iarbă

Îngerii îşi dădeau foc la aripi
Şi rămîneau suspine pe pămînt
Doamne, m-arunc la pieptul tău
Să mă cuprinzi
Cu ochii de cer şi deşte verzi de nalbă

Te caut cu paşii
Cum altădată în batiste-nfăşuram suspine
Şi plîngeam a doua zi că nu-s

Mă joc cu mintea mea de-a baba-oarba
Ascult seva mustindă de comori
Pe frunte port coroane de-amintiri
broboane de melancolii
De îngerii este sufletul meu plin
De şoapta lor mi-e inima rănită
Şi merele din ramuri plesnesc
căzînd în mine

* * *

Visele mele vă dau binețe iar voi nu le observați
lubirea mea s-a rezemat de cer cu florile regrelor
în mină cerul intră-n sufletele lumii în papuci
şi fără-a-şii cere voie vîntul şi-a pierdut sippetul
cu-amintiri şi crede că hoţul sănt eu
Am tras uşa de la singurătate
Şi-am deschis ferestrele iubirii de tine
Ti-am ţesut surisul în inima mea
Iar pescăruşii în pliscuri duc fărîmitura fericirii
Am fost în piaţă mi-am luat viaţă şi-am dat
pe dînsa un cuvînt Doamne Doamne şi iar
Doamne în spitale cu nebuni viaţa noastră şi
frumsetea beau cucuta lacrimii
O tu iubito în ce veac purtai poveştile-n priviri
şii eu purtam o noapte? Vezi, soarele cu-aprinse
lănci crini duelind apune singurătatea-mi este
neam şi soră-mi este moartea

**Radu BURDUJAN
Briceni**

CUVINTE DE DOR

Primul sentiment de dragoste și-l datorez ţie.
 Am cercetat toate dorințele sufletului tău.
 Totul s-a întâmplat aşa cum trebuia să fie.
Ești plecată. Am suferit despărțirea atât de greu.
 Cînt mereu chipul tău în oglinziile îndreptate spre cer,
 Dar văd numai stele ce cad uneori spre pămînt.
 Te iubesc, cum n-am iubit, și-mi rămîne numai să sper
 Că sufletul plăpînd va rezista și nu va fi frînt.
 Inima dorește acum să fie înghețată
 Căci pasiunea dragostei nu o va încălzi mai mult.
 Universul aude cum o voce disperată
 Străpunge văzduhul, disperat, strident și scurt.
 Trimit, a căta oară, un hulub cu-o scrisoare de amor,
 Dar el nu revine. Poate nu știe drumul spre tine?
 Nopți în sir spun aceleași cuvinte de dor.

DRAGOSTEA

Nu scăpa dragostea cînd e aproape,
 Dar ascunde-o în inima tainică a ta.
Așază-te singuratic la o masă
 Și visează, pînă ce nu vei putea
 Să vezi cum ea se se revarsă
 Pentru alta. Pentru alta
 Zîmbetul tău se dizolvă-n fericire.
 Gîndul pleacă mai departe.
 Inima tău se umple de iubire,
 Cînd o iubești foarte, foarte.
 Cine a creat-o, aşa de frumoasă,
 Dragostea? Fără ea nimic nu există.
Sezînd singuratic la o masă,
 Înțelegi aceasta.

FIŞIER

Radu Burdujan (cl. a XII-a, Liceul Român din Briceni) încheagă un discurs poetic mai puțin obișnuit și am vrea să credem că această se întâmplă nu din cauza stîngăciei în expresie, ci pentru că tînărul poet tine să aibă o voce aparte.

**Tamara PAHOMI
Chișinău**

* * *

Rătăcesc cîteodată,
Pierd drumul, cărarea,
Fă, Doamne, o minune –
Luminează-mi calea.
În această beznă, în întuneric,
Mi-e teamă, mi-e teamă
Că am să mă-mpiedic.

* * *

Plouă noiembrie,
Plînge sufletul meu.
De ce mi-i atîț de greu?

Cad frunzele,
Noduri mi se ridică în gît...
De ce mi-i atîț de urît?

Se trece toamna,
Mă macină strășnic un dor.
Cînd îmi va fi mai ușor?

* * *

Mă întorc la tine
Pe o clipă, două...
E frumos, e iarnă –
Parcă ninge, plouă.

Hai, te rog, mă-ascultă –
Doar o vorbă, două...
E frumos, e iarnă,
Ochii-mi sînt în rouă.

FIŞIER

Tamara PAHOMI, lexicograf la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din Moldova, ne demonstrează că nu numai cercetează cuvintele, dar și le iubește.

Marcela RADU
Chișinău

DIADEMA IUBIRII

Cîntecul primăverii răsună în întreaga lume. Eu săn la un capăt al lumii și tu la celălalt, dar ambii auzim acest cîntec, ambii îl simțim, ambii îl trăim. Deși nu știm nimic unul de altul, totuși eu simt că tu ascultă acum această melodie pe care o ascult și eu. E un miracol, nu-i aşa?

* * *

Cineva, văzîndu-mă acum, în mijlocul acestei nopti sumbre ar putea crede că săn bolnavă. Și dacă acel cineva ar avea și o minte ageră și-ar da seama imediat care e boala mea. Este *iubirea*, o boală care respinge orice leac, o boală care îți îngroapă gîndurile într-o temniță ferită de lumina zilei, făcîndu-te să suferi, să speri și să aștepți.

Iubirea a adus oare cuiva fericire? O fericire care să dureze mai mult de o oră, două, trei, sau în cel mai bun caz de o zi, două, trei. Iubirea se naște și moare în ritmul rapid al unei bătăi de inimă, și de-ar fi numai asta, dar nu e chiar atât de simplu. Asemenei furtunii ce lasă în urmă potop și jale, copaci rupti și căzuți peste case, iubirea lasă în urma sa fremătări amare, zbuciumări sufletești.

Nici nu mai știu ce să cred.

Știu doar că mi-e greu. Dorul îmi soarbe vлага vieții. Vreau să te văd. Unde ești?

* * *

Tot timpul tu ai dreptate și eu nu. Tot timpul cuvintele mele nu au sens și ale tale au. Tot timpul vorbele tale săn spuse cu tîlc și ale mele nu. Tot timpul eu greșesc și tu nu. Tot timpul tu ești un sfînt și eu nu. Tot timpul eu săn vinovată și tu nu.

Tot timpul eu sufăr și tu... nu știu. Atîta batjocură, atîta ură, atîta mîndrie, atîta încredere în sine, atîta îngîmfare, atîta înăltare în slăvi a propriei persoane, atîta umilire a celei ce te iubește, atîta...

Te crezi împăratul sufletului meu, dar ce vorbesc eu? Acest cuvînt nu se potrivește defel aici, căci un împărat nu-și tachinează în modul cel mai crud, în

care tu îmi tachinezi sufletul, nici chiar cea mai umilă slugă. Tu pur și simplu nu ai suflet, tu pur și simplu nu ești educat, tu pur și simplu iubești să vezi cum suferă cei ce te iubesc, tu pur și simplu nu mă iubești...

* * *

Încă nu mă cunoști bine. Nu știi ce poate o femeie rănită de gloantele dragostei, dar nu-i nimic, în curînd vei afla și-ți va părea rău că te-ai născut pe acest pămînt. Nu vreau să te văd în genunchi în fața mea, ci pur și simplu am hotărît să-ți arăt și tie cît e de bine cînd suferi. Te crezi împăratul Romei, dar nu va trece mult timp și vei fi detronat chiar de propria ta conștiință, îți vei da seama că nu e chiar atât de simplu cum îți se pare să fii împărat, vei vedea că dragostea mea e mult mai puternică decît pare, ea poate să te facă să plângi chiar, ceea ce nici nu îți-ai închipuit vreodată că poți face.

Mi-e milă de tine, dar ce pot să fac? Nimic, cu nimic nu te pot ajuta. Va veni momentul cînd va trebui să plătești pentru fiecare lacrimă vărsată de mine. Dumnezeu le face parte dreaptă tuturor, aşa că nu voi fi nedreptățită nici eu.

* * *

Sînt scăldată de razele iubirii. Privesc apusul de soare și descopăr, proiectîndu-se în lumina sa palidă chipul tău. L-aș putea recunoaște dintr-o mie.

Privești și tu apusul. Te fascinează, nu-i aşa? Cu toate că te văd ca prin ceață, te simt aproape-aproape.

Această lumină roșiatică a apusului ne unește gîndurile, inimile și iubirea. Iubirea – această diademă pe care o port și eu, și tu – ne face mai buni la suflet, mai visători, ne poartă într-un univers imaginar, în care trăim o lume de basm.

Ceea ce ne trezește la realitate este rațiunea, care ne spune că în viață nu e de ajuns doar să visezi, viața e mult mai crudă decît pare a fi și dacă vom trăi-o doar visînd cu ochii deschiși ne vom trezi brusc la capătul ei și ne vom da seama că am irosit-o zadarnic.

**Irina CRĂCIUN
Chișinău**

SÎNT

Sînt o rază
căzuță
pe pămînt
românesc.

Sînt o picătură
de sînge
care pulsează
întru existență.

Sînt lut,
ars de foc,
udat de apă,
însuflăt de aer.

Sînt acrobat
pe firul
firav
al vieții.

Sînt umbră
ce se zbate
în clepsidra
vremii.

Sînt om,
creat pentru fericire
ca pasărea
pentru zbor.

* * *

Rătăcesc prin pustiu.
Mi-e sete.
Găsesc doar
o lacrimă
ce se prelinge

de pe obraz
pe buzele sărutate
de soare.
Rătăcesc...
Vreau să fiu regăsită,
dar nu de ploaie,
ci de sete.

P.S. Vreau să mă găsești
cu aceeași sete
cu care
mi-am gustat
propria lacrimă.

TRANSFIGURARE

Te-am văzut.
Erai între alb și negru,
Erai între dor și uitare.

Te-am văzut.
Încercai să explici ceva,
Încercai un semn în depărtare.

Te-am văzut.
Așteptai un răspuns,
Așteptai îndurare.

Te-am văzut.
În jur era gheăță,
În jur era fum.

Te-am văzut.
Ai strigat către ceruri,
Ai strigat cuprins de zbucium.

Te-am văzut.
Mistuindu-te
Prefăcîndu-te-n scrum.

DOI POLI

Ca într-o clepsidră
firele de nisip,
gonite de timp,
trec printre clipele noastre;
iar noi
stăm la doi poli
protejați de Cupidon.

Firele – săgeți fulgerătoare –
unesc în taină
distanța dintre poli;
înflăcărate de pustiu,
ele-și găsesc refugiu
în inimile noastre
străpunse de fiori.

**Ioan ȘERDEAN
București**

CARACTERUL ȘTIINȚIFIC AL METODEI FOLOSITE ÎN FAMILIARIZAREA ELEVILOR CU CITITUL ȘI SCRISUL

În activitatea de citire și scriere se operează cu fapte de limbă. De aceea este necesar ca atunci, cînd ne ocupăm de familiarizarea elevilor cu cititul și scrisul, să avem în vedere aceste componente ale limbii. "Toată lumea (atât lingviștii, cât și vorbitorii nelingviști) admite că limba presupune (alături de un număr de cuvinte) *un ansamblu de reguli*, a căror aplicare conduce la realizarea comunicării, și că încălcarea acestor reguli este sursa greșelilor"¹.

Fără a fi condiționată de cunoașterea tuturor acestor reguli, învățarea cititului și a scrisului este determinată de măsura în care elevii și-au însușit unele norme de bază ale limbii române, chiar dacă aceasta se face doar pe cale intuitiv-practică. Dacă pentru elevi sunt suficiente câteva asemenea reguli elementare, care se învăță pe cale intuitivă, pentru învățător procesul familiarizării elevilor cu cititul și scrisul impune fundamentearea lui pe datele lingvisticii.

Particularitățile specifice ale unei limbi determină, în bună măsură, chiar alegerea celor mai adecvate metode de învățămînt folosite în procesul familiarizării elevilor cu cititul și scrisul. Se știe, în acest context, că în activitatea de predare-învățare a cititului și scrisului se folosesc metode diferite, că alegerea acestora se face, în primul rînd, în funcție de anumite particularități ale limbii respective.

Astfel, este suficient să amintim că unele limbi au la bază o ortografie etimologică, iar altele o ortografie fonetică. Cele cu o ortografie etimologică notează cuvintele nu aşa cum sunt pronunțate astăzi, ci cum erau pronunțate într-o fază mai veche a dezvoltării limbii, eventual într-o limbă din care au fost împrumutate, cum este cazul, bunăoară, al limbii franceze. "Prin scriere fonetică se înțelege acea scriere care redă, mai mult sau mai puțin exact, pronunțarea actuală"². În acest sens, se știe că limba română este "limbă fonetică". Mai corect "trebuie spus că *ortografia e fonetică*"³.

Scrierea în limba română redă aproximativ exact pronunțarea actuală, pentru că fiecărui sunet îi corespunde un anumit semn grafic, cu excepțiile cunoscute pe care le vom aminti la locul potrivit.

Pornind doar de la aceste două categorii de "ortografii", se poate deduce că metodele care se vor folosi la învățarea cititului și scrisului trebuie să țină seama de ceea ce au ele specific. Astfel, dacă la specificul limbii franceze (care are la bază o ortografie etimologică) este de preferat metoda *globală*, caracterizată prin citirea în întregime a cuvintelor, fără cunoașterea prealabilă a sunetelor și a literelor, la specificul limbii române – ca de altfel și al altor limbi – este indicată *metoda fonetică analitico-sintetică*. În cele ce urmează vom explica acest lucru. Se știe că, atunci cînd vorbește, omul nu este preocupat de elementele componente ale limbii. Din această cauză, mai ales pentru cei care nu cunosc gramatica sau o cunosc superficial, adeseori se consideră un cuvînt ceea ce, la o analiză, fie și sumară, se dovedește a fi un grup de cuvinte. În ceea ce privește analiza cuvîntului și despărțirea lui în sunete, aceasta nu se poate face decît după o perioadă specială de învățare. "Un om care nu știe carte nu este conștient de sunetele din care se compune fiecare cuvînt" (Al. Graur).

Dacă avem în vedere aceste particularități ale limbii în general, ale limbii române în special, vom înțelege că pentru a învăța corect cititul și scri-

sul, pentru a realiza un început bun în acest proces de învățare, trebuie luate în considerare, în mod obligatoriu, elementele componente ale limbii. Nu se poate învăța cititul și scrisul fără ca elevii să dispună de capacitatea de a delimita cuvintele din vorbire și, în cazul limbii române, fără a le despărți în sunete, pentru ca apoi să fie realizată unirea sunetelor în cuvinte și a acestora în propoziții. Aceasta înseamnă că metoda, pe care o folosim în familiarizarea elevilor cu cititul și scrisul, trebuie să țină seama, pe de o parte, de faptul că scrierea concordă, aproape exact, cu pronunțarea, deci metoda trebuie să fie **fonetică**, iar pe de altă parte, că trebuie să se pornească de la desprinderea unei propoziții din vorbire, să se realizeze delimitarea cuvintelor în silabe și apoi a silabelor în sunete, după care să se parcurgă drumul invers, de la sunete la silabă, cuvînt și propoziție, ceea ce denotă că metoda trebuie să fie și **analiticosintetică**.

A analiza înseamnă a împărți un întreg, în cazul nostru propoziția, respectiv cuvintele, în părțile lor componente, pînă la nivelul sunetelor, iar *sinteza* este operația inversă, de îmbinare, reunire a acestor părți în întregul lor.

Prin urmare, stabilirea metodei folosite în scopul familiarizării elevilor cu cititul și scrisul nu se face în mod arbitrar. Alegerea metodei are la bază rațiuni desprinse, în primul rînd, din particularitățile limbii române, precum și din particularitățile psihologice ale copiilor de 6-7 ani, în general din particularitățile psihologice ale începătorilor în ceea ce privește cititul și scrisul la care ne-am referit și pe care le vom lua în considerare, într-un număr viitor.

Experiența didactică dovedește că, în general, delimitarea cuvintelor din vorbire nu creează prea mari dificultăți pentru școlarii mici. Ceva mai complicață și, în consecință, mai dificilă este delimitarea sunetelor, respectiv studierea acestora, domeniu de care se ocupă fonetica.

Folosirea metodei fonetice, analitico-sintetice, în vederea familiarizării elevilor cu cititul și scrisul,

permite învingerea acestor dificultăți și prevenirea unor greșeli, altfel foarte frecvente, care constau fie în scrierea legată a unor cuvinte, ca urmare a nediferențierii acestora, fie în omisiuni, inversiuni, substituiri sau adăugiri de litere, ca urmare a nediferențierii, în vorbire, a sunetelor respective. Aceasta presupune o activitate specială de analiză a componentelor respective ale limbii.

Deseori, chiar oamenii cu o oarecare pregătire nu sînt în stare să analizeze o frază sau o propoziție și să le despartă în elementele lor componente. Cu atît mai mult pot apărea asemenea greutăți cînd e vorba de copii de 6-7 ani.

Separarea cuvintelor din vorbire reprezintă un element indispensabil al citirii și scrierii.

Dacă un mare număr de cuvinte, în special cele care denumesc obiecte, nu prezintă dificultăți, există numeroase situații care creează greutăți chiar unor cititori cu experiență.

Un exemplu îl reprezintă cuvintele compuse. Pentru a se preveni unele confuzii care pot apărea în legătură cu scrierea acestora (într-un cuvînt sau în cuvinte separate), studiile de specialitate fac următoarea precizare: "... atunci cînd fiecare cuvînt în parte și-a păstrat înțelesul său propriu, scriem separat, iar dacă grupul în ansamblu a căpătat un înțeles nou, iar cuvintele alcătuitoare au pierdut contactul noțional cu înțelesurile lor primitive, scriem totul într-un singur cuvînt" (Al. Graur, op. cit., p. 74). Această precizare atrage atenția că, înainte de a fixa scrierea, trebuie făcută o analiză a gîndirii exprimate. Ca urmare, se vor stabili cazurile în care se scrie despărțit și cele în care se scrie legat. Este vorba de o operație pe care va trebui să o facă, firește, învățătorul.

Cîteva cazuri, mai frecvente, semnalate de altfel în **Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație**, vor fi deosebit de utile. Din textul: Învățătorul este extrem de binevoitor și ajută pe elevi să scrie corect cuvintele compuse, reținem că se

scrie *binevoitor*, nu *bine voitor*, din motivele amintite. Din aceleași cauze se scrie *deunăzi*, *altfel* (o *altfel* de purtare), dar *alt fel* de mîncare. Revenind la formațiile cu *bine*, adverbul acesta (*bine*) intră într-o serie de compuse adjecțivale și adverbiale ca *binecuvîntat*, *bineînțeles* (cu sensul *desigur*), în verbe ca *a binevoi*, și se scriu într-un singur cuvînt, deoarece adverbul respectiv și-a pierdut independenta. Există însă cazuri în care adverbul își păstrează funcția lui originară și deci trebuie scris separat: este un lucru *bine cunoscut*, regula n-a fost *bine înțeleasă* etc. În aceste cazuri, se poate spune și lucru *cunoscut bine*, n-a fost *înțeleasă bine*.

Cazuri aparte sunt și: *numai; nu mai*. *Numai* exprimă o idee unică și poate fi înlocuit cu *doar* sau cu *exclusiv, fără excepție* etc. Dar se scrie: pe rîu *nu mai* e fum, el *nu mai* cîntă etc.

În cazurile odată și o dată avem de-a face, în primul, cu un adverb ce poate fi înlocuit cu *odinioară, cîndva*, iar al doilea cu numeralul o dată: mai spune-mi o dată (mai spune-mi *de două ori*). Cazuri asemănătoare sunt *nici cînd*, cu sens de *niciodată*, și *nici cînd* (*nici cînd* a spus doamna învățătoare).

În deriveatele cu prefixul negativ *ne* (+ adv. *mai*) se scriu împreună cu elementul următor: *neînțelegere, negreșit, nepăsător* (de altfel, *păsător* nici nu apare izolat), *nesocotit, nedumerit, nemavăzut* etc.

Cazuri foarte frecvente, care provoacă adesea confuzii, sunt cele în care apar prepoziții, în primul rînd prepoziția *de*. Astfel, adverbele: *de loc, defel, devreme* se scriu împreună, nepăstrîndu-se înțelesul primitiv al elementelor lor componente. Dar se scrie *de loc, de fel* (prep. + subst.) în: Este *de loc / de fel* (originar) din Arad. De asemenea, *de vreme* (prep. + subst.) în: *Totul depinde de vreme*, unde ultimul cuvînt înseamnă "starea timpului", iar *de își păstrează* valoarea de prepoziție. Cazul lui *de mult și demult* se rezolvă cu ajutorul întrebării la care răspunde adverbul – dacă răspunde la între-

barea de cînd – De cînd ești aici? de *mult* (de vreme îndelungată) – se scrie în două cuvînte; iar dacă răspunde la întrebarea cînd: *Cînd s-au petrecut acestea? demult* – se scrie într-un cuvînt.

Decît este adverb (cu val. de prep.) care introduce acuzativul ca al doilea termen al unei comparații (*Ieri a fost mai frig decît azi*) și se va scrie într-un cuvînt. Dar în formularea: *de cît timp* doarme? prepoziția *de* se separă de adjecțivul *cît*, din moment ce se poate spune *cît timp e de cînd doarme?* *Numaidecît* este adverb și are înțeles de "imediat" (A venit *numaidecît*), dar *numai de cît* (adv. + prep.+ adv.). (A vorbit *numai de cît a costat drumul*). În cazul prepozițiilor compuse de *la, pe la, de pe, de către* etc., îndreptarul stabilește scrierea lor separată, în timp ce prepozițiile compuse din două prepoziții care s-au contopit, pierzîndu-și individualitatea: *despre, dinspre, printre* etc., se scriu într-un cuvînt.

Tendința elevilor din clasa întâi de a considera un singur cuvînt ceea ce de fapt reprezintă un grup de cuvînte sau de a "rupe" în două un cuvînt nu se limitează doar la cazurile ceva mai diferite pe care le-am analizat, ci cuprinde o arie mult mai largă de cuvînte.

Este necesar, deci, ca exercițiile de despărțire a propozițiilor în cuvînte să aibă o pondere sporită începînd cu perioada preabecedară, apoi pe tot parcursul clasei întâi și chiar în clasele următoare. De asemenea, unele cazuri mai dificile vor fi introduse în mai mică măsură în exercițiile de analiză, în special în prima parte a clasei întâi, cînd elevii își înșușesc tehnica acestor exerciții, urmînd să fie în atenție pe tot parcursul ciclului primar. Pentru a-i familiariza pe micii școlari cu aceste cazuri mai dificile, nu se va recurge la definiții gramaticale, ci la modalități de lucru accesibile, în special la comparații și analogii. Elevii învăță că scrîsul redă cuvîtele izolate prin pauză și în forma lor absolută, pe cale practică, fără teoretizări.

Față de acțiunea de despărțire a cuvîntelor, aceea de delimitare a sunetelor este, firește, mai anevo-

ioasă pentru școlari. "Fonetica este domeniul sunetelor vorbite"⁴. Foneticienii deosebesc într-o limbă un foarte mare număr de sunete, pentru că – aşa cum arată Al. Graur – "disting mai multe feluri de *n*, mai multe feluri de *r* etc.: *r*, de exemplu, se poate pronunța cu vîrful limbii, graseiat (ca în franțuzește), rulat, muiat etc. Dar pentru noi, un cuvînt ca *roată* își păstrează înțelesul lui stabilit, indiferent dacă pronunțăm pe *r* rulat, graseiat sau altfel; prin urmare, diversele specii fonetice de *r* nu servesc la diferențierea înțelesurilor cuvintelor sau, cum se spune, nu au *rol fonologic*". Aceste unități de pronunțare care diferențiază cuvintele între ele, care, altfel spus, au rol fonologic, poartă numele de foneme. Precizarea aceasta are o deosebită însemnatate, pentru că, de fapt, fără a neglijă diversitatea mai mare sau mai mică pe care o pot avea sunetele, ceea ce trebuie luat în considerare este fonemul, adică "unitatea sonoră care nu poate fi analizată în unități mai mici și successive și care servește pentru a diferenția un cuvînt de altul, de exemplu *mare* de *mere* (*a:e*), *bere* de *pere* (*b:p*) etc. sau o formă grammaticală de alta (de exemplu *dau* – *dai*)" (Al. Rosetti).

Sesizînd diferențierea dintre sunete și foneme, se înțelege că limba română, ca și altele, are un număr de foneme mult mai mic decît numărul sunetelor. În scris, inclusiv în cel de tipar, nu ne interesează decît să putem distinge un cuvînt de altul și de aceea nu avem nevoie de mai multe semne decît foneme. De aceea, afirmă Al. Graur, "trebuie întîi să studiem numărul exact de foneme pe care le are o limbă, apoi să atribuim fiecărui fonem o literă, pentru a avea un alfabet bazat pe fonologie, deci o scriere fonologică, ceea ce reprezintă idealul în materie de ortografie".

Din punct de vedere metodologic este necesar să se țină seama de diferențierile ce apar în sonoritatea unor foneme (fonemul este chiar sunetul emis" – Al. Rosetti) în diferite cuvinte. Astfel "un român va nota prin *e* pe *e* accentuat din *deget*, indiferent de calitatea deschisă sau închisă a lui *e*, deoarece deschiderea mai mare

sau mai mică a lui *e* nu servește pentru a diferenția două cuvinte sau forme gramaticale"⁵. Sonoritatea diferită în diverse cuvinte și chiar la aceeași cuvînt a unor sunete, cum se vede din exemplul dat, poate deruta pe școlari în identificarea exactă a sunetelor. De aceea este necesară o muncă migăloasă de studiere a sunetelor, de care ne vom ocupa la locul potrivit.

În contextul celor arătate mai sus, se înțelege că activitatea de predare – învățare a citirii și scrierii nu poate avea sorti de izbîndă fără suportul unor date ale lingvisticii. Un asemenea suport este cu atât mai necesar, cu cît, pornind de la relația dintre sunete și litere, vom evidenția raporturile dintre pronunția literară și ortografia (înțelegem prin ortografie ansamblul de reguli care stabilesc scrierea corectă a unei limbi; aplicarea practică a acestor reguli). În contextul acestor raporturi, este necesară cunoașterea unor norme de pronunțare corectă, ținînd seama de principiul că "ceea ce poate rămîne nedistins în pronunțare poate, de asemenea, fi nedeosebit în scriere"⁶. Luarea în considerare a acestui principiu atrage atenția că pronunția corectă poate deveni un important instrument de prevenire a greșelilor de ortografie, ea facilitînd distingerea corectă a sunetelor. La rîndul ei, pronunția corectă este asigurată de cunoașterea unor noțiuni elementare de fonetică.

Așa cum s-a mai arătat, scrierea noastră notează, în general, fiecare sunet printr-o literă. Acest lucru se face numai în măsura în care sunetul reprezintă o medie a diferențelor pronunții corecte și servește la diferențierea unui cuvînt de altul. Unui asemenea sunet îl spunem *sunet tip*⁷. "Relațiile dintre *inventarul de foneme* și *inventarul de litere* aruncă o primă lumină asupra raporturilor dintre pronunția literară actuală și ortografia în vigoare și duc la importante consecințe privitoare la modul de învățare a scrierii corecte"⁸. Corespondența între sunetul-tip și litere este însă, cum se exprimă G. Beldescu, univocă și constantă, deoarece aceeași literă poate să reprezinte mai multe tipuri sonore, același sunet-tip

poate fi simbolizat în mai multe feluri, iar un grup de litere juxtapuse poate să nu redea decât un fonem. De aceea, apreciază autorul amintit "unitatea grafică cu rol distinctiv este nu litera", ci *grafemul*. În consecință, ortografia limbii române se folosește de grafeme simple și complexe (după structura lor), monofone sau monovalente și polifone sau polivalente, după numărul unităților sonore pe care le reprezintă în scris.

Pentru a nu insista prea mult pe probleme de pură specialitate, vom menține terminologia uzuială, limitându-ne la precizările făcute mai sus. Considerăm că și în acest fel putem formula consecințele metodologice cu privire la procesul învățării scrierii corecte.

Revenind, deci, la cîteva din considerațiile de fonetică specifice limbii române, cu implicații de ordin metodologic, trebuie reținut faptul că potrivit principiului fonetic după care scrierea notează, în general, fiecare sunet printr-o literă, în limba română există 31 de litere. Există însă cazuri cînd același sunet este redat prin litere diferite și cînd aceeași literă redă sunete diferite. De asemenea, un grup de litere poate reda un singur sunet, iar o singură literă poate reda un grup de sunete. Astfel, grupurile de litere *ch*, *gh*, înainte de *e*, *i*, redau cîte un sunet *k'*, *g'* (*chimir*, *ghindă*), tot așa, grupurile *che*, *chi*, *ghe*, *ghi*, cînd au valoare nesilabică, redau tot cîte un singur sunet (*cheamă*, *gheăță*), iar literele *c* și *g*, înainte de *e* sau *i* redau consoanele *c*, *g* (*cer*, *cine*, *ger*, *gintă*). Cînd au valoare nesilabică, grupurile de litere *ce*, *ci*, *ge*, *gi* redau cîte un singur sunet (*ceară*, *magiun*). Litera *x* redă uneori sunetele *cs* (explozie), alteori sunetele *gz* (examen), iar literele *â* și *î* redau aceeași vocală (*român*, *mînă*). Pe de altă parte, grupul de litere *ch* (urmat de *e*, *i*) și litera *k* – redau același sunet (*chimir*, *kilometru*), iar grupul de sunete *cs* se redă fie prin litera *x* (*expediție*), cum s-a văzut, fie prin literele *cs* (*ticsit*). Tocmai aceste situații speciale creează dificultăți în activitatea didactică și ele necesită soluții aparte, care nu se pot sprinji numai pe pronunție.

Familiarizarea elevilor cu sunetele, respectiv cu literele, implică, aşa cum se va vedea, studierea fiecăruia sunet, exerciții de pronunțare corectă, în scopul prevenirii greșelilor. Fără a analiza, clasifica și descrie toate sunetele, ne vom limita doar la cîteva situații care sunt mai dificile, din punct de vedere al înțelegерii lor de către elevi și care pot duce la greșeli frecvente, semnalate de altfel în lucrările de specialitate.

Formele de plural ale unor substantive, de exemplu pluralul: *litere*, *opere*, *galere*, precum și cele la singular de declinarea a III-a ca *iepure*, *ginere*, se termină în -*e*, ceea ce înseamnă că, prin adăugarea articolului -*le*, ele devin *literele*, *operele*, *iepurele*, *ginerele*, și nu *operile*, *literile*, *iepurile* etc., modificarea desinenței -*e* în /înaintea articolului -*le* fiind nejustificată.

Este necesară, de asemenea, precizarea că se scrie și se pronunță *ă*, nu *e*, la nominativ-acuzativ și vocativ singular al substantivelor și adjecțiivelor feminine de declinarea I: *ușă*, *uriașă*, *fruntașă*; *grijă*, *plajă*, *șarjă* (nu *ușe*, *uriașe*, *fruntașe*; *grije*, *plaje*, *șarje*). Forma lor articulată de nominativ-acuzativ singular se scrie și se pronunță cu -*a*: *ușă*, *uriașă*, *fruntașă*; *grijă*, *plaja*, *șarja*. Atragem însă atenția că pluralul unor substantive și adjective ca *uriașă*, *fruntașă*, *plajă*, *șarjă* se scrie și se pronunță cu *e*: *uriașe*, *fruntașe*, *plaje*, *șarje*.

Diftongii, grupuri de sunete alcătuite dintr-o vocală și o semivocală pronunțate în aceeași silabă, creează, de asemenea, dificultăți atât în pronunțare, cât și în scriere. Iată cîteva asemenea cazuri: după *ș*, *j* se scrie și se pronunță *ea* nu a în cuvintele formate cu sufixele – *eală*, *ean*: *greșeală*; *mureșean*, *orășean*, *clujean* etc. Tot cu *ea*, nu cu *a*, se scriu și se pronunță cuvinte cum sunt: *seamă*, *seară*, *țeapă*, *țeapă*, *zeamă*. În schimb, se scrie și se pronunță *ia*, nu *ea*, după vocale, cînd există forme alternante cu *ie*: *tăia*, *tăiat* – *tăiere*, *băiat* – *băieți*. După vocale, cînd terminațiile *-iască*, *-iază* alternează cu *-iesc*, *-iez*, se scrie și se pronunță *ia* nu *ea*: *croiască* – *croiesc*, *alcătuiască*

– alcătuiesc, întemeiază – întemeiez.
Atenție specială impune și diftongul *ie*, care, uneori, este înlocuit în mod greșit cu vocala *e*. Astfel, potrivit normelor ortografiei române, cu unele excepții⁹, se scrie și se pronunță *ie*, nu *e*, la început de cuvînt sau la începutul unei silabe care urmează după o vocală: *ieftin, iepure, ieșire; baie, claiе, odaie, femeie, proiect, statuie, voie; atribuie, trebuie, treier*. De asemenea, după consoane, acolo unde în limba literară se pronunță *ie*, se scrie și se pronunță *ie*, nu *e*: *miei* (subst. pl.), *miercuri, fier, piept, pierde, vieți*.

Unele dificultăți în scriere apar și din cauza neconcordanței, pe alocuri, dintre scriere și pronunție. Este și cazul pronumelui personal *eu, el, ea*, precum și al verbului *a fi* la prezent, persoanele a II-a și a III-a (ești, este) și la imperfect, care, deși se scriu cu *e*, se pronunță: *ieu, ia, ieste, ieram* etc.

Mai semnalăm, pentru evitarea unor posibile confuzii, că după consoană se scrie și se pronunță diftongul *oa*, nu *ua*: *coadă, moară, soare*, iar după vocală se scrie *oa* cînd există alternanță cu *o*: *cuvios – cuvioasă, respectuos – respectuoasă* și *ua* cînd nu există asemenea forme alternante: *a doua, noua, ziua*. Se scrie totdeauna *oa*, nu *ua*, la început de cuvînt: *oaste, oameni, oare*.

Precizăm, de asemenea, că la început de cuvînt și de silabă care urmează după vocală se scrie și se pronunță triftongul *iai, iau*: *iau, suiāi, suiāu; īndoiau*, iar după consoană se scrie și se pronunță triftongul *eau*: *beau, ūleau, vreau* (dar *miao*).

În scrierea consoanelor apar mult mai puține situații care ar putea crea dificultăți. O atenție deosebită trebuie acordată unor cazuri speciale, cînd consoanele apar în grupuri.

Un caz aparte de consoane în grup sănătatea numitele consoane duble. Unele dintre ele, cum sănătatea, de exemplu, *cc*, cu pronunțări diferite, nu prezintă dificultăți: *acces, accident, succes*. Problema principală, în cazul consoanelor duble, este cea a derivatelor formate cu prefixul *în-*: cînd cuvintele de bază încep cu *-n*,

în mod normal scriem și pronunțăm *nn*. Deci: *n* va fi scris dublu acolo unde formația e analizabilă, în cazul lui *înnegri* (în + negru), *înnopta* (în + noapte), *înnora* (în + nor) etc. (Al. Graur).

Deoarece nu se mai simt elementele componente, se scrie cu un singur *n*, *îneca, înota*.

Problemele lingvistice, de a căror rezolvare corectă depinde în mare măsură succesul în învățarea cititului și a scrisului, sănătatea numeroase, cele semnalate intervenind însă mai frecvent printre cauzele care generează greșeli în scriere. Cunoașterea și rezolvarea lor corectă reprezintă o condiție esențială în prevenirea greșelilor de scriere. Efectuarea exercițiilor de analiză și sinteză fonetică este necesar a se face cu ajutorul *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație*.

NOTE

¹ Valeria Guțu Romalo, **Corectitudine și greșală**, București, Editura Științifică, 1972, p. 10.

² Al. Graur, **Mic tratat de ortografie**, București, Editura Științifică, 1974, p. 13.

³ Al. Graur, *op. cit.*, p. 13.

⁴ Al. Rosetti, **Introducere în fonetică**, București, Editura Științifică, 1963, p. 15.

⁵ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 19-20.

⁶ Al. Graur, *op. cit.*, p. 109.

⁷ Al. Rosetti, **Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVIII-lea**, 1968, p. 437.

⁸ G. Beldescu, **Implicații didactice ale raporturilor dintre pronunția literară și ortografie – scrisoare metodică**, București, ICPCD, 1976, p. 3.

⁹ De pildă, în neologisme ca *ecran, epocă, aerodrom, alee, agreeez, efectuez* se scrie și se pronunță *e*.

**Andrei EŞANU
Valentina EŞANU
Chişinău**

MANOIL GRECUL (? - 1467) – UN MARE DEMNITAR LA CURTEA MUŞATINIILOR

În primii zece ani de domnie a lui Ștefan cel Mare, un grec pe nume Manoil se considera unul dintre cei mai apropiati sfetnici ai săi. Cine a fost el? Literatura de specialitate oferă puține date despre această personalitate politică din anii '30-'60 ai sec. al XV-lea. Chiar și alcătuitarii indicilor de nume la cunoscutele serii de izvoare istorice cum ar fi **Documente privind istoria României**¹ sau **Documenta Romaniae Historica. A. Moldova**² diferă în păreri și întîmpină greutăți în identificarea acestui boier. De exemplu, această din urmă colecție grupează materialele documentare la indici în jurul a două personalități cu același nume Manoil. O caracteristică cu totul sumară, de cîteva rînduri, a boierului Manoil o aflăm într-o lucrare aproape uitată astăzi privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare³. În rîndurile de mai jos vom încerca să dezvăluim unele aspecte ale vieții și activității boierului Manoil.

În perioada imediat următoare de după domnia lui Alexandru cel Bun, în condițiile războaielor fratricide dintre fiii și nepoții săi, dar și în prima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare, în viața politică a Țării Moldovei, se impun ușor de noi personalități. În rîndul acestora este și un boier, înregistrat și în documentele vremii cu numele de Manoil, Manoilă, Manuil, Manilo, Manole sau Mănilă. Pe parcursul a circa 31 de ani, cît el

figurează în izvoarele vremii, acest boier a jucat un rol politic important la curtea mai multor voievozi ai Țării Moldovei și mai ales în sfatul domnesc (1457-1467) al lui Ștefan cel Mare.

Pentru prima dată numele acestui boier este înțis în la 23 mai 1436 în calitate de membru în sfatul domnesc. "Pan Manoil"⁴, așa îl înregistrează cărtile domnești ale voievozilor Ilie și Ștefan (1436-1442), este al 15-lea la număr din cele 31 de persoane ale divanului. În aceeași poziție, cu același titlu de "pan Manoil" el figurează pînă la 17 ianuarie 1438⁵. Titulatura de "pan" și prezența sa aproape permanentă în sfatul domnesc, arată că Manoil încă de pe la 1436-1438 era deja boier de prim rang, adică făcea parte din elita boierească, din anturajul voievozilor moldoveni.

În scurtă vreme, pan Manoil este numit într-o importantă funcție administrativă și militară la Hotin, probabil cea de pîrcălab, înlocuindu-l pe Stanciu Hotnog, atestat ca pîrcălab al acestei cetăți încă la 21 aprilie 1436⁶, căci îl aflăm în cartea domnească al lui Ilie voievod figurînd în sfatul domnesc ca "pan Manoil de la Hotin"⁷, bucurîndu-se evident de toată încrederea și aprecierea domnitorului, căci Hotinul era una dintre cele mai puternice cetăți ale Moldovei. Într-o interpoziție atribuită lui Misail Călugărul la cronica lui Grigore Ureche, reflectînd domnia lui Alexandru cel Bun, se menționează: "Pîrcălabul de Hotin la acea margine despre Tara Leșască și Căzăcească", era "judecătorul tuturor la acel tânut"⁸. Deci era un demnitar cu largi împuñări în această parte a țării, adică în întreg "tînutul" Hotinului. El s-a aflat la Hotin cu anumite întreruperi din 20 ianuarie 1438 pînă la 2 iulie 1455, adică pînă în primele luni ale ultimei domnii al lui Petru Aron⁹. De aici încolo, pînă la sfîrșitul vieții (după 10 ianuarie 1467), el apare permanent în sfatul domnesc a lui Petru Aron și al lui Ștefan cel Mare doar cu titlul de "pan", adică n-a mai detinut funcția de pîrcălab.

După cum indică izvoarele vremii, în această perioadă îndelungată – peste 20 de ani (1436-1457) – de pînă la urcarea lui Ștefan cel Mare în tronul Țării Moldovei, „pan Manoil”, participă la viața politică de atunci, plină de mari frâmăntări și primejdii. A cunoscut, evident ca și alții contemporani ai săi, atât măririi cît și căderi, apărînd și dispărînd de pe arena politică a vremii în funcție de voievodul care reușea să pună mâna pe tron. Astfel, de la prima mențiune datată în 1436 și pînă la 17 ianuarie 1438 el se află în sfat pe aceeași poziție. Este al 15-lea din 31 de persoane la 1436 și tot al 15-lea din numărul total de 21 de boieri la 1438. Dar îndată ce a fost numit în slujbă la Hotin și într-un fel îndepărtat de curtea domnească, pan Manoil aici este înscris în sfatul domnesc doar al 24-lea din 33 de persoane. În rivalitatea pentru tronul țării dintre cei doi frați, Ilie și Ștefan, pe parcursul anilor 1436-1447¹⁰, deși s-a aflat în funcția sa de la Hotin, pan Manoil, conform izvoarelor vremii este adept și susținător al lui Ilie (Iliaș) voievod și al fiilor săi, Roman și Alexandrel¹¹, căci în timpul cît s-a aflat Ilie la tron, el figurează permanent printre boierii sfatului domnesc. Ba mai mult, treptat, rolul acestui boier crește. În sfaturile domnești lui îi revine locul al 15-lea și al 24-lea în anii 1440-1443, apoi al 8-lea, al 4-lea și al 5-lea între membrii divanului domnesc în frunte cu fiii lui Iliaș. În una dintre cercetările lui Nicolae Iorga, în care sînt descrise evenimentele din anii '30-'40 ai sec. XV, cînd în timpul războaielor pentru tronul Moldovei au loc schimbări frecvente, indirect, istoricul îl află prezent în aceste relații complicate și pe boierul Manoil. La un moment dat „după orbire, – arată istoricul, – Marinca, soția polonă¹² a lui Iliaș voievod, sili pe pîrcălabul hotinean Manoil a ceda, la 18 februarie 1444, în mîinile lui Ioan, castelanul de Czystov și a lui Petru Odrovanski, palatinul din Liov, cele trei cetăți” (Hotin, Tețina și Hmelovul)¹³. Însă Manoil nu s-a grăbit să aducă la îndeplinire această

poruncă, păstrînd cetatea sub controlul său, fapt ce însemna că vestita cetate a continuat să rămînă în stăpînirea moldovenilor.

Cu totul altă situație este atestată în anii (1442-1447) cînd domnitor este Ștefan, iar Manoil figurează în sfatul domnesc doar o singură dată, pe 30 septembrie 1445¹⁴, fiind în dizgrație sau în opozitie față de acest voievod.

Situația se schimbă brusc odată cu venirea lui Roman voievod la tronul țării în 1447. Se pare că pan Manoil se află în tabăra acestuia, de vreme ce este trecut în sfatul domnesc al lui Roman din 18 februarie 1448 cu numele de „Manoil cel Mare” („Маноила Великого”)¹⁵. Atît acest din urmă document cît și în alt document din 23 februarie 1448¹⁶, de altfel – ultimul izvor de la Roman voievod, pan Manoil figurează al 2-lea în sfatul domnesc. Înaltul dregător râmîne fi-del lui Roman chiar și în perioada cînd acesta pierde tronul în folosul unchiului său Petru. După unii istorici Manoil s-a retras împreună cu Roman în Podolia la susținătorul lor, regele Poloniei, păstrînd totodată și controlul asupra Hotinului¹⁷. În aceeași relație emisă în Colomea la 23 februarie 1448 de Roman-Vodă către vornicul Ditrich Buceațchi se amintește de credința panului Manoil de Hotin. În împrejurări necunoscute Roman este otrăvit chiar de unii din boierii săi. Manoil însă râmîne în tabăra fiilor lui Iliaș, de astă dată a lui Alexandrel, fratele mai mic al lui Roman, pe care îl susține în încercarea sa de a dobîndi cu sprijinul leșilor¹⁸ tronul Țării Moldovei în 1449. În această acțiune politico-militară, care s-a încheiat cu succes, boierul Manoil, după toate aparențele, a jucat unul dintre cele mai importante roluri, fie în calitate de sfetnic, fie în calitate de pîrcălab de Hotin, deoarece ulterior în sfatul domnesc al lui Alexandrel el ocupă poziția a doua după boierul Oană¹⁹. În perioada următoare 1449-1455 pan Manoil apare în sfatul domnesc doar în timpul scurtelor domnii ale lui Alexandrel (1449 mart. – octom.;

1452 aug. – 1455 febr.; 1455 febr. – mai), lipsind în sfaturile domnești ale lui Petru voievod (1447 iul. – sept.), Ciubăr voievod (1449 iarna), Bogdan voievod (1449 oct. – 1451 oct.), Petru voievod (1451 oct. – 1452 febr.; 1454 aug. – 1455 febr.) (vezi tabelul cronologic de la sfîrșitul articolului).

Din informațiile pe care ni le oferă cronicile vremii (acestea au fost selectate și prezentate de Grigore Ureche și de interpolatorii de mai tîrziu, în Letopisul Țării Moldovei) constatăm cu deplină claritate, că în scurta domnie, de doi ani, Bogdan voievod, tatăl lui Ștefan cel Mare, a avut numeroase ciocniri militare cu Alexandrel. Aceasta din urmă, susținut de o seamă de moldoveni și de oastea leșească, inclusiv și de podoleni, a intrat în cîteva rînduri în țară pe la Hotin cu scopul de a-și redobîndi tronul. Însă în aceste campanii, descrise cu destule amănunte în cronica mai sus menționată, Alexandrel cu ai săi suferă înfrângere și Bogdan reușește să se mențină la tron. Ceea ce ne interesează nemijlocit în legătură cu evenimentele evocate, este faptul că în războaiele din anii 1449–1451 pan Manoil s-a aflat permanent în preajma lui Alexandrel și a participat activ la acțiunile militare în calitate de pîrcălab de Hotin. Mai mult: în timpul cînd Alexandrel se află refugiat în Polonia, căutînd sprijin din partea Regelui (pe care, de altfel l-a și obținut) împotriva lui Bogdan, pîrcălabul pan Manoil a reușit să mențină controlul lui Alexandrel asupra cetății Hotinului și a împrejurimilor. Pan Manoil înlesnește trecerea peste Nistru, pe la Hotin, a unui corp de oaste de moldoveni susținători ai lui Alexandrel și a polcurilor poloneze, participînd foarte activ în această acțiune îndrepătată împotriva lui Bogdan. Căci, conform aceleiași surse cronicărești, în una din luptele dintre oastea lui Bogdan și cea a lui Alexandrel leșii au „trimis înainte carăle cu pîrcălabul de Hotin (evident este vorba de pan Manoil – A.E.; V.E.) și cu dînsul toti moldovenii și podolenii”²⁰. În aceste lupte, după cum reiese din același

izvor narativ, anume pîrcălabul de Hotin i-a salvat pe leși de la dezastru total, după ce ei au suferit pierderi grele în luptele cu Bogdan voievod²¹. Astfel s-a consumat încă o tentativă a lui Alexandrel și a grupării boierești, pe care o reprezenta de a ocupa scaunul domnesc, iar pentru Manoil aceste evenimente au constituit încă un examen de fidelitate stăpînului său, soldîndu-se pentru el totodată cu acumularea unei importante experiențe militare. Pe de altă parte, pînă la sfîrșitul scurtei sale domnii, Bogdan voievod în ciuda victoriilor obținute asupra rivalului său Alexandrel, nu a reușit să-și impună controlul asupra cetății și a ținutului Hotin, care au rămas în mîna pîrcălabului Manoil și a „voievodului” său. Pentru a încheia acest episod, vom arăta că următoarele tentative ale lui Alexandrel de a veni la tronul țării, confruntîndu-se de astă dată cu Petru voievod, vor veni de fiecare dată dinspre Hotin. Deci, relațiile lui Manoil cu Alexandrel erau dintre cele mai strînse și că acest pîrcălab continua să dețină controlul cetății Hotin.

Unii istorici îl consideră pe panul Manoil ca pe unul dintre epitropii minorului Alexandrel²², probabil pentru că el apare în sfatul acestuia primul sau al doilea între boieri. După înfrângerea și moartea lui Alexandrel (1455), în ultima sa domnie Petru Aron (1455 mai – 1457 apr.) reușî să-l atragă de partea sa pe influentul boier Manoil, căci cu începere de la 7 iunie 1455 Manoil figurează permanent în sfatul domnesc al acestuia (al 2-lea la număr), pînă la detronarea lui de către Ștefan cel Mare. Este interesant să observăm că dintre cele 11 cărti domnești, cîte s-au păstrat din ultima domnie a lui Petru Aron numai în primele două (7 iunie, 2 iulie 1455) Manoil este înscris în sfatul domnesc ca „pan Manoil de Hotin”. În celealte el figurează în aceeași poziție, dar fără specificarea „de Hotin”. Ceea ce ne face să credem că Petru Aron, înțelegînd, probabil, influența pe care o avea Manoil la Hotin și faptul că în preajma acestuia putea să apară

vreun pretendent la tron, a hotărît să-l lipsească pe boierul nostru de înaltă dregătorie de pîrcălab de Hotin, ținându-l alături în calitate de sfetnic foarte apropiat, cîștiigînd prin aceasta și controlul asupra cetății Hotinului. Pan Manoil este lipsit de dregătoria de pîrcălab la Hotin și la 29 august 1455²³ în funcția de pîrcălab al cetății Hotin e numit un oarecare Sin. După înfrîngerea lui Petru Aron în fața lui Ștefan cel Mare, Sin a mai continuat să dețină dregătoria menționată încă un timp, în favoarea celui dintîi²⁴. Această supozitie este confirmată și mai mult prin actul din 5 iunie 1456, prin care Petru Aron și adunarea țării hotărăsc să răscumpere pacea de la turci. În acest document Manoil figurează în sfat fără de nici un titlu, iar Sin poartă titulatura de "pan Sin de la Hotin"²⁵.

În actele din 8 septembrie 1457 și 11 noiembrie 1458²⁶ pan Manoil apare ca "fost pîrcălab de Hotin". Acest fapt i-a determinat pe unii istorici²⁷ să considere că Manoil a fost pîrcălab de Hotin pînă în primul an de domnie a lui Ștefan cel Mare, fapt neconfirmat, întrucît încă în 1455 Petru Aron l-a numit pîrcălab în locul lui Manoil pe mai sus-pomenitul boier Sin. Izvoarele din această epocă atestă, la Hotin, doar cîte un singur pîrcălab. Și încă un detaliu: Ștefan cel Mare reuși să obțină controlul asupra cetății Hotinului, aflată din cauza lui Petru Aron sub stăpînire polonă din aprilie 1457, abia în 1463.

Pornind de la realitatea că pan Manoil acumulase către această perioadă o bogată experiență politică, iar pe deasupra mai ocupa și un loc deosebit de înalt în sfatul domnesc al lui Petru Aron, credem că acest boier a avut de spus un cuvînt greu referitor la importantul act din 5 iunie 1456 prin care se ia decizia de a plăti tribut Portii Otomane.

Nu se cunosc evenimentele în detaliu, dar este cert că în scurtă vreme după venirea în tronul țării a lui Ștefan cel Mare, boierul Manoil apare în sfatul domnesc al acestuia

chiar în primul document emis de cancelaria domnească a voievodului, conținînd lista membrilor sfatului din 8 septembrie 1457. Probabil, celebrul voievod hotărî (și acțiunea îi reuși) să-l atragă pe pan Manoil de partea sa, deși acesta odinioară luptase împotriva tatălui său, Bogdan voievod, și făcuse parte din sfatul domnesc al rivalului său Petru Aron. L-a "așezat" foarte aproape de el, se pare, și din considerentul că Manoil era pe atunci unul dintre cei mai experimentați, mai înțelepți și mai competenți boieri ai Țării Moldovei în probleme de politică internă și externă. Acest pas diplomatic, am spune, al lui Ștefan cel Mare în atitudinea față de Manoil făcea parte din cele mai importante acțiuni programatice ale sale, menite să atragă de partea sa un număr cît mai mare de boieri din taberele ostile lui. Istoricul I. Ursu, de exemplu, consideră că un important grup de boieri din sfatul domnesc al lui Petru Aron, printre care și pan Manoil, fiind în strînsă legătură cu Ștefan, încă pînă la intrarea acestuia în țară, au complotat împotriva celui dintîi. Ca urmare, nouă mari boieri, inclusiv Manoil, au fost acceptați imediat în sfatul domnesc al lui Ștefan cel Mare și instalati în scaunele cele mai înalte ale sfatului domnesc. De aici încolo, pe parcurs de 10 ani, pînă la 10 ianuarie 1467²⁸ (ultima mențiune a boierului Manoil în uricile domnești), a rămas permanent unul dintre cei mai apropiatai și mai fideli sfetnici în treburile țării, figurînd în sfatul domnesc primul sau al doilea. De exemplu, unchiul lui Ștefan cel Mare, Vlaicu, apare în divan alături de Manoil fiind în marea majoritate a cazurilor în urma acestuia. Nicolae Iorga observă prezența "bătrînului Manoil" în preajma tînărului voievod²⁹ chiar de la începutul domniei sale. Această poziție a lui Manoil în sfatul domnesc, direct sau indirect, ne duce la gîndul că în primii zece ani de domnie a lui Ștefan cel Mare multe dintre cele mai importante probleme de stat, multe decizii de mare însem-

nătate erau abordate și rezolvate cu participarea directă și energetică a boierului Manoil. Astfel, cît timp a fost sfetnic apropiat al lui Ștefan cel Mare, pan Manoil a participat, se vede, foarte activ la elaborarea celor mai importante acțiuni de politică internă și, mai ales, externă a Țării Moldovei. Dintre acestea ar putea face parte acțiunile voievodului moldovean împotriva coroanei poloneze în vederea înlăturării definitive din joc a rivalului său politic Petru Aron, precum și cele de recuperare a cetăților Hotin și Chilia. Lui pan Manoil după toate probabilitățile i s-a cerut sfatul atunci când tînărului voievod îi veni vremea să se căsătorească și urma să aleagă candidatura cea mai potrivită și atunci când domnitorul luă hotărîrea de a construi mănăstirea Putna, și atunci când încerca să-i readucă în țară pe boierii pribegi, și în acțiunile sale întreprinse în vederea înlăturării rivalilor la tronul țării, și la promovarea politiciei centralizatoare și de transfer de putere din mîinile diferitelor grupări ale marii boierimi în cele ale domnului³⁰ și.a.

Viitorul mare boier pan Manoil, a cărui carieră politică s-a conturat între anii 1436-1467, s-a născut, probabil, pe la începutul sec. al XV-lea, fiind de aceeași vîrstă cu Iliaș voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, născut pe la 1409³¹, alături de care a început să se afirme tot mai mult în viața politică de atunci. Nu se cunoaște unde s-a născut, dar mai curînd într-o altă țară decît Moldova. Însă, după toate probabilitățile, în scurtă vreme tatăl său, un protopop grec, se stabili la Suceava și intră în cercurile ecclaziastice (la Mitropolie, la vreo biserică domnească sau la vreo mănăstire) foarte apropiate curții domnești a Țării Moldovei. Se poate presupune o colaborare a protopopului cu oamenii lui Alexandru cel Bun. Pe această cale, încă din copilărie, trebuia să fi avut loc apropierea dintre Iliaș și Manoil. Aceste împrejurări au putut să-i lege pe cei doi pe viață. În condițiile când Iliaș deveni voievod al

țării, el l-a adus pe Manoil la curtea sa, în calitate de membru al sfatului domnesc, dar nu înainte ca acesta să fi trecut stagiul respectiv, pe care îl aveau tinerii fiți de boieri moldoveni la curtea domnească, pentru ca ulterior, acumulînd experiență, să ajungă în înalte dregătorii de stat. Probabil numai astfel putem explica fidelitatea lui Manoil față de Iliaș și urmășii săi, pînă la dispariția lor de pe arena politică a Țării Moldovei pe la mijlocul anilor '50 ai sec. al XV-lea. Indirect, legăturile strînse dintre fiul de voievod Iliaș și fiul protopopului Manoil sunt atestate în actul din 8 martie 1442 în care dintre 19 membri ai sfatului domnesc numai doi boieri sunt menționati cu copiii lor, unul fiind Manoil.

Pan Manoil era, așa cum am afirmat mai sus, fiul unui protopop. Obîrșia modestă este confirmată când se face precizarea: "Manuil (fiu – A.E.; V.E.) al protopopului" ("протопопович"). Din izvoarele primei jumătăți a sec. XV nu am reușit să-i stabilim numele protopopului, locurile în care a activat și funcțiile deținute. Un detaliu, destul de important totuși există. Astfel, în mai multe documente, care reflectă primii ani de activitate ai lui Manoil (între 1436-1447), el figurează cu numele Manoil Grecul sau Grecin ("Гричин")³³. Aceasta ar însemna, după opinia noastră, că tatăl lui (deci și Manoil) era grec și s-a stabilit în Moldova în timpul domniei lui Alexandru cel Bun sau în perioada imediat următoare, fapt puțin probabil. Deoarece și Manoil vorbea grecește, cunoscut de contemporanii săi ca fiind de neam grec, i s-a spus "Grecul". Mai tîrziu, cu trecerea anilor, Manoil s-a moldovenizat, încadrîndu-se pe deplin în societatea moldovenească de atunci și făcînd, după cum am arătat mai sus, o strălucită carieră politică la curtea domnească a mai multor voievozi ai Țării Moldovei, atingînd apogeul activității sale în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

De unde a venit și când s-a stabilit în Moldova tatăl lui Manoil, proto-

popul, cu familia, nu se cunoaște. Să fi venit din Bizanț, pe cînd împărat era Manoil II Paleologul (1391-1425), de unde probabil se trage și numele fiului său, ori din Crimeea de unde mulți greci au plecat sub presiunea invaziei otomane? Să se fi stabilit protopopul în Tara Moldovei în condițiile consolidării Mitropoliei autohtone, a întemeierii unor noi mănăstiri, în timpul aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava? Să fi fost invitat acest protopop în Moldova chiar de Alexandru cel Bun, sau de unul dintre urmașii săi în calitate de duhovnic sau de dascăl de casă, cum se obișnuia pe atunci? Pe de altă parte se admite, în bază de dovezi destul de interesante, că după moartea primului mitropolit al Moldovei Iosif, 1415-1416, scaunul acestuia a fost ocupat de un mitropolit grec, Macarie, care la rîndul său a fost urmat de alti ierarhi greci pînă prin 1452³⁴. În asemenea împrejurări s-ar putea presupune că acest protopop grec, tatăl lui Manoil a venit în Tara Moldovei, însotindu-l pe mitropolitul grec Macarie. Dar, în același timp, se cunoaște și un alt protopop, Constantin³⁵, care a activat în Moldova, cel puțin prin anii '30 ai sec. al XV-lea și la 1438-1439 l-a însotit pe un alt mitropolit al Moldovlahiei de neam grec, Damian³⁶, participînd alături de el la Sinodul de la Ferrara-Florența.

Izvoarele vremii nu atestă proprietăți, care să fi aparținut acestui mare demnitar în prima parte a vieții sale, lucru ce pare să iasă din comun, deoarece în epoca evocată, se știe că mulți dregători de asemenea rang erau înzestrati de către voievozii țării, inclusiv și de Ștefan cel Mare "pentru slujbă dreaptă și credincioasă", cu sate, moșii și alte proprietăți. Avînd o situație socială modestă, dar se știe că anume bogăția, stăpînirea de mari domenii funciare determinau, în primul rînd puterea de influență a boierimii de atunci și prezența lor în sfatul domnesc, care, a fost totuși, suportul apariției și menținerii lui Manoil în prim-planul vieții politice mai bine de

30 de ani? În asemenea împrejurări considerăm că Manoil a putut să se impună datorită faptului că era un om cu multă știință de carte, avînd un orizont larg și o cunoaștere profundă a situației politice din această parte a Europei.

Într-o carte domnească din 8 martie 1442 de la Ilie și Ștefan voievozi³⁷, precum și într-un rezumat din 1452³⁸ ni se oferă o altă rară informație despre Manoil. Potrivit acestaiei el avea copii ("panul Manoil și copiilor acestuia"), dar numele lor concrete nu sunt dezvăluite. După un alt izvor din 1493³⁹, ajuns pînă la noi doar în expunere, aflăm că Anușca și Neacșa, fetele lui Mănilă, vînd satul Mănilăști. În acest caz presupunem că este vorba de fiicele lui Manoil Grecul, al cărui portret politic am încercat să-l schităm și care după stingerea sa din viață (1467) a lăsat moștenire un sat care îl purta numele. Alți urmași ai lui Manoil, fie copii, fie nepoți, nu am reușit să identificăm.

Acest sat, Mănilăști, vîndut de fiice în 1493, pare să fie cel menționat într-un uric de danie al lui Ștefan cel Mare de la 8 octombrie 1487⁴⁰ și este localizat de unii cercetători în ținutul Neamț⁴¹. În baza aceleiași surse din 1493 Vladimir Nicu localizează acest sat în raionul Ungheni, Republica Moldova⁴². După izvoarele documentare din a doua jumătate a sec. al XV-lea și perioada imediat următoare se întîlnesc și alte sate, locuri purtînd același nume: lîngă Bacău⁴³ "unde a fost Manoil" pe Prut⁴⁴ și.a. Însă legarea acestora din urmă de numele lui Manoil Grecul se complică din cauza prezenței în această epocă și a altor personalități cu numele Manoil: Manoil Gîrbovul (1440-1445), Manoil Raiciu (1453), Manoil Ţerbici (1439-1444), Manoil Iacovei (1471).

Astfel, datorită calităților personale, precum și științei de carte, fiul unui simplu protopop a făcut o strălucită carieră pe parcurs de trei decenii. Ajuns în anturajul voievozilor moldoveni încă în anii '30 ai sec. al XV-lea, Manoil Grecul a deținut importante

dregătorii, cum ar fi cea de membru al sfatului domnesc (1436-1438), pîrcălab de Hotin (1438-1455), apoi din nou sfetnic apropiat al lui Petru Aron (1455-1457) și în cele din urmă al lui Ștefan cel Mare (1457-1467). Neîndoileloc pan Manoil atinge apogeul carierei sale în prima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare, cînd joacă rolul de sfetnic foarte apropiat al vestitului voievod, ocupînd permanent poziția întîlia sau a doua în sfatul domnesc și contribuind la consolidarea țării sub toate aspectele.

NOTE

¹ Alexandru Gonța, **Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane**, București, 1995, p. 404.

² **Documenta Romaniae Historica. A. Moldova**, vol. I, București, 1975, p. 474 (în continuare D.R.H.).

³ I. Ursu, **Ștefan cel Mare**, București, 1925, p. 311-312.

⁴ D.R.H., vol. I, doc. 152. Constantin C. Giurescu consideră prima mențiune documentară a lui Manoil cea din 19 septembrie 1435 (vezi: C.C., Giurescu, **Noi contribuții la studiul marilor dregători în sec. XIV și XV**, București, 1925, p. 71). Această din urmă datare este pusă la îndoială prin argumente deosebit de convingătoare (vezi mai amănuințit D.R.H., vol. I, doc. 163, p. 229, comentariul la document). În afară de aceasta C.C. Giurescu îl confundă pe Manoil Grecul cu alte personalități cu același nume, care au activat ulterior.

⁵ Ibidem, doc. 156, 161, 162, 168, 177.

⁶ Ibidem, doc. 148.

⁷ Ibidem, doc. 184.

⁸ Grigore Ureche, **Letopisul Țării Moldovei**, Chișinău, 1971, p. 72.

⁹ D.R.H., vol. II, doc. 48.

¹⁰ **Istoria României**, vol. II, București, 1962, p. 416-424.

¹¹ Istoricii diferă în păreri în privința originii lui Alexandrel voievod. Nicolae Iorga îl consideră pe Alexandrel drept fiu al lui Roman și al Mărincăi, nepot al lui Ilie voievod (N. Iorga, **Basarabia**

noastră

, în N. Iorga, **Neamul Românesc în Basarabia**, București, 1995, p. 154), iar alții îl consideră fiul lui Ștefan al II-lea (C. Scorpan, **Istoria României. Enciclopedie**, București, 1997, p. 47). După alte genealogii Alexandrel este considerat fiu al lui Iliaș (vezi de exemplu: D.R.H., vol. I, p. 435; Al. Gonța, **Op. cit.**, p. 16; Șt. Gorovei, **Mușatinii**, Chișinău, 1991, vezi anexa; Georgeta Smeu, **Dicționar de istoria românilor**, București, 1997, p. 413).

¹² Cele mai multe cercetări ne arată totuși că Mărincă era de origine lituaniană și era soră cu Sofia, soția regelui Poloniei Vladislav II Jagiello (C. Rezachevici, **Cine a fost soția lui Ilie voievod, fiul lui Alexandru cel Bun?** Un alt episod dinastic moldo-polono-lituână, în "Arhiva Genealogică" (Iași), 1995, nr. 3-4, p. 11-18).

¹³ N. Iorga, **Basarabia noastră**, în N. Iorga, **Neamul Românesc în Basarabia**, vol. I, București, 1995, p. 153-154; I. Gumeniță, **Istoricul apariției ținutului Hotin**, în "Revistă de Istorie a Moldovei", 1997, nr. 1-2, p. 135.

¹⁴ D.R.H., vol. I, doc. 259.

¹⁵ Ibidem, doc. 274.

¹⁶ Ibidem, doc. 275.

¹⁷ N. Stoicescu, **Dicționar al marior dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII**, București, 1971, p. 278.

¹⁸ **Istoria Românilor**, vol. II, p. 416-424.

¹⁹ D.R.H., vol. I, doc. 274.

²⁰ Gr. Ureche, **Letopisul Țării Moldovei**, Chișinău, 1971, p. 83.

²¹ Ibidem, p. 82-84.

²² I. Ursu, **Ștefan cel Mare**, București, 1925, p. 311; A.I. Gheorghiu, **Pîrcălabii Hotinului**, în "Revista Moldovei" (Botoșani), 1927, an. VI, nr. 1-3, p. 29; Alexandru Husar, **Cetatea Hotin**, în "Limba Română", Chișinău, 1997, nr. 1-2, p. 223.

²³ D.R.H., vol. II, doc. 52.

²⁴ Ibidem, doc. 59; **Catalog de documente din Arhivele statului Iași. Moldova**, vol. I, București, 1989, doc. 150.

²⁵ **Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858. Tratate**, Alcătuitor I. Ieremia, Chișinău, 1992, p. 78.

²⁶ D.R.H., vol. II, doc. 78.

²⁷ A.I. Gheorghiu, **Pîrcălabii Hotin-**

nului, în "Revista Moldovei" (Botoșani), 1927, anul VI, nr. 1-3, p. 29-30.

²⁸ D.R.H., vol. II, doc. 145.

²⁹ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, 1990, p. 41.

³⁰ Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1507)*, București, 1990, p. 25.

³¹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaiteanu, București, 1959, p. 6, 14.

³² D.R.H., vol. I, doc. 180.

³³ D.R.H., vol. I, doc. 159, 163, 175, 176, 179, 272.

³⁴ Șt. Gorovei, *Mușatinii*, Chișinău, 1991, p. 40; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 340.

³⁵ M. Păcurariu, op. cit., vol. I, p. 343.

³⁶ Ibidem, p. 342.

³⁷ D.R.H., vol. I, doc. 219.

³⁸ D.R.H., vol. II, doc. 16.

³⁹ D.R.H., vol. III, București, 1980, doc. 119.

⁴⁰ Ibidem, doc. 12.

⁴¹ Ibidem, indice, p. 606.

⁴² Vladimir Nicu, *Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi*, vol. I, Chișinău, 1991, p. 20. O altă sursă informativă indică prima mențiune a satului Mănăilești din raionul Ungheni, anul 1644 (*Enciclopedia sovietică moldovenească*, vol. IV, Chișinău, 1974, p. 197).

⁴³ D.R.H., vol. III, doc. 247, 256.

⁴⁴ Ibidem, doc. 258.

⁴⁵ După: Georgeta Smeu, *Dicționar de istoria românilor*, București, 1997, p. 412-414.

ANEXĂ

Tabel cronologic⁴⁵

Alexandru cel Bun
 1400, februarie – 1432, ianuarie
Iliaș, fiul lui Alexandru cel Bun
 1432, ianuarie – 1433, noiembrie
Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun
 1433, noiembrie – 1435, august
Iliaș și Ștefan al II-lea, împreună
 1435, august – 1442, decembrie
Ștefan al II-lea
 1442, decembrie – 1444, aprilie

Ștefan al II-lea și Petru al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun, împreună, 1444, aprilie – 1445, aprilie
Ștefan al II-lea, 1445, iulie – 1447, iulie
Petru al II-lea și Roman al II-lea, fiul lui Iliaș, împreună, 1447, iulie – 1447, septembrie
Roman al II-lea, 1447, septembrie – 1448, iulie
Petru al II-lea, 1448, februarie – 1449, martie
Ciubăru, domnie și filiație incerte, 1448 – 1449, iarna
Alexandrel, fiul lui Iliaș, 1449, februarie – 1449, octombrie
Bogdan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun, 1449, octombrie – 1451, octombrie
Petru Aron, fiul lui Alexandru cel Bun, 1451, octombrie – 1452, februarie
Alexandrel, 1452, februarie – 1454, august
Petru Aron, 1454, august – 1455, februarie
Alexandru, 1455, februarie – 1455, mai
Petru Aron, 1455, mai – 1457, aprilie
Ștefan cel Mare, fiul lui Bogdan al II-lea, 1457, aprilie – 1504, iulie

**Ion CIOCANU
Chişinău**

IL CUNOAŞTEȚI BINE PE KLAUS HEITMANN?

Da, e vorba despre acel Klaus Heitmann, pe care odinioară filologii noștri autohtoni, a servit î ideologiei comuniste, îl făceau praf și pulbere, considerîndu-l sovietolog burghez și incriminîndu-i că denaturează adevarul despre limba și literatura – desigur! – moldovenească.

Și mai e vorba că Domnia sa ne cunoaște foarte bine limba și literatura, în analizele sale procedează onest, își argumentează riguros orice afirmație, fiind în măsură să ne deschidă bine ochii asupra multor adevăruri care odinioară ne erau refuzate.

Desigur, Klaus Heitmann știe că “după mijlocul secolului al XIV-lea, în nordul regiunii de migrații și de limbă moldovenească a fost organizat Principatul Moldova, care foarte devreme, deja în jurul anului 1400, a ajuns pînă la Nistru și Marea Neagră la nord și la est” și că el și-a păstrat în mare parte intact acest teritoriu “pînă la începutul secolului al XIX-lea”.

Prea bine, dar un atare adevar cunosc azi chiar și adeptii moldovenismului primitiv de la noi. Or, Klaus Heitmann cunoaște ceva deosebit de important, care le cam “scapă” moldoveniștilor noștri. De exemplu, că “pe parcursul perioadei respective un val de migranți români, oscilant ca intensitate, a trecut peste hotarele țării în regiunea Podoliei și în Ucraina”. Aceștia erau români înfrînti în luptele pentru tronul principatului și care, emigînd, încercau să scape de jugul turcesc. Mai apoi pe pămînturile polono-lituaniene au sosit adevărății coloniști români, la început ca rezultat al stăpînirii temporare turcești și

Klaus Heitmann

Ediția ARC

Limbă și politică în Republica Moldova

asupra regiunii de dincolo de Nistru, cînd domnitorul Gheorghe Duca (1681-1684) din ordinul sultanului a unit Moldova și Ucraina într-o uniune personală (Personalunion), mai apoi la inițiativa Rusiei.

A Rusiei? se poate întreba cititorul neavizat.

Da, a Rusiei, care, tinzînd să populeze regiunile pustii din sudul Imperiului, a început să atragă, încă pe vremea lui Petru I întîi, mase întregi de coloniști români. Ecaterina a II-a a intensificat această politică de imigrare a românilor, mai ales după anexarea sudului Podoliei, ce aparținuse pînă la acea dată Turciei (1792), și după ocuparea nordului Podoliei după cea de-a doua împărțire a Poloniei (1793), ajungînd astfel la Nistru.

Cînd se zice în prezent că Transnistria e pămînt rusesc, autorii unui atare enunț nu pun accentul pe politica de cotropire practicată de ruși și nici – Doamne ferește! – pe adevarul că populația Transnistriei desinde, în temei, din români autentici. Mai mult, ei se fac a uita că în 1812 Rusia a cotropit, fără să aibă vreun suport juridic, toată partea de răsărit a vechiului Principat Moldova, anume Basarabia de la Prut pînă la Nistru,

stăpînind-o pînă în 1918. În acest an Basarabia, scăpînd de jugul țarist, se unește cu Patria-mamă România, iar românii autentici de peste Nistru, care în plan istoric n-au apartinut niciodată Principatului Moldova, au rămas și după 1918 la est de Nistru, fiind supuși în continuare unei rusificări acerbe, care – între altele – a dat rezultatele pe care le culegem astăzi, cînd oamenii din partea locului, acei români autohtoni care emigraseră în vecnea Transnistrie, mai exact – urmașii lor, nici nu vor să audă că sunt români get-beget. Printre altele, adevărul despre *români noștri transnistreni* a fost dezvăluit în mod concret, argumentat și convingător și de Nicolae Dabija în cartea sa **Moldova de peste Nistru – vechi pămînt strămoșesc** (Chișinău, Editura Hyperion, 1990), carte arsă pe rug poate chiar de unii urmași direcți ai românilor autentici care au colonizat pe timpuri pămînturile de la est de Nistru.

Filog erudit, Klaus Heitmann reface cu justețe adevărul despre limba română din Basarabia și Transnistria. "Reface" nu înseamnă că savantul declară simplist că limba noastră e română, ci vorbește despre "graiul moldovenesc al limbii române", care "se deosebește de româna literară", cercetătorul arătînd clar deosebirile (trei la număr în expunerea Domniei sale) și constatănd cu toată justețea că aceste deosebiri, deși pînă la urmă insignifiante, au fost puse, în Moldova Sovietică, la baza teoriei celor două limbi românice nord-dunărene de sine stătătoare: română și moldovenească. Ceea ce afirmă pe bună dreptate savantul german și nu vor să înțeleagă nici pînă azi o parte a conaționalilor noștri din Basarabia și din Transnistria este că "motivele care au făcut ca această limbă ("moldovenească" – I.C.) să fie separată (de româna autentică – I.C.) sunt, desigur, de natură preponderent politică".

Ne-am permis aceste referințe concrete și amănunte la textul articolului *Limba și literatura română în Basarabia și Transnistria*, cu care se deschide cartea lui Klaus Heitmann *Limba și politică în Republica Moldova* (Chișinău, Editura Arc, 1998), pentru

a prezenta cît mai veridic modul de a simți, de a cugeta și de a descrie adevărurile despre noi al cunoscutului lingvist și literat german. Nume, titluri, cifre, afirmații și concluzii din cei mai diversi autori – lingviști, literați, politicieni din Republica Moldova, România, Rusia etc. – formează un arsenal bogat de instrumente cu care Domnia sa reconstituie starea de lucruri reală și care îi asigură justețea concluziilor.

Klaus Heitmann nu trece ușor și fugitiv peste adevărurile oarecum neconvenabile nouă, românilor avizați și convinși de justețea etnonimului și a glotonimului nostru (vorba și titlul unei cărți a lui Nicolae Mățcaș: **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, Chișinău, Revista "Limba Română", Asociația Culturală "Grai și suflet", 1998), ci ia în considerație diversele aspecte ale problemei și formulează concluzii nu neapărat convenabile nouă, ci – principalul – juste pentru timpul respectiv și în momentul concret al evoluției limbii române în Basarabia și Transnistria. De exemplu: "Unirea și crearea statului român, inițierea în cultura franceză, precum și puternica orientare occidentală a limbii românești, păstrarea entuziasmată a moștenirii latinești pe contul limbilor slave și orientale, abolirea alfabetului chirilic – toate acestea aproape că nu i-au afectat pe românii din imperiul țarist; ceea ce a determinat situația că în 1918, cînd basarabenii au devenit liberi sub aspect politic, "limba lor scrisă, puternic influențată de oralitate, arhaică și împerechită cu slavonisme, ortografiată cu chirilice, se deosebea în această parte a locului de limba vorbită în regat" și – mai mult – că "naționaliștii" basarabeni, mai întîi de toate în ceea ce privește conștiința lor națională, nu se numeau români, ci moldoveni, vorbind peste tot despre neam moldovenesc și limbă moldovenească. Ei au acceptat întru totul regimul glotic impus de către guvernul tarist", iar "în ceea ce privește masa majoritară a poporului basarabeian, pare că aceasta la 1918 în genere nu avea sentimentul de unitate a neamului".

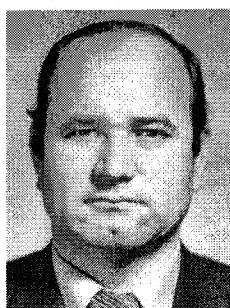
Klaus Heitmann arată pe viu, cu fapte concrete din istoria noastră, pe care domnia să le cunoaște la perfecție, cum, pornind de la deosebiri partiale și insignifiante, cauzate de condițiile social-politice din România, pe de-o parte, și din Republica Moldova, supusă rusificării acerbe, pe de altă parte, savanți și pseudosavantii ca Leonid Madan, Ion Ciobanu și alții au ajuns la teoria deocheată a celor două limbi române deosebite între ele, "moldoveneasca" fiind tratată mai curînd ca o limbă slavă decît propriu-zis romană. Faptul că problemele limbii erau tratate, la noi, în exclusivitate prin prismă politică, ideologică, mai exact – comună, se poate vedea și din titlul unei lucrări ideocianiste, citat de autor: "Împotriva Închinăciunii în fața asfintitului în limba moldovenească".

Cercetătorul german depistează fapte pozitive, meritorii, progresiste din istoria dezvoltării limbii și literaturii noastre, citînd articole, cărți și luări de atitudine ale lui Andrei Lupaș, Vasile Coroban, Ion Druță etc. și realizează o panoramă vastă și stării de lucruri din istoria limbii și literaturii române din Basarabia și Transnistria.

Același, în fond, fiind modul de a trata subiectele abordate în articolele următoare ale cărții – Româna: *moldoveneasca, Moldoveneasca sub semnul restructurării și al publicitatii, Limba și națiunea în Republica Moldova și Eminescu în Republica Sovietică Moldovenească* –, subliniem aici justițe majorității opinioilor formulate de Klaus Heitmann cu privire la cele cinci faze ale evoluției limbii și științei noastre despre limbă (1924-1928, 1928-1932, 1933-1937, 1937-1955, de la 1955 încoloace), ultima perioadă fiind caracterizată succint prin noile norme ortografice din 2 august 1957, prin *Dicționarul ortografic al limbii moldovenești (cu elemente de ortoepie)* din 1965 (ed. a II-a, 1978), seria de cărți *Cultivarea limbii* etc. Am rămas surprinși foarte plăcut de reconstituirea fidelă, onestă și justă de către savantul german a discuțiilor referitoare la istoria și problemele limbii noastre de după "articoul

senzational al lui Valentin Mîndîcanu *Veșmîntul finței noastre*". Ne-a bucurat faptul că lingvistul și literatul din Înăpărătata Germanie cunoaște bine, înțelege corect și polemizează șicusit cu pseudosavantii moldoveni ca P. Moldovan cel din pseudocartea *Moldovenii în istorie* și cu scriitori aderenți, între timp, la "moldovenism" ca Ion Druță.

Toate aceste fapte și aspecte ale cărții *Limba și politica în Republica Moldova* ne obligă să conchidem cu placere că autorul ei, cunoscutul lingvist și literat german Klaus Heitmann, ne cunoaște bine și ne prezintă Occidentului în lumina adevărului adevărat. Tocmai de aceea este binevenită cartea sa pentru noi, români din Republica Moldova. Citind-o cu răbdarea și puterea de meditație strict necesare în cazul unei cărți de știință, avem a ne îmbogăți substanțial sub aspectul conștientizării absolut necesare a adevărului despre limbă, literatura, istoria și națiunea noastră, o parte a conaționalilor noștri căpătând posibilitatea fericită de a-și corecta greșelile pe care le mai comit în tratarea subiectelor deosebit de importante în viața conștientă a fiecărui om.

**Petru BUTUC
Chișinău**

STUDIU IMPORTANT DESPRE TEZAURUL FRAZEOLOGIC ROMÂNESC*

Se știe că frazeologia este o ramură relativ tînără a lingvisticii. Problemele ce țin de domeniul dat însă i-au preocupat pe specialiști de mai mult timp. Spre deosebire de lingvistica rusă, unde există zeci și sute de studii în probleme de frazeologie, lingvistica română dispune de un număr mult mai mic. Monografia conferențiarului Gh. Colțun, doctor în filologie, de la Universitatea de Stat din Moldova, vine să completeze această lacună. Lucrarea dată are o valoare deosebită pentru lingvistica română, deoarece autorul ia în dezbatere una dintre problemele-cheie ale frazeologiei: relația dintre frazeologisme și părțile de vorbire.

Gh. Colțun face inițial o trecere în revistă a variatelor opinii ale mai multor cercetători (Al. Philippide, Al. Rosetti și.a.) și numai după aceasta își exprimă propria părere, dat fiind că frazeologia constituie în lingvistică un adevărat "poligon" de neîntrerupte experimente și "înflăcărate bătălii" între părtașii diverselor concepții.

Elaborarea monografiei a fost

dictată, în primul rînd, de faptul că în lingvistica română problema relației dintre frazeologisme și părțile de vorbire e foarte puțin cercetată. Studiul respectiv înlănușește cu mult însușirea de către elevi, studenți și profesori a bogatului tezaur frazeologic al limbii române.

Lucrarea se constituie din patru compartimente. În fiecare dintre ele se ia în dezbatere una dintre cele patru părți de vorbire care pot avea corespondențe printre frazeologisme: substantivul, adjecтивul, verbul și adverbul.

Compartimentele încep, respectiv, cu unele generalizări teoretice despre fiecare tip de frazeologisme și numai după aceasta sunt scoase în evidență valorile semantice, structura gramaticală și funcțiile sintactice ale tuturor tipurilor de frazeologisme.

Autorul monografiei a observat, de exemplu, că frazeologismele substantivale pot îndeplini majoritatea funcțiilor sintactice. Spre deosebire de substantivele propriu-zise, care apar cel mai frecvent cu valoare de subiect, frazeologismele substantivale îndeplinesc această funcție mai rar. În mod curent ele apar în funcție sintactică de nume predicativ: "Ordinul dat de dumneavastră e apă de ploaie" (Camil Petrescu); "Deși sîngele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decît antereul, dar nepotul e salba dracului" (C. Negruții).

Se constată că, din punct de vedere lexico-semantic, frazeologismele substantivale, asemenei substantivelor propriu-zise, denumesc obiecte în sens larg. Aceste obiecte pot fi animate (*stîlpul casei, capul familiei*), cît și inanimate (*judecata lui Solomon*). Conf. dr. Gheorghe Colțun concluzionează că din 160 de frazeologisme analizate, numai 58 denumesc fiinte, adică obiecte animate, pe cînd 102 denumesc obiecte inanimate. Notiunile denumite de frazeologismele substantivale pot fi concrete (*piatră în casă*) și abstracte (*beție de cuvinte*). Din aceleași 160 de frazeologisme substantivale numai 69 denumesc notiuni concrete, în rest – notiuni abstracte.

După structură, frazeologismele

*Gheorghe Colțun, **Aspecte ale frazeologiei limbii române**, Chișinău, 1997.

substantivale se asemănă cu îmbinările de cuvinte (*firul Ariadnei, călcâiul lui Ahile, gurile rele, Cel de Sus, cal de bătaie, gîscă de jumulit* și.a.).

Cu o structură gramaticală mult mai variată decât a substantivelor se prezintă frazeologismele adjecțivale. În componența lor intră diverse părți de vorbire. Mai frecvent însă e prezent adjecțivul. De aceea, din punctul de vedere al elementelor componente, frazeologismele adjecțivale sunt clasificate în două grupuri mari:

1) frazeologisme adjecțivale ce au în structura lor adjective (*bun de picior, tare de vînă, puțintel la trup, bun la inimă, alb ca varul, râu de frig, gros de obraz, subțire de obraz* și.a.),

2) frazeologisme adjecțivale ce nu au în structura lor adjective (*cu dare de mînă, a fi cu stea în frunte, a se ține cu nasul pe sus, i-a nins în barbă* etc.).

Funcția sintactică a frazeologismelor adjecțivale este, în primul rînd, de nume predicativ ("Călca mărunt, deși era *lat în spete*" (C. Petrescu); "lară mare și tare-i în comună primarele" (Cezar Petrescu); sau funcția de atribut ("La o masă lungă... sădea un tînăr lunguret la chip și *cam adus din spete*" (Cezar Petrescu).

Uneori frazeologismele adjecțivale se referă atât la subiectul propoziției, cât și la verbul predicated ei. Bineînțeles, funcția sintactică poate fi de atribut circumstanțial (A.C.) sau de complement predicativ (C.P.): "Copiii, *cu ochii cîrpiți*, (A.C.) se duceau la culcare" (I. Pas) sau "Copiii se duceau la culcare *cu ochii cîrpiți* (C.P.).

Frazeologismele verbale constituie fondul esențial al tezaurului frazeologic al limbii române. După structura lor gramaticală, ele sunt împărțite în două grupuri mari: a) frazeologisme verbale echivalente structural cu îmbinările de cuvinte (*a trage clopotele, a înghițî gălușca, a-și pune obrazul* (pentru cineva), *a se juca cu focul, a pune pe roate* și.a.); b) frazeologisme verbale echivalente structural cu propozițiile (*gheață s-a spart, i-a căzut steaua, a prins vulpea la rană, i-a cîntat cucul în față* și.a.).

E necesar să menționăm că în lucrarea dată, în primul rînd, sunt analizate legăturile gramaticale (internă și externă) ale frazeologismelor verbale, avîndu-se în vedere legăturile gramaticale dintre elementele constitutive ale frazeologismelor și ale relațiilor acestora cu restul contextului. Autorul mențio-

Meșterul Manole. Desen de Violeta DABIJA.

nează faptul că cercetarea procesului de formare și funcționare a frazeologismelor, ca unități specifice în cadrul limbii, nu este posibilă fără analiza trăsăturilor sintagmatice specifice lor. Astfel, frazeologismele verbale pot avea două tipuri de legături gramaticale: a) legătura gramaticală internă (prin care se au în vedere relațiile ce se stabilesc între elementele componente ale frazeologismelor verbale) și b) legătura gramaticală externă (prin care se are în vedere capacitatea frazeologismelor verbale de a intra în relații cu celelalte cuvinte ale textului).

Domnul dr. Gh. Colțun demonstrează că frazeologismele verbale pot îndeplini diverse funcții sintactice, nu numai de predicat sau de elemente ale unui anumit tip tradițional de predicat. În lingvistica română există puține lucrări ce ar trata funcțiile sintactice ale frazeologismelor verbale. Atât în manualele universitare, cât și în cele școlare de limba română, problemei date i se acordă o atenție minimă, ceea ce a dus și duce la comiterea multor greșeli la efectuarea analizei sintactice a propozițiilor și a frazelor ce conțin frazeologisme. Aceasta are loc în pofida faptului că între frazeologie și sintaxă există cele mai strâns legături. "Sintaxa, după cum menționează cercetătorul L.I. Roinzon, constituie, vorbind la figurat, un cîmp experimental pentru frazeologie, iar frazeologia, la rîndul ei, influentează foarte activ asupra sintaxei".

Din punct de vedere al numărului și al frecvenței lor în limba română, frazeologismele adverbiale se plasează pe locul al doilea după cele verbale. Cu părere de rău, în lingvistica română sînt puține lucrări ample în care ar fi cercetate frazeologismele respective. Aceasta se întîmplă, deoarece frazeologismele adverbiale sînt incluse în cadrul locuțiunilor adverbiale (Iorgu Iordan). Meritul deosebit al frazeologului Gh. Colțun constă în faptul că dumnealui face o delimitare între frazeologismele adverbiale și locuțiunile adverbiale, deși atîț unele, cât și altele sînt formate din cuvinte care, folosite

singure, n-au, de obicei, nimic comun cu adverbele: *cu chiu cu vai, pe nepusă masă, c-o falcă-n cer și una în pămînt, de-a frunza frăsinelului, fără doar și poate* și.a.

Ca și adverbele, frazeologismele adverbiale îndeplinesc, de regulă, funcția sintactică de complemente circumstanțiale de mod, de loc, de timp și.a. La analiza sintactică, însă, prezintă dificultăți frazeologismele adverbiale ce se asemănă după structură cu propozițiile. Ni se recomandă, pe bună dreptate, a nu considera atare frazeologisme adverbiale drept propoziții subordonate, ci numai drept părți de propoziție, deoarece ele redau diferite circumstanțe ale unor acțiuni și nu un enunț. De exemplu, în fraza "Inima-mi e moartă și brațele fără putere, mergeti unde vă vor duce ochii, căci oriunde, tot mai bine veți fi decît la mine" (N. Gane), frazeologismul *unde vă vor duce ochii* are funcția sintactică de complement circumstanțial de loc (comp: mergeti oriunde).

Sintaxa frazeologismelor adverbiale creează și alte probleme ce sunt soluționate în funcție de contextul în care ele apar.

Monografia cunoscutului frazeolog Gh. Colțun este de un real folos pentru elevi, liceeni, studenți, profesori și pentru toți acei ce vor să cunoască mai profund tezaurul frazeologic al limbii române.

**Nicolae CORLĂTEANU
Chişinău**

CU PERSPICACITATE, ÎNAINTE!

*LA O PREZENTARE DE
CARTE**

Am citit cu deosebit interes carteau fostului meu student, Ion Ciocanu, devenit cu timpul un bun profesor, educator de generații, mai ales un energetic publicist și bun polemist. Volumul de față este intitulat semnificativ **Zborul frînt al limbii române**. Îmi pare că acest titlu sună în ton prea pesimist. Soarta limbii și a culturii noastre în genere e privită cu o anumită neîncredere, care poate să ducă chiar la un deznodămînt fatal. Dificultățile prin care trece limba, știința,

tehnica nu cred că pot fi depășite, într-o stare sufletească de deprimare, descurajare.

Dacă după 28 iunie 1940 și mai ales după sfîrșitul celui de al doilea război mondial intelectualii basarabeni – cei aflați sau reveniți acasă –, adică generația patruzeclistă a secolului XX, ar fi nutrit atunci asemenea sentimente pesimiste, cred că nu mai puteam vorbi acum despre limba română, răspîndită pe teritoriul Basarabiei. În acele condiții precare s-au găsit totuși, ce-i drept foarte puțini, o mînă de oameni care păstrau în inimile lor credința fermă în vigoarea și vitalitatea neamului nostru. Numai în felul acesta s-a ajuns ca astăzi – după șase decenii, la sfîrșit de secol, să dispunem de forțe intelectuale veritabile în cele mai diverse domenii (economie, istorie, filologie – în sens larg, nu mai vorbim de științele fizico-matematice, chimico-biologice, agricole, medicinale sau de artele plastice, muzică, dans etc.).

Fără îndoială, generației patruzecliste, inclusiv autorului acestor note, i se pot face multe și diverse reproșuri, mai ales din perspectiva situației din ziua de astăzi. Că s-ar fi

* Ion Ciocanu, **Zborul frînt al limbii române**, Chișinău, 1999.

putut face poate mai mult, dar acest "mai mult" ar fi putut duce și chiar a dus la aplicarea unor măsuri drastice, pe care le-au suportat popoarele întregi din fostul imperiu sovietic. Într-adevăr, împrejurările istorice ne-au constrins să fim departe de ceea ce ar fi trebuit să fim. Meritul principal al generației noastre (Andrei Lupan, E. Russev, V. Coroban, Gh. Bogaci, Ramil Portnoi, Bogdan Istru, I. Grosul, B. Chiroșcă, A. Ablov, V. Andrunachievici, Tadeusz Malinovschi și alții) a fost și rămâne că, la sfîrșit de deceniu, secol și mileniu, avem în Republica Moldova o serie întreagă de intelectuali care activează în cele mai diverse domenii (social-politic, economic, științific, tehnic, pedagogic etc.). Nu se poate nega nici faptul că în prezent s-a realizat într-o anumită măsură o "redresare lingvistică" în plan practic. Nu numai tinerii – elevi, studenți –, ci și oameni de vîrstă mijlocie, cum spune profesorul Anatol Ciobanu "de la portar pînă la parlamentar", au început a vorbi și a scrie mai expresiv, mai corect literar, mai românește, debarasindu-se nu numai de șantism, ci și de multe calchieri și cuvinte schimonosite din limba rusă. Mulți se interesează tot mai insisten de istoria și de cultura neamului nostru. Se reflectă aceasta și în cunoașterea terminologiei latine, mai ales în cadrul medicinei, al științelor naturale, dar și în cadrul științelor umaniste. Nu se poate nega că mergem totuși înainte, dar destul de lent.

Dovadă vie în acest sens este și cartea lui Ion Ciocanu. Multe a încercat dumnealui. Uneori a reușit să-și realizeze planurile. Mai ales atunci când se afla în fruntea Departamentului de Stat al Limbilor, deși i-au rămas și multe amintiri durerioase legate de lichidarea acestei instituții. Dar oare, punând mâna pe înimă, putem spune că acum, aproape după un deceniu de la declararea Independenței Republicii Moldova și de la adoptarea legislației lingvistice, avem aceeași situație ca în 1940 sau 1944?

Categoric – Nu! Cartea prezentată aici include aproape toate articolele pe care autorul le-a publicat în diverse reviste, ziară. Se evidențiază în acest fel concepția autorului, modul de prezentare a faptelor concrete, la multe dintre care a fost participant activ, ("Să merităm sărbătoarea", "Respectarea și ignorarea legislației lingvistice", "Legislația lingvistică și drepturile omului", "Alecu Russo și românitatea noastră" și alții).

Cu durere în inimă a fost scris articolul "Zborul frînt al limbii române" (publicat și în ziarul "Flux", la 25-31 august 1995).

Ion Ciocanu a fost și rămâne un cetățean fidel al culturii și științei strămoșești, pe care le apără cu toate forțele intelectuale de care dispune, aplicînd principiul formulat de el însuși "Azi serbăm, fără să jubilăm, ci angajîndu-ne și luptînd".

Da! Ne mișcăm lent, dar totuși mergem înainte. Forțe intelectuale avem. Ceea ce ne lipsește însă este sentimentul de solidaritate națională și de atitudine corectă față de toți cei ce își trăiesc viața pe pămîntul nostru. Trebuie să înțelegem bine situația economică, politică a zilelor noastre. Consider că un mare neajuns ce se observă acum – creat de democrația înțeleasă în sens primitiv (face fiecare ce vrea!) – este anume lipsa de solidaritate națională. Democrația adevărată presupune legături interne strînse, înțelegere deplină și comportare umană, înțeleaptă între membrii societății, chiar dacă aceasta e împărtită în diverse partide. Nu trebuie ca fiecare să se vadă numai decît șef, mare conducător. Trebuie ca fiecare să activeze, în primul rînd, ca membru activ în societate, contribuind nu prin vorbe, ci prin fapte, fiecare în domeniul său de activitate, la mișcarea înainte a concetătenilor săi. Nu există în nici o țară o democrație ideală, dar tendința spre ea trebuie să fie în orice stat care a pășit pe această cale..

**Alina BOJOGA
Chișinău-București**

AETERNA LATINITAS

Grăție dlui Eugen Munteanu și dnei Lucia-Gabriela Munteanu, la editura Polirom (Iași) a apărut, în 1996, excepționala lucrare **Aeterna Latinitas. Mică Enciclopedie a gîndirii europene în expresie latină**. Autorii, pe bună dreptate, o numesc carte de înțelepciune, deoarece ea înglobează sintagme consacrate și expresii celebre din tezaurul limbii latine, oferind "unui cititor răbdător și interesat de temele majore ale tradiției culturale europene prilejul întîlnirii cu spiritul unor mari gînditori, înveșmîntat în haina de gală a latinii eterne".¹

Aeterna Latinitas acoperă o ară variată: pe lîngă repertoriul cunoscut al clasicității greco-latine – poezie, gramatică, retorică, dialectică, filosofie, istorie, drept etc., – aici regăsim formulări memorabile, cele mai multe dintre ele introduse acum pentru prima dată în circuitul nostru cultural, din Sfintele Scripturi și patristica latină, din teologia și filosofia scolastică.

Se știe că și civilizația romană a stat la baza civilizației moderne universale, iar limba latină a fost considerată drept "limba maternă" a Occidentului. De-a lungul a multe secole, latina a fost considerată în Europa drept limba științei și a culturii, a diplomației și a jurisprudenței, a învățămîntului și a bisericii. Nu doar în Antichitate, ci de-a lungul Evului Mediu și pînă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea mulți cărturari, filosofi, scriitori, teologi, medici, oameni politici, juriști și-au scris opera în această limbă. Astfel încît putem afirma că maximele și citatele cuprinse în această enciclopedie reprezintă înțelepciunea acestor mari gînditori.

Prin urmare, volumul este un

ghid indispensabil pentru toți inteligențialii: profesori, ziariști, juriști, pentru tineretul studios și, în general, pentru toți cei ce vor să se apropie de originile culturii europene și de limba latină, "haina de gală a înțelepciunii".

Aeterna Latinitas îi poate fi, în mod special, extrem de utilă profesorului de latină în activitatea sa didactică, dat fiind că, prin unele maxime și citate cuprinse în volum acesta are posibilitatea să ilustreze fie un aspect gramatical, fie o temă literară, lecția devenind astfel mai atractivă și mai interesantă. În plus, elevii se familiarizează cu idealurile morale și civice din epoca istorică respectivă. Astfel, dacă profesorul predă verbele deponente, cu ajutorul indicelui tematic – *Index nominum et rerum* – el va putea selecta expresii în care apar verbele respective. De exemplu, verbul deponent *loqui* figurează în peste 56 de maxime. Iată cîteva dintre acestea: *Solet aliud sentire et loqui* – "Obișnuiește una să gîndească și altceva să spună" (Cicero)²; *Stultus stulta loquitur* – "Prostul spune lucruri prostești" (Euripides)³; *Quando oras, Deo loqueris* – "Cînd te rogi, lui Dumnezeu îi vorbești" (Augustinus, Enarr. 1,2)⁴. Un alt verb deponent – *mori* – apare în 39 de expresii. Bunăoară, *Noli de mortuo inimico tuo gaudere, sciens quoniam omnes morimur* – "Să nu te bucuri de moartea dușmanului tău, ca unul care știi că toți murim" (Sir. 8, 7)⁵.

Profesorul va întîlni, de asemenea, maxime ce cuprind *ablativus absolutus* – o construcție sintactică specifică limbii latine. Astfel, *Mutatis mutandis* – "Schimbînd ceea ce trebuie schimbat", cu referire la o comparație⁶; *Mutato nomine de te / Fabula narratur* – "Dacă schimbăm numele, despre tine / Povestea este relatată" (Horatius, Sat. 1, 1, 69)⁷; *Reluctante natura irritus labor est* – "Cînd natura se împotrivește, orice efort este zadarnic"⁸.

Dat fiind că această enciclopedie include multe formule celebre din autorii latini – Caesar, Cicero, Vergilius, Horatius, Ovidius, Tacitus și alții, – ea poate fi folosită și la orele

de literatura latină. Astfel, în cadrul predării operei lui Horatius, strălucit exponent al lirismului roman, temele odelor sale pot fi exemplificate cu citate devenite celebre. Motivul perenității operei literare poate fi ilustrat prin *Exegi monumentum aere perennius* – „Am înălțat un monument mai durabil decât arama” (Horatius, Od. 3, 30, 1)⁹, iar cel al trecerii ireparabile a timpului prin *Eheu, fugaces Postume, Postume, labuntur anni* – „Vai, Postume, Postume, anii se scurg în goană” (Horatius, Od. 2, 14, 1)¹⁰. Din această odă transpare atitudinea de resemnare a autorului atât în fața scurgerii implacabile a timpului, cât și în fața morții inevitabile: „De bună seamă, noi toti care ne hrănim cu roadele pământului nu vom scăpa de împărăția lui Pluto, fie că suntem regi, fie țărani săraci” (*Ibidem*). Însă Horatius nu persistă în această atitudine de pesimism, ci încearcă să-și găsească consolare în lucrurile mărunte și efemere ale vietii. Astfel, în *Ode Ad Leuconoe* ne sugerează să nu ne facem iluzii deșarte: „din cauza timpului scurt, scurtează-ți aspirațiile; în timp ce vorbim, zilele au și fugit”. „Bucură-te de ziua de azi” – *Carpe diem!*. „Încrede-te că mai puțin în ziua următoare” (trad. n. – A.B.). Nu are rost să agonisești averi, deoarece cind vei muri nu vei lua nimic cu tine. Tocmai pentru că *Pulvis et umbra sumus* – „Pulbere și umbră suntem” (Od. 4, 7, 16)¹¹, nu ne rămîne altceva decât să urmăm îndemnul *Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus!* – „Acum trebuie să bem, acum trebuie să izbim cu piciorul slobod pământul” (Od. 1, 37, 1-2)¹².

Deși Horatius semnează în *Epicuri de grege porcus* – „un porc din turma lui Epicur”¹³, totuși, el transcende hedonismul și tinde spre idealul stoic, pe care îl ilustrează cu maximă elocvență. Prin versul *Nocet empta dolore voluptas* – „Plăcerea obținută prin durere dăunează” (Epist. 1, 2, 55)¹⁴, el se detașează de hedonism, optind pentru virtute ca valoare supremă: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum* – „Argintul are un preț mai mic decât aurul, iar aurul mai mic

decât virtutile” (Epist. 1, 1, 52)¹⁵. În acest context, imaginea ideală o reprezintă întelesul: *Integer vitae scelerisque purus* – „Cinsti în viață și nepărat de crime” (Od. 1, 22, 1)¹⁶. Pe lîngă idealul stoic despre datorie și virtute, Horatius insistă asupra datoriei civice a romanului față de patrie: *Dulce et decorum est pro patria mori* – „Este plăcut și frumos să mori pentru patrie” (Od. 3, 2, 13)¹⁷.

Principiul călăuzitor al autorilor a fost să ofere o traducere fidelă a tuturor expresiilor incluse în volum, pentru a facilita „cititorului mai puțin familiarizat cu secretele gramaticii și ale semanticii latine înțelegerea frazei latinești căt mai aproape de litera ei”¹⁸, ei însă nu se rezumă doar la transpunerea literală. Astfel, *Ad litteram* apare mai întîi cu traducerea exactă „la literă”, specificindu-se apoi și sensul actual al expresiei: „cuvînt cu cuvînt, în mod literal”¹⁹. Pe cînd în **Dicționar de citate și locuțiuni străine** al lui Barbu Marian, – ca să ne limităm la o singură comparație, – se prezintă numai sensul: „vorbă cu vorbă”²⁰. De asemenea, și **Curriculum vitae** este tradus mai întîi literal: „cursa vietii”, apoi se indică sensul actual „Autobiografie”²¹. În **Dicționarul de citate** este dată doar semnificația de „Notă biografică”²². Tot astfel, *Ave, imperator (Caesar) morituri te salutant!* în **Aeterna latinitas** apare cu traducerea „Să fii sănătos, împărate, cei care vor mori te salută”, adăugîndu-se: „formula de salut a gladiatorilor, la începutul luptei”²³, cf. **Dicționarul de citate**: „Slavă tăie, împărate, cei care se duc la moarte te salută”²⁴. Totodată, luînd în considerare caracterul concis [sintetic] al limbii latine, autorii indică uneori între paranteze unele lexeme și sintagme românești care sunt absolut necesare pentru a înțelege mai exact fraza latină. Astfel, *Conscientia mille testes* în versiune românească sună: „Conștiința (valorează că) o mie de martori” (Quintilianus, 5, 11, 41)²⁵.

Mentionăm că unele pasaje poetice sunt traduse în proză, autorii dînd prioritate exactității sensului și, abia în al doilea rînd, poeticității

versurilor. În consecință, rîndurile *Donec eris felix, multos numerabis amicos / Tempora și fuerint nubila, solus eris* apar: "Cît timp vei fi fericit, vei număra mulți prieteni. / Dacă vremurile vor fi înnorate, singur vei fi" (Ovidius, Trist. 1, 9, 5)²⁶. Cf. B. Marian: "Cît timp vei fi fericit, în jur vei avea prieteni, roi; De vei ajunge-n restrîște vei fi-n negru ceas"²⁷.

Traducerea românească, de regulă, nu este însotită de explicații ample, de natură enciclopedică, din considerentul mentionat deja – autorii au preferat să includă un număr cît mai mare de unități lexicografice (7777). Cu toate acestea, citatele prea concise au, pe lîngă traducere, și indicații absolut indispensabile pentru înțelegerea adecvată a sensului lor. De exemplu, la *Deus ex machina* – "Dumnezeu (coboșt) dintr-o mașină" – se adaugă: "referire directă la coborîrea, în teatrul antic, a zeilor din cer cu ajutorul unui dispozitiv special; prin extensie, trimitere la ceva decisiv dar neprevăzut și venit din afară"²⁸. Iar la *sine die* – "fără zi", se precizează că este vorba despre o amînare nedeterminată²⁹.

Cît privește ortografia, autorii au adoptat-o pe cea clasică latină, renunțînd la unele particularități ale grafiei medievale: *i* semiconsonantic apare notat prin *i* și nu prin *j* (*iugum* și nu *jugum*), diftongul *ae* apare ca atare (*caelum* și nu *celum*); *h* în loc de *ch* (*nihil* în loc de *nichil*); *rr*, *ll*, *tt* în loc de *r*, *l*, *t* (în cuvinte precum *terra*, *bellum*, *littera* în loc de *tera*, *belum*, *litera*) etc.

Aeterna Latinitas mai cuprinde trei *indices*, în volum de 65 de pagini, ce sînt de un real folos pentru cititori.

Un incontestabil merit al acestei cărți de înțelepciune constă în iconografie, ea conținînd 210 ilustrații alb-negru și color, 32 de planșe în culori, toate acestea constituind înr-adevăr mărturia cea mai vie de perpetuare a limbii latine, ca fundament lingvistic și cultural al civilizației și culturii europene.

În concluzie, **Aeterna Latinitas** este cel mai cuprinzător dicționar de citate celebre în limba latină, apărut în ultimele decenii în România, deoarece, aşa cum menționează și autorii,

spre deosebire de alte ediții, cuprinde formulări memorabile din Sfîntele Scripturi, din patristica latină, din teologia și filosofia Evului Mediu și, mai ales, din glorioasa epocă a scolasticii, toate acestea fiind puse acum pentru prima dată în circuit.

NOTE

¹ Eugen Munteanu, Lucia-Gabrie-la Munteanu, **Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gîndirii europene în expresie latină**, Iași, 1996, p. 5.

² Ibidem, p. 290.

³ Ibidem, p. 296.

⁴ Ibidem, p. 236.

⁵ Ibidem, p. 176.

⁶ Ibidem, p. 160.

⁷ Ibidem, p. 160.

⁸ Ibidem, p. 262.

⁹ Ibidem, p. 89.

¹⁰ Ibidem, p. 80.

¹¹ Ibidem, p. 231.

¹² Ibidem, p. 196.

¹³ Cf. E. Ciseac, **Istoria literaturii latine**, București, 1994, p. 308.

¹⁴ E. Munteanu, L.-G. Munteanu, **Aeterna Latinitas**, p. 175.

¹⁵ Ibidem, p. 126.

¹⁶ Ibidem, p. 126.

¹⁷ Ibidem, p. 75.

¹⁸ Ibidem, p. 6.

¹⁹ Ibidem, p. 16.

²⁰ Barbu Marian, **Dicționar de citate și locuțiuni străine**, București, 1994, p. 29.

²¹ **Aeterna Latinitas**, p. 58.

²² B. Marian, **Dicționar de citate și locuțiuni străine**, p. 47.

²³ **Aeterna Latinitas**, p. 32.

²⁴ **Dicționar de citate și locuțiuni străine**, p. 39.

²⁵ **Aeterna Latinitas**, p. 46.

²⁶ Ibidem, p. 74.

²⁷ **Dicționar de citate**, p. 55.

²⁸ **Aeterna Latinitas**, p. 65.

²⁹ Ibidem, p. 285.

Vitalie RĂILEANU
Chișinău

JUBILAȚIA DIN *TOTUL DESPRE MINE* DE CONSTANTIN CHEIANU

Odinioară, cu ani în urmă, nici prea mulți, nici prea puțini pentru o viață de om, autorul acestor rînduri a avut ocazia, într-o cronică asupra unei ședințe a cenacului literar universitar "M. Eminescu", să atragă atenția cititorului asupra unui talent nou, afirmînd că acesta va rămîne, fără îndoială, printre talentele actualității literare.

Astăzi, am dori, ca în scrisul nostru să coboare cît mai multă emoție, topită în căldura cuvîntului apreciator, care să fie martorul ce sudează într-un bloc firele de nisip ale însemnărilor noastre critice, ca să putem săpa numele lui C. Cheianu.

Timpul se dovedește prielnic pentru "debutul arghezian" al autorului cărții, cu un titlu dacă nu semnificativ, atunci enigmatic – **Totul despre mine**. Scriitorul pare nu numai un artist cu gust sigur, ci și cu darul unei exprimări clare și precise, un gînditor în stare să teoretizeze diferențe fenomene și tendințe, demn să se ridice de la cazuri particulare la generalități cu însemnate implicații: "Nimic din ceea ce-mi venea în cap nu seamănă cu un punct de pornire. Nu e de mirare că, în asemenea cazuri, e mai bine să lași să înceapă totul de la sine" (p. 6).

Dincolo de miracolul copilăriei lui Merișor, Constantin Cheianu este un om al gîndului, iar aceasta se vădește atât în scrisul, cît și în creația sa artistică, unde "uneori toate pe lume sunt de natură să se contrarieze" (p. 11).

Autorul n-a contat doar pe spontaneitate și pe intuiții, ci mereu le-a confruntat, le-a verificat, le-a împlinit cu ajutorul rațiunii, concluzionînd că "lucrurile plăcute nu sunt făcute să dureze" (p. 17). Pedantul cititor e

îndreptătit a se întreba: să fie oare acest Constantin Cheianu atât de obiectiv și judicios, și cu desăvîrșită onestitate intelectuală și bună credință, cu o sinceritate și o politetă fără greș atunci cînd rostește adevărul? Sincera confesiune răspunde de la sine că El, autorul, a avut "pentru o clipă senzația că – 'este' – singur în întreg universul" (p. 23). Autobiograful detestă spiritul de gașcă sau coteriile, nu cruță pe nimeni și nimic, fără însă a fi brutal sau vexatoriu, fără a urmări efecte de critic care se vrea temut. Dimpotrivă, cu o modestie exemplară, cu o principialitate colegială, cu înaltă conștiință că servește cauza artei narrative, el își exprimă părerile, căutînd să fie cît mai pătrunzător și mai corect de unde și senzația că este "singur în întreg universul" (p. 23). Protagonistul din volumul **Totul despre mine** privește peste momentul în care își exprimă doar viziunea proprie, consolîndu-se cu gîndul că în viață e de preferat uneori să te gîndești la cele trăite cîndva, decit să participe la evenimente noi (p. 35).

Povestirea în care este examinată relația om-natură cuprinde secvențe ce divulgă feroarea prozatorului, pentru care natura este un templu unde ființa umană își dezvăluie capacitatele sale creative: "Într-o altă dimineață, ne trezim cu cireșul nostru

încărcat cu flori și atunci mii de albine și gîze îl împresoară".

De fapt, cercăm savoarea unei secvențe dintr-un imn închinat frumuseților primăvăratic, sunetelor secrete ale acestor laboratoare immense, de unde "își trag gustul miciile fructe roșii. Cresc din același loc din care ies și mugurii și florile, deși să zice că nu au nimic în comun" (p. 5).

Remarcabile prin claritate, prin puterea de a pătrunde în miezul lucrurilor, precum și prin capacitatea de a distinge esența și a înălțatura orice confuzie, sănăt considerațiile despre rolul observației: "urmărind ce se întâmplă în jurul tău, uneori ai impresia că vezi lucrurile pentru prima oară" (p. 31).

Examenul unei problematici de reală întindere include și psihologia succesului de la Facultatea de "filologie" cu "omul visului tău" pe care "atunci când îl găsești, îți umple ființa". Paliativele, în acest sens, îți-o umplu și ele, dar numai pe jumătate, uneori

chiar pe un sfert. Restul se umple cu altceva. "Restul e tăcere. În ce mă privește, cred că eram butie de altceva și nu mă gîndeam la un lucru deosebit, pe care totuși mi-l doream cu toată ființa: o femeie. Îmi era totuna care" (p. 82). Constantin Cheianu este interesat de situația omului, de gradul lui de pregătire în raport cu noile circumstanțe și mutații fundamentale ce se produc în conștiințe. Fără a emite pretenția de a oferi soluții definitive pentru "urăii pămîntului", autorul preferă derularea suprarealistă a istorisirilor și analiza sugestiilor pe care viața le oferă la fiecare pas, iar "salvarea îți vine uneori de acolo de unde nu te mai aștepți" (p. 89). Dinamismul vietii, propriu societății de pînă la "perestroica", pe care o edificăm, implică modul nostru de a recepta și acționa temeiuri și consistentă. Este ceea ce aceste mici narări surprind și probează în pagini de autentică meditație.

CASA LIMBII ROMÂNE
sustine orice inițiativă de editare
 a cărților, broșurilor, albumelor, pliantelor
 și a altiei producții poligrafice;
publică
 lucrări originale și retipărește opere de referință;
asigură apariția operativă
 a lucrărilor comandate.

Adresa noastră:
 Chișinău, str. M. Kogălniceanu nr. 90.
 Pentru corespondență:
 căsuță poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
 Chișinău, 2012.
 Telefon: 23.87.03, 23.44.12.

LIMBA ROMÂNĂ

FORUMUL PRESEI ROMÂNE DE PRETUTINDENI

Bucureşti – Sinaia, 19-24 octombrie 1999

Aspecte de la Seminarul "România mileniului III".

Întîlnire cu Consiliul de Onoare al Clubului Român de Presă.